

Управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації
Комунальний заклад Сумської обласної ради -
обласний центр позашкільної освіти та роботи
з талановитою молоддю

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект

Випуск 2/2014

- Актуальні аспекти розвитку позашкільної освіти
- Інноваційні технології в освітньо-виховному процесі в ПНЗ
- Програмне забезпечення діяльності творчих об'єднань ПНЗ

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Протокол від 25.06.2014, № 11

Рецензенти:

Пустовіт Г. П., професор, учений секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук

Литовченко О. А., старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект. Інформаційно-методичний збірник. / [Редакційна група Л. В. Тихенко (керівник), Л. М. Бондар, Т. М. Кречотіна, Л.В.Тернавська] – Суми : Нота-бене – 2014. – № 2 – 80 с.

Інформаційно-методичний збірник містить науково-методичні і практичні матеріали щодо організації діяльності позашкільних навчальних закладів з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку роботи.

У збірнику висвітлено сучасні підходи до удосконалення системи роботи з підвищення професійно-творчого потенціалу педагогів ПНЗ регіону. Окремими розділами подано матеріали щодо інноваційних форм освітньо-виховної роботи в позашкільних навчальних ПНЗ.

За зміст матеріалів, коректність цитування, об'єктивність оцінок і суджень, достовірність фактів відповідальність несуть автори.

Зміст

I. СОЦІАЛЬНА МІСІЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	3
Позашкільні навчальні заклади Сумщини: результати, перспективи діяльності (Тихенко Л.В., Бондар Л.М., Сумський ОЦПО та РТМ).....	3
Дійти до кожного, зацікавити всіх.....	8
Регіональні освітні проекти як складова освітньо-виховної діяльності ПНЗ (Висоцька Л.В., Сумський ОЦПО та РТМ).....	8
Пересувний позашкільний навчальний заклад. Регіональний цільовий соціально-освітній проект (Тихенко Л.В., Бондар Л.М., Крекотіна Т.М., Перепелиця Н.В., Сидоренко Н.Ю., Сумський ОЦПО та РТМ).....	11
Стежками слобожанського краю. Освітній проект еколого -краєзнавчого спрямування (Сліпченко Т.В., Мишакова Т.В. Сумський ОЦПО та РТМ).....	14
Ландшафтний дизайн. Екологічний проект (Отченашенко В.М., Конопотська СЮН).....	15
Посмішку – кожній дитині. Освітній проект соціально-реабілітаційного спрямування (Ручкіна І.В., Терентій Т.Д., Дудченко Ю.С.; упор. Перепелиця Н.В.).....	16
II. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО- НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	24
Методичні рекомендації до організації роботи гуртків еколого-натуралістичного напрямку.....	24
Дослідницька робота вихованців гуртків еколого- натуралістичного напрямку в літній період (Бондар Л. М., Бойко Н. Ф., Сумський ОЦПО та РТМ).....	24
Проектна діяльність як засіб екологічного виховання (Корнієнко С.В., Шосткинська міська СЮН).....	26
Біоетичні принципи в змісті навчальних програм зоолого-тваринницького профілю (Гайкова Н.М., Бойко Н.Ф., Сумський ОЦПО та РТМ).....	35
Навчально-виховна робота на екологічній стежці (Кобзева Т.М., Великописарівська СЮН).....	36
Дослідницька робота в екологічному гуртку (Шеремет С.А., Глухівський РБТШ).....	37
Дослідницька робота в куточку живої природи (Кривоніс В.В., Шосткинська СЮН).....	36
III. ЯРМАРОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ.....	38
Форми роботи з підвищення рівня професійно-творчої майстерності педагогів.....	38
Квест – форма навчання та організації дитячого дозвілля (Кучмиста Ю.М., Сумський ОЦПО та РТМ).....	38
Використання інтегрованих курсів у процесі пошуково- дослідницької діяльності учнів (Черномаз А.В., Сумський ОЦПО та РТМ).....	46
Я пізнаю світ. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку (розробник Дремлюга Я.О., Сумський ОЦПО та РТМ).....	48
IV. ЛЮБИ, ВИВЧАЙ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ.....	52
Сім природних чудес Сумщини. Мультимедійна екскурсія Сліпченко Т.В., Сумський ОЦПО та РТМ).....	52
Таємниці геологічного минулого міста Білопілля (Муха В.С.; упор. Перепелиця Н.В., Білопільський ЦДЮТ).....	55
Знавці природи. Інтелектуальна гра (Остапенко Л.В., Шосткинська СЮН).....	57
V. СТОРІНКА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА	63
Робота з батьками обдарованих вихованців (Тихенко Л.В., Сидоренко Н.Ю., Сумський ОЦПО та РТМ).....	63
Я і комп'ютерний світ. Програма соціально-психологічного тренінгу (укл. Сидоренко Н.Ю., Геренко К.О., Сумський ОЦПО та РТМ).....	66
VI. АДРЕСИ ПЕРСПЕКТИВНОГО ДОСВІДУ.....	79
Запрошуємо до співпраці.....	79

**Підсумки участі педагогів ПНЗ області
у всеукраїнських методико-педагогічних заходах
2013–2014 н. р.**

**Всеукраїнський конкурс педагогічної майстерності «Джерело творчості»
«Керівник гуртка-2013»**

(Наказ МОН України від 20.12.2013 р. № 1803)

II місце – Безрядіна Н.Л., керівник гурткової роботи Сумського ОЦПО та РТМ;

III місце – Омельчук Е.А., керівник гурткової роботи Тростянецького ПДЮ

«Керівник гуртка-2014»

(Наказ МОН України від 29.05.2014 р. № 663)

I місце – Олех А.П., керівник гурткової роботи Сумського ОЦПО та РТМ;

II місце – Азаренкова А.І., керівник гурткової роботи Сумського ОЦПО та РТМ;

Пата О.І., керівник гурткової роботи Шосткинської СЮТ;

III місце – Литвиненко О. В., керівник гурткової роботи Роменської міської МАНУМ

Виставка «Новації у позашкільній освіті»

за програмою Всеукраїнської серпневої конференції директорів ПНЗ

«Стратегії інноваційного розвитку позашкільної освіти в Україні»

(Наказ НЕНЦ від 30.08.2013 р. № 43)

Представлені матеріали:

– «Інноваційні процеси в системі позашкільної освіти Сумщини» (2013 р.);

– «Рік дитячої творчості на Сумщині» (мультимедійна презентація, 2013 р.)

Результати: *диплом переможців, відзнака «Заклад-новатор»*

Рейтинг якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників»

(Наказ НЕНЦ від 26.12.2013 р. № 55)

Представлені матеріали:

– «Організація інноваційної діяльності в регіональній системі позашкільної освіти»;

– «Підсумки Року дитячої творчості» (2013 р.)

Результати: *диплом переможців*

Позашкільні педагогічні читання, виставка видавничої продукції

(Наказ НЕНЦ від 11.03.2014 р. №18)

Представлені матеріали:

– «Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект» № 1-4/2013

– «Позашкільна освіта Сумщини: теоретичні і практичні аспекти розвитку»: монографія, кн. 1

– «Мандрівка країною здоров'я»;

– «Основи спостереження за станом довкілля»

Результати: *11 дипломів першого ступеня*

Всеукраїнський конкурс науково-методичних матеріалів

(Наказ НЕНЦ від 24.03.2014 р. № 22)

Представлені матеріали:

– збірник «Проектування процесів розвитку у регіональній системі позашкільної освіти»

– навчальні програми з позашкільної освіти

Результати: *19 дипломів першого ступеня*

Всеукраїнський конкурс веб-сайтів позашкільних навчальних закладів

(Наказ МОН України від 06.12.2013 р. № 1718)

Представлені матеріали: сайт Сумського ОЦПО та РТМ

Результати: *диплом лауреатів*

Всеукраїнський конкурс методичних моделей

виховного процесу в освітніх закладах «Виховати особистість»

(Наказ НЕНЦ від 25.12. 2013 р. № 54)

Представлені матеріали: «Екологічне виховання в гуртках природничо-географічного профілю позашкільного навчального закладу»

Результати: *I місце*

I. Соціальна місія позашкільної освіти

ПОЗАШКІЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ СУМЩИНИ: РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні реалії життя характеризуються надзвичайно стрімкими змінами в політичній, економічній, соціальній сферах, індивідуальних і суспільних відносинах, що зумовлює переосмислення життєвих цінностей і пріоритетів.

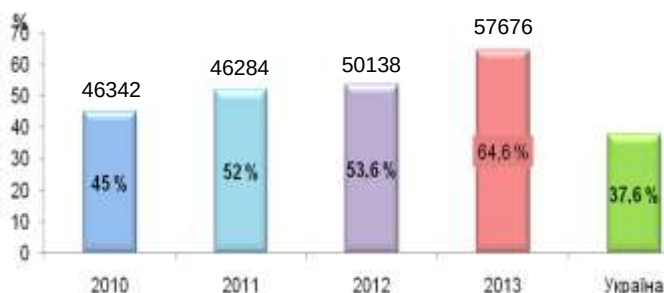
Такий надшвидкий перебіг суспільних подій спонукає педагогів навчальних закладів бути готовими до роботи у складних умовах, виконання соціальної місії – забезпечити умови для самовизначення, саморозвитку, творчої реалізації дітей, формуванні їхніх морально-етичних якостей, соціально-громадського досвіду.

Саме такі завдання сьогодні ставить держава перед системою позашкільної освіти.

Провідна роль у реалізації цих завдань традиційно належить позашкільним навчальним закладам: центрам, палацам, будинкам, клубам, станціям, малим академіям наук.

На сьогодні в системі освіти регіону функціонує 49 позашкільних навчальних закладів.

У гуртках і творчих об'єднаннях цих закладів навчається близько 58 тисяч вихованців, учнів, слухачів, що становить 64,6 відсотка від загальної кількості дітей шкільного віку області. Як і попередні роки – це найвищий показник в Україні (дані без ДЮСШ).

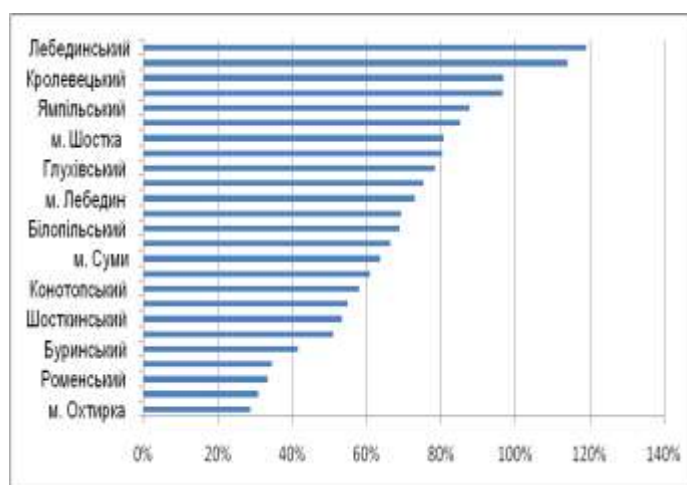

Стабільно вищим за обласний показник охоплення дітей позашкільною освітою – у Лебединському (119 %), Путивльському (114 %), Кролевецькому (96,9 %), Тростянецькому (94,5 %), Ямпільському (87,8 %) районах, Білопільському (68,9 %), місті Шостка (80,8%).

Діаграма 1. Динаміка охоплення дітей області позашкільною освітою

Завдяки цілеспрямованій роботі місцевих органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, органів управління освітою, педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів щодо виконання завдань і заходів з реалізації обласного соціально-освітнього проекту «Дійти до кожного, зацікавити всіх» значно збільшено в порівнянні з 2013 роком кількість дітей, які залучені до навчально-творчої діяльності в гуртках і творчих об'єднаннях ПНЗ: в Охтирському (51,8 % (2013 р.) – 69,4 % (2014 р.), Недригайлівському (48,3 – 85,2%), Великописарівському (41,2 - 75,4 %), Липоводолинському (31,9 - 80,4 %), Глухівському (23,4 – 78,5 %) районах, місті Лебедин (50,5 – 73 %).

Позитивна динаміка спостерігається також в Охтирському (51,8 – 69,4 %), Шосткинському (46,02 – 53 %), Конотопському (45,8 – 58 %). Буринському (28,9 – 41,7 %), Роменському (26,6 –

Діаграма 2. Охоплення дітей позашкільною освітою станом на 1.01.2014 р.

33,5 %), Сумському (24,1 – 30,9 %), Кіровоградському (20,6 – 55 %) районах, містах Конотоп (51,1 – 66,4 %), Ромни (42,2 – 51 %).

Як свідчать результати аналізу діяльності позашкільних навчальних закладів області, соціальний попит на якісну позашкільну освіту, що відзначається практичною спрямованістю та широкими можливостями для самореалізації, соціальної адаптації особистості, зумовлює необхідність створення сприятливих соціально-педагогічних умов для забезпечення навчально-творчої діяльності дітей та учнівської молоді за всіма напрямками позашкільної освіти.

Діаграма 3. Кількість гуртків, вихованців у них за напрямками позашкільної освіти станом на 1.01.2014

Робота позашкільних навчальних закладів області характеризується значною профільністю (понад 150 профілів гурткової роботи) та різноманітністю організаційних форм навчально-виховної роботи (гуртки, школи, студії, наукові товариства, творчі колективи, клуби, секції, інші творчі формування).

Навчально-виховний процес вирізняється креативністю та практичною спрямованістю, що зумовлює значну варіативність і багатовекторність пізнавально-практичної творчої діяльності вихованців.

Навчальними планами гуртків та інших дитячих творчих об'єднань передбачено застосування групових, індивідуальних, очних, заочних, дистанційних форм освітньо-виховної, організаційно-масової роботи.

Традиційно найпопулярнішим напрямом позашкільної освіти є художньо-естетичний. У 1300 гуртків навчається 21,5 тисяч вихованців. У навчальних закладах діє 36 дитячих творчих колективів, які мають звання «Зразковий», 18 – «Народний». За звітний період їх кількість збільшилася на два. П'ять колективів підтвердили ці почесні звання. Особливого розвитку набуває класична та народна хореографія. У хореографічних колективах навчається понад 6,6 тис. вихованців.

Велика увага приділяється патріотичному вихованню дітей та учнівської молоді, про що свідчить тематика проведення обласних конкурсних заходів за різними видами мистецтв, зорієнтованість на пропаганду досягнень вихованців, презентацію регіональної системи роботи з творчо обдарованими дітьми та учнівською молоддю під час заходів міжнародного рівня.

Особливістю навчально-виховного процесу у творчих об'єднаннях художньо-естетичного напрямку є їх програмне забезпечення. Тривалість навчальних курсів, розроблених педагогами ПНЗ області, становить 8–10 років, що забезпечує дотримання принципів наступності, доступності, особистісно орієнтованого навчання.

Одним із важливих напрямів позашкільної освіти є науково-технічний, який забезпечує набуття вихованцями техніко-технологічних умінь і навичок. Слід відмітити, що в порівнянні з 2013 роком кількість дітей, які навчаються в технічних гуртках, збільшилося на 1 тис. осіб і становить 7,8 тис. вихованців. За результатами участі в заходах всеукраїнського рівня у 2013 – 2014 н.р. команди юних техніків області здобули перемогу у 84 % заходів від загальної їх кількості.

Серед різноманітних форм навчально-виховної роботи значну роль відіграють гуртки туристсько-краєзнавчого та фізкультурно-спортивного напрямів, у яких навчається близько 8 тис. вихованців. Вони є не лише джерелом знань про рідний край, його історію, природу, а й ефективним засобом розвитку пізнавальних інтересів дітей, формування в них навичок здорового способу життя, почуття відповідальності та колективізму.

Залученню вихованців до активної діяльності з оволодіння практичними навичками з туризму й краєзнавства сприяють виконання завдань обласних експедицій та акцій «Моя Батьківщина – Україна», «Сім чудес Сумщини», «Історія міст і сіл України», «Пам'ятати, відродити, зберегти».

З метою виховання в дітей і молоді любові до Батьківщини, ознайомлення з історико-культурною спадщиною українського народу за звітний період педагогами туристсько-краєзнавчого відділу обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю було проведено 2246 екскурсій для дітей та учнівської молоді: Сумщиною – 1256 екскурсій, містом Суми – 886, за межі області – 104. Екскурсійними програмами було охоплено близько 34 тис. школярів області.

Невід'ємною складовою регіональної системи позашкільної освіти є творчі об'єднання еколого-натуралістичної творчості, діяльність яких спрямовано на біологізацію, валеологізацію навчально-виховної роботи. До участі в різноманітних природоохоронних, екологічних акціях у 2013–2014 н. р.

було залучено понад 50 тис. дітей та учнівської молоді. У навчальних закладах працює 18 шкільних лісництв, близько 100 трудових учнівських об'єднань, університети природи, екологічні парламенти тощо. Досвід роботи з трудового виховання було презентовано під час Всеукраїнського збору учнівських трудових об'єднань, що відбувся на базі позашкільних навчальних закладів міст Шостка, Глухів, Ямпільського району у вересні 2013 року.

Позашкільні навчальні заклади відіграють важливу роль у формуванні біологічної освіченості населення, утворюючи при цьому багаторівневий освітньо-виховний простір для реалізації сучасних навчально-виховних завдань. Їх діяльність має свою специфіку: у процесі систематизованої пізнавально-практичної і творчої діяльності дошкільні навчальні заклади ознайомлюють дітей із навколишнім світом, загальноосвітні надають базову біологічну, валеологічну та початкову екологічну освіту, позашкільні – забезпечують інтеграцію загальних природничих знань із профільними. У контексті зазначеного, важливим є розроблення й упровадження в позашкільну практику моделі біологізації позашкільного освітньо-виховного простору, що розроблена педагогами Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю. Означена модель рекомендована Міністерством освіти і науки України, Національним еколого-натуралістичним центром до використання в навчальних закладах інших регіонів держави, оскільки передбачає кілька варіантів організації освітньо-виховної роботи, спрямованої на підвищення рівня біологічної компетентності вихованців.

Потреби суспільства в забезпеченні гармонійного розвитку особистості зумовлюють необхідність більш ефективного використання освітньо-виховного та соціалізуючого потенціалів позашкільних навчальних закладів. У цьому контексті важливим для розвитку позашкільної освіти є забезпечення виконання завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, зокрема з удосконалення роботи з виявлення, навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей та учнівської молоді, сприяння їхній самореалізації в процесі навчально-творчої діяльності, соціалізації, професійному і творчому самовизначенню.

На виконання цих завдань сформовано систему роботи з проведення конкурсних обласних масових заходів для дітей та учнівської молоді, забезпечення їхньої участі в заходах всеукраїнського та міжнародного рівнів. Незважаючи на труднощі, у 2013–2014 н.р. було проведено всі заплановані обласні заходи. Близько 17 тис. учнів, вихованців, слухачів мали змогу реалізувати свої таланти і здібності, беручи участь у 213 заходах різних організаційних рівнів.

На забезпечення багаторівневої системи виявлення та відбору інтелектуально обдарованих дітей, формування майбутньої наукової еліти спрямовують діяльність Сумське територіальне відділення Малої академії наук України, Роменська, Шосткинська, Конотопська міські малі академії наук, 30 наукових товариств учнів, обласні профільні школи, гуртки вищого навчального рівня дослідницько-експериментального напрямку. У 2013–2014 н.р. у вищезазначених учнівських формуваннях за очною та заочною формами навчалося 6,9 тис. учнів, слухачів.

Суспільні зміни зумовлюють необхідність постійно вдосконалювати зміст і форми співпраці з усіма громадськими та державними інститутами щодо національно-патріотичного виховання, що сприяє соціальній адаптації, реабілітації особистості засобами соціально-значущої діяльності, зайнятості, організованого дозвілля.

Така робота базується на розробленні та реалізації регіональних соціально-педагогічних проєктів «Рідна Сумщина», «Родинні скарби з бабусиної скрині», «Від здоров'я особистості – до здоров'я суспільства», а також місцевих проєктів «Музей іде до школи», «Стежками Слобожанського краю» (Сумський ОЦПО та РТМ), «Атракціон творчості», «Посмішку – кожній дитині» (Білопільський ЦДЮТ), «Шостка – місто, дружнє до дитини» (Шосткинський МЦСПІТ), «Увійди в природу другом» (Ямпільська СЮН), «Позашкільний навчальний заклад і сім'я» (Роменський ЦПОта РТМ), «Путивле мій, пишуся тобою» (Путивльський ЦПР) тощо.

У соціальній місії позашкільних навчальних закладів важлива роль належить виховній складовій їх діяльності. Аналіз тенденцій, процесів, що відбуваються в масштабах міст, районів, області, країни, визначає стратегічні напрями педагогічного впливу ПНЗ, зокрема створення умов для виховання в дітей і молоді толерантності, здатності до діалогу, розвитку громадянських якостей, патріотизму, реалізації форм і методів педагогічної взаємодії, що сприяють формуванню навичок здорового способу життя. У контексті зазначеного суспільної значущості набуває діяльність педагогів ПНЗ щодо залучення вихованців до участі в різних формах громадсько-державної моделі управління, а саме: органів учнівського самоврядування (дитячих парламентів, екологічних, волонтерських, краєзнавчо-патріотичних, міжшкільних штабів тощо). Ефективно працюють органи самоврядування дітей у містах Суми, Лебедин, Ромни, Конотоп, Шостка, Лебединському, Тростянецькому, Путивльському, Роменському, Білопільському, Краснопільському, Охтирському, Сумському, Недригайлівському районах.

Соціальна місія позашкільних навчальних закладів щодо роботи із сільськими школярами полягає в організації їхньої практично-творчої діяльності в позаурочний час. У зв'язку з цим освітній менеджмент Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю як

обласного організаційно-координаційного та методичного центру спрямовано на пошук і впровадження нових способів забезпечення доступності позашкільної освіти, створення сприятливих для соціалізації учнів сільських шкіл психолого-педагогічних умов. Прикладом такої інновації є реалізація соціально-освітнього проекту «Пересувний позашкільний навчальний заклад». Слід зазначити, що завдання I етапу проекту (2007–2013 р.р.) виконано: напрацьовано відповідну програмно-методичну базу; у 2013–2014 н. р. за технологіями пересувного позашкільного навчального закладу працюють ПНЗ Тростянецького, Серединобудського, Лебединського, Путивльського, Роменського, Ямпільського, Конотопського районів. Здійснено 76 виїздів у сільські школи області. Як результат, роботою в наукових секціях територіального відділення МАН України охоплено 370 учнів сільських шкіл; близько 5 тис. дітей стали учасниками всеукраїнських пошукових експедицій і літніх профільних шкіл, туристських зборів, зльотів. 130 дітей стали переможцями обласних і всеукраїнських конкурсів, фестивалів, експедицій.

Відповідно до завдань II етапу реалізації проекту діяльність ППНЗ у 2014–2015 н. р. буде спрямовано на надання методичної допомоги працівникам органів управління освітою, педагогам позашкільних навчальних закладів щодо організації діяльності районних пересувних позашкільних навчальних закладів; керівникам гуртків, педагогам загальноосвітніх навчальних закладів з проблем організації виховної роботи з дітьми за напрямками позашкільної освіти, залучення сільських школярів до участі в регіональних освітніх проектах і програмах.

Педагогічні колективи ПНЗ добре усвідомлюють, що фундамент фізичного та психологічного розвитку дитини закладається в сім'ї. Це спонукає вивчати запити, потреби, вимоги сім'ї, урізноманітнювати й оновлювати форми співпраці з батьками. Батьки вихованців залучаються до участі в тематичних засіданнях педагогічних рад, роботи батьківських комітетів, організаційно-масових заходів. Формуванню вмій і навичок спільної з дітьми навчально-творчої діяльності сприяють соціально-освітні проекти «Творчість починається в родині», «Творча палітра», фестивалі-конкурси дерев-родоводів, малюнків і плакатів «Кожна дитина має право на родину». Як свідчить діагностичне опитування батьків вихованців, участь у заходах у межах проектів сприяє згуртуванню батьківської громади, налагодженню більш тісних стосунків між батьками та дітьми, формуванню культури спільного дозвілля, позитивного психологічного клімату в родині.

Головна роль у забезпеченні якісної позашкільної освіти належить педагогічним працівникам позашкільних навчальних закладів. Саме їхня компетентність, уміння розпізнати й розкрити дитячий талант, насичувати навчально-виховний процес творчою складовою має велике духовне та соціальне значення.

Навчально-виховний процес у ПНЗ забезпечують 1023 педагоги. Для підвищення їхнього професійного рівня проводяться різноманітні методико-педагогічні заходи: працюють 10 обласних методичних об'єднань педагогічних працівників ПНЗ за напрямками позашкільної освіти; 4 мобільні інформаційно-методичні консультпункти; 10 постійно діючих семінарів-практикумів; забезпечено випуск інформаційно-методичного збірника «Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект».

Система позашкільної освіти області є своєрідною педагогічною лабораторією, де триває пошук, апробація нових педагогічних технологій розвитку здорової, успішної дитини. На підставі досвіду роботи педагогічного колективу обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю підготовлено монографію «Позашкільна освіта: теоретичні та практичні аспекти розвитку». Створено ефективну систему співпраці з профільними інститутами Національної академії педагогічних наук України.

Велика увага приділяється вдосконаленню програмного забезпечення творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів. За звітний період педагогами ОЦПО та РТМ підготували 19 навчальних програм з позашкільної освіти. З метою вивчення та поширення кращого досвіду роботи педагогів-позашкільників започатковано методико-педагогічні проекти «Аукціон педагогічних ідей», «Зерна педагогічного досвіду», «Позашкільний олімп Сумщини», хід реалізації яких висвітлюється на сайті Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, сторінках інформаційно-методичного збірника «Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект», презентується в центральних фахових виданнях «Позакласний час», «Позашкільля».

Для виявлення та поширення кращого педагогічного досвіду роботи, популяризації педагогічних здобутків у 2013–2014 н.р. педагоги ПНЗ області взяли участь у Всеукраїнському конкурсі педагогічної майстерності «Джерело творчості» у номінації «Керівник гуртка» за туристсько-краєзнавчим, фізкультурно-спортивним, військово-патріотичним, техніко-технологічним, соціально-реабілітаційним, дослідницько-експериментальним напрямками. Переможцями III (фінального) етапу цього конкурсу стали керівники гуртків: Безрядіна Н.Л., Олех А.П., Азаренкова О.І. (Сумський ОЦПО та РТМ), Омельчук Є.А. (Тростянецький ПДЮ), Пата О.І. (Шосткинська СЮТех), Литвиненко О.В. (Роменська міська МАН).

З метою підвищення виховного потенціалу загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів було проведено обласний етап Всеукраїнського конкурсу методичних моделей виховного процесу «Виховати особистість». Переможцем конкурсу стали Зеленська В.В. (Роменська ЗОШ I-III ст. № 11),

Погоріла Н.А. (Охтирська гімназія), Ганжа С.А. (Лебединська ЗОШ I-III ст. № 6), Бігун С.К. (Лебединська ЗОШ I-III ст. № м7), Шепілов С.О. (Сумська СШ I-III ст. № 10 ім. Героя Радянського Союзу О.Бутка), Хорошун В.В. (Охтирський центр позашкільної роботи – Мала академія наук), Бабенко Н.В. (Сумський міський ПДЮ), Рудик Л.Г. (Роменський міський ЦПО та РТМ).

Педагоги-позашкільники є переможцями Всеукраїнських педагогічних читань, Всеукраїнської виставки-конкурсу методичних матеріалів з проблем розвитку позашкільної освіти.

Разом з тим, аналіз діяльності позашкільних навчальних закладів свідчить про необхідність активізації роботи місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо забезпечення конституційного права дітей та учнівської молоді на якісну позашкільну освіту.

Негативно впливає на розвиток позашкільної освіти відсутність необхідного технічного обладнання, туристського спорядження, сценічного одягу, звукопідсилюючої апаратури, транспортних засобів для роботи з дітьми за технологіями пересувного позашкільного навчального закладу, реалізації екскурсійних програм.

Не задовольняються потреби дітей та учнівської молоді щодо комп'ютеризації навчально-виховного процесу в закладах позашкільної освіти, кількісний і якісний стан комп'ютерної техніки. Із 185 одиниць комп'ютерів, що є в ПНЗ, 97 (59 %) – застарілі моделі. Це ускладнює впровадження дистанційної форми навчання, інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес. Велика рідкість у ПНЗ – мультимедійне обладнання.

Важливо наголосити, що Міністерство освіти і науки України у листі на адресу голів обласних державних адміністрацій від 19.03.2014 № 1/9-151 звертає увагу на неприпустимість у зв'язку із скороченням видатків місцевих бюджетів закриття позашкільних навчальних закладів, зменшення годин на гурткову роботу, фактів використання приміщень ПНЗ не за призначенням. Поспішність і необґрунтованість рішень щодо скорочення мережі ПНЗ загрожує руйнуванню сформованої системи державної підтримки творчого та інтелектуального потенціалу України, може призвести до негативних соціально-економічних наслідків у регіоні, підвищення рівня дитячої злочинності та правопорушень; збільшення виявів асоціативної поведінки дітей у наслідок незайнятості в позаурочний час.

На підставі вищезазначеного першочерговими завданнями місцевих органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, органів управління освітою, педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів є:

- збереження мережі позашкільних навчальних закладів, дитячих творчих об'єднань, контингенту вихованців у них;
- удосконалення навчально-виховної роботи з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді; розроблення та реалізація короткострокових навчальних програм, соціально-освітніх проектів краєзнавчого, військово-патріотичного, екологічного спрямування;
- формування регіональної системи соціального співробітництва позашкільних навчальних закладів із інститутом сім'ї на основі збереження духовної єдності поколінь, створення умов для спільної творчої діяльності дітей та їхніх батьків у позашкільному освітньо-виховному просторі;
- створення умов для максимального використання матеріально-технічних, кадрових ресурсів закладів освіти, культури, спорту для навчання, виховання та розвитку дітей та учнівської молоді, задоволення їхніх потреб щодо творчої самореалізації, професійного самовизначення, змістовного відпочинку;
- створення в районах області ефективних систем позашкільної освітньо-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю сільської місцевості; оптимальне поєднання виїзних, очно-заочних, дистанційних форм навчально-творчої роботи.

ДІЙТИ ДО КОЖНОГО, ЗАЦІКАВИТИ ВСІХ

РЕГІОНАЛЬНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПНЗ

Сучасний етап розвитку національної системи освіти та виховання характеризується впровадженням в освітньо-виховний процес педагогічних технологій, що забезпечують створення умов для самовизначення, саморозвитку та самореалізації дітей та учнівської молоді, формування в них патріотичної свідомості, почуття любові до України, навичок орієнтуватися в проблемах, приймати правильні рішення для розв'язання суспільних, екологічних проблем.

Вирішення зазначених проблем забезпечується в процесі реалізації регіональних освітніх проектів, метою яких є виховання в дітей та учнівської молоді любові до рідного краю, шанобливого ставлення до його історії, духовної спадщини; підвищення інтересу до вивчення історико-культурного надбання українського народу; участі в розв'язанні екологічних проблем регіону.

Діяльність учнівських і педагогічних колективів із реалізації обласного освітнього проекту «Рідна Сумщина» свідчить про його актуальність та ефективність. До участі в проекті щороку долучається понад 70 тис. дітей і молоді області.

Активізовано екскурсійну діяльність, роботу щодо пропаганди туристичних та екскурсійних можливостей краю, що сприяло приверненню уваги громади області до збереження та відродження історико-культурної спадщини Сумщини. Це стало можливим завдяки впровадженню нових педагогічних технологій у процес навчання і виховання учнів засобами туризму та краєзнавства, ефективному застосуванню існуючих форм краєзнавчої роботи – екскурсій, експедицій, походів.

Школярі стали учасниками нових екскурсійних програм містами Сумщини, що сприяло розвитку їхньої пізнавальної компетентності. Подорожуючи Сумщиною, учні вивчали історико-культурну спадщину нашого краю, відвідали музеї, архіви. У межах проекту проходила пошукова робота щодо виявлення, вивчення та збереження природних, духовних пам'яток Сумщини.

Вихованці позашкільних навчальних закладів області пройшли краєзнавчими маршрутами історичних, археологічних, етнографічних, екологічних експедицій містами і селами області, узяли участь у природоохоронних акціях, оздоровлювальних спортивно-тренувальних зборах, змаганнях, стали учасниками народних фольклорних свят і обрядів рідного краю.

Роботу вихованців позашкільних навчальних закладів було спрямовано на вивчення культурно-мистецьких особливостей, побуту, народних ремесел населення Сумщини, діалектів, створення етнографічного словника, запис легенд і дум, вивчення місцевої літературної спадщини та сучасності. Учні презентували результати своєї діяльності в передачах на радіо, телебаченні. Нині в закладах проводиться робота зі створення дитячих і сімейних фольклорних колективів.

Належну увагу було приділено пошуковій і науково-дослідницькій роботі з вивчення унікальних ландшафтів і природних об'єктів на території Сумщини: лісових насаджень, урочищ, цілинних степових ділянок тощо. Результатом такої роботи стали екологічні просвітницькі акції щодо економічної, рекреаційної, історичної спадщини Сумщини, зокрема «Первоцвіти», «Нерест», «Березовий сік», «Річка мого дитинства».

З цікавістю діти та учнівська молодь виконують тестові завдання за напрямами вікторини «Історія Сумщини від минулого до сьогодення». Нагородження переможців вікторини відбувається під час свят за участю представників районних державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських рад, батьківських комітетів, засобів масової інформації.

Студенти вищих навчальних закладів розробляють проекти, спрямовані на розвиток краєзнавчої роботи та екотуризму в регіоні.

З метою виявлення та впровадження нових педагогічних технологій навчання й виховання учнів, педагоги загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів області беруть участь у конкурсі методичних матеріалів. За період реалізації проекту було підготовлено методичні матеріали, а саме: розробки виховних заходів, сценарії родинних свят, екскурсійні програми, спрямовані на розвиток пізнавальних і творчих здібностей дітей, залучення їх до участі в дослідженні історико-культурної спадщини Сумщини, виявлення екологічних проблем і шляхів їх розв'язання. Навчальні матеріали поповнили обласний методичний банк у розділах «Туризм і краєзнавство», «Екологічні проблеми та шляхи їх розв'язання» і використовуються під час проведення курсів підвищення кваліфікації для керівників гуртків позашкільних навчальних закладів.

Краєзнавчу роботу в межах освітнього проекту «Рідна Сумщина» було спрямовано за напрямами: «Народні ремесла і промисли рідного краю»; «Пам'ятки архітектури та нові архітектурні споруди»; «Місцевий товаровиробник: минуле, сьогодення, майбутнє»; «Історія розвитку банківської справи на Сумщині», «Родинні скарби з бабусиної скриньки».

З метою роботи за завданнями проекту було організовано проведення учнівських конференцій «Історія розвитку банківської справи на Сумщині», «Пам'ятки архітектури та нові архітектурні

споруди», «Родинні скарби з бабусиної скриньки». Їх учасниками стали юні дослідники, вихованці краєзнавчих гуртків ПНЗ, секцій Сумського територіального відділення МАН України

Активізації краєзнавчого руху сприяв спільний соціально-освітній проект Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю та Української академії банківської справи Національного банку України «Старовинні садиби Сумщини: вивчаючи минуле – створюємо майбутнє». Понад 5 тис. юних краєзнавців з усіх районів області долучилися до виконання завдань проекту, найактивніші з них стали учасниками обласної краєзнавчої конференції «Музейні скарби Сумщини: старовинні садиби». За підсумками конференції було видано історико-документальний путівник «Старовинна садиба: німий свідок історії», присвячений 75-річчю від дня утворення Сумської області. Інформацію про авторів путівника внесено до обласного банку «Обдарованість». Відповідно до угоди про співпрацю Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю з обласною громадсько-політичною газетою «Сумщина» матеріали учасників проекту друкуються на шпальтах газети.

З метою популяризації національної культури, відродження традицій місцевих осередків народного мистецтва, залучення підростаючого покоління до вивчення регіональних народних ремесел та оволодіння ними, популяризації серед дітей та учнівської молоді знань про народні ремесла Сумщини, забезпечення можливості самореалізації за обраним напрямом діяльності в області проходила експедиція «Ремесла і промисли рідного краю». Експедиція сприяла творчій самореалізації дітей, розвитку їхньої профільної компетентності.

Інновацією в роботі туристсько-краєзнавчого напрямку стало проведення історико-краєзнавчих квестів «Намисто Слобожанщини», «Стріт-арт квест», «Подорожуємо Україною», «Стежками партизанської слави», «Суми – квітка з каменю».

Цікавою сучасною формою роботи для вихованців позашкільних навчальних заходів області стали флешмоби екологічного, патріотичного та соціального спрямування: «За життя без сміття», «Квітуча Сумщина», «Діти – краса і гордість Сумщини», «Архітектурна краса Сумщини» тощо.

З метою використання більш доступних для сприйняття дітей засобів експонування музейних колекцій у 2014 році продовжено роботу за завданнями навчально-виховного проекту «Музей іде до школи». Назва проекту розкриває його зміст. Учні загальноосвітніх навчальних закладів мають можливість ознайомитися з історією українського народу, доторкнутися до старовинних ужиткових речей, потримати в руках музейні експонати та приміряти туристське спорядження, яким користувалися туристи 60-90-х років ХХ століття.

Слід зазначити, що в процесі пошукової роботи учасники проектів набули поглиблених об'єктивних знань про історію, природу рідного краю, історичні події, життя видатних земляків. Учні, вихованці, студенти навчальних закладів, представники дитячих, молодіжних громадських об'єднань стали учасниками вікторин, екскурсійних програм, краєзнавчих свят, конференцій, квестів, зробили важливий внесок у збереження історичних скарбів нашого краю, популяризації краєзнавства.

ПЕРЕСУВНИЙ ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

Регіональний цільовий соціально-освітній проект

(2007–2015 р. р.)

I. Опис проекту

Анотація проекту. *Пересувний позашкільний навчальний заклад* (далі – ППНЗ) є регіональним цільовим соціально-освітнім проектом, орієнтованим на реалізацію державної політики щодо забезпечення рівного доступу школярів сільської місцевості до якісної освіти, зокрема позашкільної.

Актуальність проекту зумовлена соціальною потребою в організації освітньо-виховної, розвивальної, соціально-психологічної роботи з дітьми і учнівською молоддю сільської місцевості у сфері їхнього вільного часу.

Регіональний цільовий соціально-освітній проект «Пересувний позашкільний навчальний заклад» (далі – Проект) розроблено на виконання Обласної комплексної програми розвитку «Освіта Сумщини».

Проект реалізується за сприянням Сумської обласної державної адміністрації, районних рад (засновників позашкільних навчальних закладів), управлінь, відділів освіти районних державних адміністрацій.

Вид Проекту за термінами реалізації: довгостроковий.

Учасники Проекту.

Суб'єкти соціально-педагогічного впливу:

- *реалізатори проекту*: педагогічні колективи комплексних і профільних позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування;
- *соціальні партнери*: педагогічні колективи загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, робота яких орієнтована на навчання дітей і молоді сільської місцевості; колективи працівників закладів культури: сільських бібліотек, музеїв, клубів; спеціалісти районних рад, відділів освіти, культури, охорони природи райдержадміністрацій; громадські районні організації; спонсорські підприємства і організації.

Об'єкти соціально-педагогічного впливу:

- учні загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів сільської місцевості;
- діти шкільного віку, які за станом здоров'я навчаються в домашніх умовах.

Координатор роботи з реалізації Проекту: Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Оцінка ризиків: виконання освітньо-соціальної місії ППНЗ залежить від можливостей місцевих бюджетів щодо фінансування освітньо-виховної роботи із сільськими дітьми та учнівською молоддю, мотивування професійно-творчої діяльності педагогів районних позашкільних навчальних закладів, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості, можливостей органів управління освітою щодо підвозу учнів до місць проведення занять і виховних заходів.

II. Зміст Проекту

Соціально-освітня концепція

Пересувний позашкільний навчальний заклад (ППНЗ) – регіональний цільовий соціально-освітній проект, розроблений Сумським ОЦПО та РТМ для реалізації в області комплексними і профільними позашкільними навчальними закладами районного підпорядкування.

Мета роботи ППНЗ:

- *освітньо-виховна*: організація навчально-творчої діяльності дітей та учнівської молоді сільської місцевості в позашкільний час; сприяння творчому розвитку і соціалізації особистості; організація навчально-дослідницької діяльності інтелектуально обдарованої учнівської молоді; залучення творчо обдарованих дітей та учнівської молоді до участі в масових заходах різних організаційних рівнів;
- *організаційно-координаційна*: удосконалення співпраці позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування із сільськими загальноосвітніми, професійно-технічними навчальними закладами, громадами сіл і селищ міського типу щодо розв'язання проблем організації виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю в позашкільний час.

Завдання роботи ППНЗ:

- створення в районах області ефективних систем позашкільної освітньо-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю сільської місцевості, що характеризується багатoproфільністю та оптимальним поєднанням виїзних, очно-заочних, дистанційних форм роботи;
- упровадження в роботу сільських загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів сучасних підходів, методик і технологій виховання, розвитку й соціалізації дітей та учнівської молоді в позаурочний час.

Освітньо-соціальна місія ППНЗ полягає у створенні в районах креативно спрямованого позашкільного освітньо-виховного простору як комплексу соціально-педагогічних умов, сприятливих для особистісного розвитку дітей та учнівської молоді, їхньої соціальної адаптації, профорієнтації, підготовки до навчання у вищих навчальних закладах.

Основа Проекту:

- *нормативно-правова*: Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад; Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки; Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року, Регіональна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року;
- *науково-методологічна*: праці І. Бега, В. Рибалка щодо особистісного розвитку дитини; праці В. Вербицького, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Л. Тихенко щодо організації і оптимізації роботи позашкільних навчальних закладів.

Особливості технології. Організаційно-функціональна модель ППНЗ передбачає поєднання виїзних, очно-заочних, дистанційних форм освітньо-виховної роботи.

Виїзна робота спрямовується на діагностування соціальних потреб щодо позашкільної освіти (опитування, анкетування населення); реалізацію соціально-освітніх проектів, програм, тренінгів;

організацію та проведення масової роботи (свят, змагань, конкурсів тощо); систематизовану роботу творчих майстерень (майстер-класи, години родинної творчості), галерей (проведення виставок, презентацій, мультимедійних екскурсій); підготовку школярів до участі в районних масових заходах; організацію пошуково-дослідницької роботи дітей та учнівської молоді (пошукові заgonи, походи, експедиції).

Технологічні особливості виїзної форми роботи ППНЗ полягають у:

- організації індивідуальних і групових виїздів педагогів районних позашкільних навчальних закладів для організації занять і масових заходів на базі загальноосвітніх навчальних закладів сільських освітніх округів;
- використанні приміщень і матеріально-технічної бази сільських загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, спеціального навчального обладнання районних позашкільних навчальних закладів;
- створенні відповідних систем навчально-методичної і професійно-партнерської роботи з педагогами сільських навчальних закладів;
- максимальному використанні екскурсійно-навчального та оздоровчо-дозвілєвого потенціалу сільської місцевості.

Очно-заочна робота систематизується відповідно до напрямів діяльності функціональних підрозділів районних позашкільних навчальних закладів (відділів, відділень, шкіл, студій, НТУ) та передбачає поєднання очних форм (фінали районних заходів, дні сільського школяра у ПНЗ, заняття шкіл вихідного дня, робота клубів, студій, наукових секцій НТУ тощо) із заочними (заочні конкурси, індивідуальні творчі завдання). Під час шкільних канікул акцент робиться на проведенні польових практик, екскурсій, походів, роботі профільних оздоровчих таборів.

Технологічні особливості очно-заочної роботи полягають в організації очних занять і заходів на базі районних позашкільних навчальних закладів, закладів культури і спорту районного центру; необхідності підвозу дітей до місць проведення занять, масових заходів (програма «Шкільний автобус»); створенні організаційно-педагогічних умов для участі вихованців ППНЗ у масових заходах різних організаційних рівнів (співпраця із вчителями, батьками, сільськими радами).

Дистанційна робота передбачає систематичне спілкування з вихованцями ППНЗ на основі сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій (індивідуальне консультування, перевірка виконання індивідуальних завдань).

Технологічні особливості дистанційної роботи полягають у необхідності використання сучасного комп'ютерного обладнання, можливостей Інтернет (інформаційно-комунікаційні програми Skype, E-mail тощо). Важливим є поєднання виїзних, дистанційних і очно-заочних форм освітньо-виховної роботи, використання вихованцями комп'ютерного обладнання сільських загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів, що зумовлює необхідність систематизації навчально-методичної роботи з учителями, батьками вихованців (ІКТ-практикуми, консультування тощо).

Шляхи реалізації концептуальної мети і завдань

Основними напрямками роботи районних позашкільних навчальних закладів щодо реалізації Проекту є:

- *розроблення та впровадження організаційно-технологічних засад діяльності ППНЗ:*
 - на першому етапі – визначення Проекту як окремого соціально важливого напрямку роботи; за умови його успішності – як самостійного функціонального підрозділу закладу або окремого позашкільного навчального закладу (юридичної особи);
 - розроблення і апробація планів роботи ППНЗ на основі доцільного поєднання очних, заочних, дистанційних форм освітньо-виховної, соціально-педагогічної роботи;
 - оптимізація планів роботи навчальних підрозділів закладу (відділів, відділень) із урахуванням специфіки роботи ППНЗ;
- *створення системи роботи ППНЗ:*
 - розроблення організаційно-функціональної моделі діяльності;
 - підготовка педагогічних кадрів (організаційні наради, інструктажі, ІКТ-практикуми тощо);
 - розроблення програмної бази;
 - створення системи адміністративного та соціального партнерства (угоди про співпрацю із сільськими навчальними закладами, сільськими радами; організаційні збори для педагогів і батьків тощо);
- *розроблення методичної бази діяльності ППНЗ:*
 - розроблення профільних освітніх проектів, планів роботи творчих майстерень, пошуково-дослідницьких, екологічних заgonів тощо;

- створення методичної бази навчально-виховної та соціально-просвітницької роботи на основі сучасних педагогічних технологій (розвивальних, тренінгових, інформаційно-комунікаційних, навчально-дослідницьких, валеологічних тощо);
- *організація роботи з педагогами сільських загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, спеціалістами організацій-партнерів:*
 - ознайомлення із специфікою виїзних, дистанційних, заочних форм роботи районних позашкільних навчальних закладів, особливостями проведення літніх практик, оздоровчих змін, екскурсійно-рекреаційної, спортивно-туристичної та іншої роботи (семінари);
 - ознайомлення із сучасними технологіями виховної роботи та соціально-творчої реабілітації (педагогічні діалоги, семінари-практикуми, консультації тощо);
 - забезпечення інформаційного супроводу діяльності ППНЗ (створення тематичних вкладок на сайтах районних позашкільних навчальних закладів, райдержадміністрації, сільських рад);
- *організація співпраці з батьками щодо:*
 - організації родинних заходів (творчі майстерні, тематичні заходи, конкурси тощо);
 - проведення спільних форм роботи ППНЗ і загальноосвітніх навчальних закладів, забезпечення участі дітей та учнівської молоді в районних масових заходах;
- *співпраця з громадами сіл щодо:*
 - організації і проведення традиційних заходів (історико-краєзнавчих, фольклорно-етнографічних тощо);
 - проведення акцій (патріотичних, екологічних тощо), пошуково-дослідницької роботи;
 - поповнення фондів музеїв, етнографічних куточків, світлиць загальноосвітніх навчальних закладів.

III. Етапи впровадження Проекту

Упровадження Проекту – діяльність ППНЗ як складової соціально-педагогічних моделей районних позашкільних навчальних закладів – має здійснюватися відповідно до чотирьох етапів:

- **організаційний:**
 - концептуалізація ідеї започаткування роботи ППНЗ як складової соціально-педагогічної моделі районного позашкільного навчального закладу; розроблення, обговорення і затвердження проекту
2007 рік
 - апробація навчальних програм, методик навчально-виховної роботи в умовах ППНЗ
Сумський ОЦПО та РТМ
2007–2012 роки
- **реалізаційний:** реалізація соціально-освітньої концепції діяльності ППНЗ педколективами позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування
моніторинг – Сумський ОЦПО та РТМ
2013–2015 роки
- **корекційно-технологічний:** корекція організаційно-педагогічних засад, змісту освітньо-виховної, методичної, соціально-партнерської роботи ППНЗ
корекційна робота – ПНЗ районного підпорядкування
консультування – Сумський ОЦПО та РТМ
2013–2014 роки
- **підсумково-прогностичний:** підбиття підсумків роботи позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування щодо реалізації Проекту за означений період на основі результатів освітньо-маркетингових досліджень (відгуки про роботу ППНЗ, якість освітніх, соціально-педагогічних послуг; побажання населення щодо їх розширення)
організація досліджень – Сумський ОЦПО та РТМ
2015 рік
- **удосконалення Проекту:** визначення шляхів удосконалення організаційно-педагогічних засад діяльності ППНЗ, оптимізація змісту освітньо-виховної, соціально-психологічної, соціально-партнерської роботи; розроблення заходів щодо підвищення статусу і продовження термінів реалізації Проекту
організація роботи – Сумський ОЦПО та РТМ
2014–2015 навчальний рік.

IV. Очікувані результати

Реалізація Проекту – діяльність ППНЗ як складової соціально-педагогічних моделей позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування – має забезпечувати досягнення таких результатів:

- *системних*: створення в області ефективних систем позашкільної освітньо-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю сільської місцевості, що характеризується багатoproфільністю та поєднанням виїзних, очно-заочних, дистанційних форм роботи;
- *освітньо-виховних*: організація навчально-творчої діяльності дітей і обдарованої учнівської молоді сільської місцевості за інтересами у позаурочний час; реалізація короткострокових освітніх і тренінгових програм, освітніх проектів за напрямками позашкільної освіти (очні, заочні, виїзні форми роботи); результативна участь дітей і обдарованої учнівської молоді сільської місцевості в масових заходах різних організаційних рівнів; організація навчально-дослідницької діяльності інтелектуально обдарованої учнівської молоді в секціях районних наукових товариств учнів (НТУ), організаційно підпорядкованих територіальному відділенню Малої академії наук України;
- *освітньо-маркетингових (статистичних)*: підвищення обласних і районних показників охоплення дітей і учнівської молоді якісною позашкільною освітою; збільшення кількості дітей та учнівської молоді, залучених до участі у масових заходах різних організаційних рівнів; підвищення рейтингових показників діяльності позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування;
- *методичних*: упровадження системних інновацій у позашкільній освіті області (організаційно-педагогічних, методичних, процесуально-технологічних тощо); підвищення професійно-творчої компетентності педагогів загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів сільської місцевості щодо виховної, розвивальної, соціально-педагогічної роботи в позакласний час;
- *соціально-пропагандистських*: педагогізація родинного виховання: ознайомлення сільського населення із сучасними методами виховання дітей та підлітків; мотивування сільських громад до активної співпраці із місцевими навчальними закладами, районними позашкільними навчальними закладами; підвищення інформованості сільського населення щодо освітньої і соціально-педагогічної діяльності районних позашкільних навчальних закладів.

V. Ресурсне забезпечення проекту

Ефективність реалізації Проекту – діяльність ППНЗ як складової соціально-педагогічних моделей районного позашкільних навчальних закладів – у значній мірі визначається достатністю ресурсного забезпечення, зокрема:

- *інформаційного* – створення тематичних вкладок на сайтах Сумського ОЦПО та РТМ, районних рад, позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування; впровадження сучасних інтерактивних інформаційно-комунікаційних технологій; висвітлення заходів із реалізації проекту в інформаційно-методичному збірнику «Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект»;
- *методичного* – формування програмно-методичної бази соціально-освітньої діяльності ППНЗ (забезпечується творчими педагогами позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування, впровадженням науково-методичних надбань ППНЗ Сумського ОЦПО та РТМ, перспективного досвіду педагогів-позашкільників України);
- *кадрового* – підвищення методико-технологічної підготовки педагогів ППНЗ щодо особливостей виїзної, очно-заочної і дистанційної роботи, впровадження в освітньо-виховний процес сучасних підходів, методик і технологій (забезпечується адміністративно-методичним складом ПНЗ районного підпорядкування);
- *фінансового* – оптимізація кошторису діяльності ППНЗ (забезпечуються виходячи із коштів районних бюджетів, виділених на забезпечення діяльності позашкільних навчальних закладів, а також допомоги спонсорських закладів на проведення районних заходів, забезпечення участі вихованців у заходах різних організаційних рівнів, господарської діяльності педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів);
- *матеріально-технічного* – використання матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів районного підпорядкування (кабінети, лабораторії, майстерні, навчально-дослідні земельні ділянки, учнівські лісництва тощо), сільських загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, закладів культури і спорту районного підпорядкування (будинків культури, бібліотек, стадіонів, музеїв тощо), сільських клубів, транспортних засобів районних відділів освіти.

СТЕЖКАМИ СЛОБОЖАНСЬКОГО КРАЮ

Освітній проект еколого-краєзнавчого спрямування

Вивчення історико-культурної та духовної спадщини українського народу, закономірностей розвитку навколишнього світу сприяє вихованню всебічно розвиненої особистості. З огляду на це педагогами туристсько-краєзнавчого відділу Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю започатковано навчально-виховний мультимедійний проект «Стежками Слобожанського краю». Проект розроблено на виконання завдань обласного соціально-освітнього проекту «Дійти до кожного, зацікавити всіх».

Дидактична характеристика проекту:

Тип за формами та результатами діяльності: навчально-виховний.

Тип за складом учасників: груповий.

Тип за тривалістю виконання: короткостроковий.

Мета проекту: виховання в дітей та учнівської молоді патріотизму, любові до рідного краю, поваги до народних звичаїв і традицій засобами краєзнавства.

Завдання проекту:

- ознайомлення з історико-культурною спадщиною рідного краю;
- формування пізнавальної, практичної, творчої, соціальної, екологічної компетентностей дітей у процесі краєзнавчої пізнавальної діяльності;
- створення умов для оволодіння дітьми практичними навичками пошукової роботи;
- розширення форм співпраці з загальноосвітніми, професійно-технічними, вищими навчальними закладами.

Розробник проекту: комунальний заклад Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Цільова аудиторія: учні, вихованці, студенти загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів області.

Форми роботи в межах проекту: мультимедійні заняття, мультимедійні та пішохідні екскурсії.

Терміни реалізації проекту: 1 вересня 2012 року – 31 травня 2016 року

Етапи реалізації проекту

Організаційний: розроблення проекту, підготовка мультимедійних презентацій за визначеними темами, проведення методико-педагогічних заходів з презентації проекту для учнів, вихованців, педагогів загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів області.

*Сумський ОЦПО та РТМ,
вересень 2012 року*

Практичний: виконання завдань проекту, проведення мультимедійних занять та екскурсій. У межах проекту будуть проведені навчально-виховні заходи, з розрахунку 36 годин у кожному навчальному закладі.

*Сумський ОЦПО та РТМ,
загальноосвітні, позашкільні,
вищі навчальні заклади,
2012-2016 роки*

Підсумковий: проведення краєзнавчої конференції «Стежками рідного краю», підготовка електронного збірника мультимедійних екскурсій та занять.

*Сумський ОЦПО та РТМ,
травень 2016 року*

Умови реалізації проекту

Проект розрахований на проведення занять з учнями, вихованцями, студентами загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів і реалізується в позаурочний час.

Форми реалізації проекту

1. Мультимедійні екскурсії: «Музей скарбниці пам'яток», «Сім чудес міста Суми», «Сім чудес Сумщини», «Сім чудес природи Сумщини», «Священна пам'ять невмируща» (до Дня партизанської слави)

2. Пішохідні екскурсії: «Я розповім тобі про Суми», «Покровська площа – серце міста Суми», «Зелене намисто Сум», «Дендропарк І.О. Асмолова – перлина міста Суми», «Дзвони пам'яті» (до меморіалу Вічної Слави).

3. Мультимедійні заняття: «Народне вбрання українців», «Росте на Сумщині калина, ростеш на Сумщині і ти», «Історія Нового року, а також подорож в історію ялинкових іграшок», «Символіка і обереги українського народу», «Від дідусевого горщика до бабусиної скрині», «Купецький хист, дворянське благородство», «Письменники Сумщини», «Природа, оспівана душею».

Очікуванні результати

Реалізація проекту сприятиме:

- популяризації краєзнавства серед дітей та учнівської молоді м. Суми та Сумської області;
- формуванню пізнавальної, практичної, творчої, екологічної, соціальної компетентностей особистості засобами краєзнавства;
- підготовці дітей до участі у всеукраїнських експедиціях та конкурсах;
- залученню вихованців гуртків до навчання в наукових секціях Сумського територіального відділення МАН;
- збагаченню форм і методів роботи з дітьми та учнівською молоддю.

ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН

Екологічний проект

У стрімкому русі життя, сучасних умовах нових перетворень особливо гостро відчувається потреба в комфорті, красі, спілкуванні з природою.

Будь-який населений пункт – це насамперед чистота й упорядкованість, стан озеленення вулиць. Безліч приємних вражень дарують квітково-декоративні композиції, клумби, що гармонійно доповнюють навколишній ландшафт. Не випадково благоустрій рідного міста став справою кожного вихованця Конотопської міської станції юних натуралістів.

Із 2008 року за ініціативи Конотопської міської ради, відділу освіти та станції юннатів, спільно з управлінням житлово-комунального господарства розпочато реалізацію довготривалого екологічного проекту «Ландшафтний дизайн».

Мета проекту: розроблення ландшафтних композицій для створення гармонійного середовища на території міста.

Завдання:

- формування у вихованців навичок здійснювати екологічний моніторинг, створювати композиції ландшафту з урахуванням його закономірностей;
- формування в учнів творчих здібностей, ініціативи, самостійності в процесі практичної діяльності, мотивації до самореалізації в соціальній творчості, практичній, суспільно корисній діяльності;
- виховання в дітей та учнівської молоді дбайливого ставлення до навколишнього середовища;
- формування навичок культури праці;
- сприяння професійному самовизначенню вихованців;
- підвищення екологічної культури жителів міста.

Розробник проекту: Конотопська міська станція юних натуралістів.

Цільова аудиторія: учні, вихованці, студенти загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів міста.

Учасники: управління та відділи міської ради; навчальні заклади, підприємства, установи, громадськість м. Конотоп.

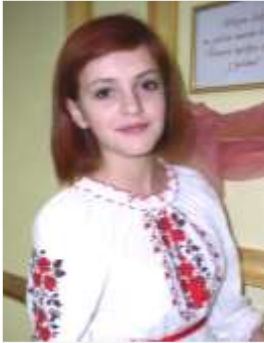
Очікуваний результат:

- вирощування вихованцями розсади квіткових рослин для упорядкування й озеленення території міста;
- організація роботи школи ландшафтного дизайну для учнів загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів міста;
- проведення семінарів-практикумів для учасників проекту з теми: «Ландшафтний дизайн», «Сучасні напрями зовнішнього озеленення»;
- проведення щорічного міського конкурсу-свята «Парад квітів»;
- підвищення рівня екологічної свідомості та культури населення.

ПОСМІШКУ – КОЖНІЙ ДИТИНІ

Освітній проект соціально-реабілітаційного спрямування

Актуальність проекту. У наш час спостерігається негативна тенденція щодо зростання кількості дітей, які потребують особливої уваги з боку суспільства: дітей-інвалідів; дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей із малозабезпечених сімей; дітей, які потребують медичної допомоги. Щоб бути адаптованими до умов суспільного життя, вільно спілкуватися з однолітками, брати активну участь у житті шкільного та позашкільного мікросоціуму, їм необхідна соціальна реабілітація, психологічна допомога, соціальна підтримка та захист. Напруженість і стресогенність сучасного життя потребує розширення мережі соціально-освітніх послуг для дітей-інвалідів, дітей із послабленим здоров'ям. Зазначене вимагає розширення й систематизації громадської діяльності ПНЗ, зокрема доброчинної, соціокультурної, соціально-педагогічної, соціально-реабілітаційної тощо.

Благодійна діяльність у позашкільному навчальному закладі районного підпорядкування здійснюється за соціально-освітніми проектами соціально-реабілітаційного спрямування.

Проект «Посмішку – кожній дитині» спрямований на виховання в учнів таких загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів як доброта, чуйність, милосердя, увага, повага і любов до людей у процесі освітньо-виховної діяльності в ПНЗ районного підпорядкування.

Партнерство у сфері доброчинної діяльності є нагальною потребою часу, що окреслює нові напрями роботи з модернізації системи духовного виховання.

Проект розроблено в контексті реалізації Програми розвитку Білопільського центру дитячої та юнацької творчості до 2015 року.

Учасники проекту

Суб'єкти соціально-освітньої діяльності:

- заклад-реалізатор проекту: педагогічний колектив Білопільського центру дитячої та юнацької творчості до 2015 року

Соціальні партнери:

- педагогічні колективи освітніх закладів;
- районний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів;
- дитячий будинок-інтернат;
- спеціалісти міських, сільських рад, управління освіти, молоді та спорту райдержадміністрації;
- районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- служба у справах дітей державної адміністрації;
- громадські районні організації;
- спонсорські підприємства і організації;
- батьки вихованців закладу.

Об'єкти соціально-педагогічного впливу:

- учні загальноосвітніх навчальних закладів;
- учні професійно-технічних навчальних закладів;
- вихованці центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів, дитячого будинку-інтернату;

Особлива увага надається дітям-сиротам та дітям, які позбавлені батьківського піклування, дітям із багатодітних і малозабезпечених родин; дітям, які за станом здоров'я навчаються за місцем проживання.

Вид проекту за термінами реалізації: довгостроковий.

Координатор проектної діяльності: адміністративно-методичний склад ЦДЮТ.

Соціально-психологічний супровід: практичний психолог ЦДЮТ.

II. Зміст проекту

Соціально-педагогічна концепція

Соціальна місія:

- реалізація права на якісну позашкільну освіту дітей та учнівської молоді із соціально вразливих категорій населення району;
- залучення батьків вихованців і громадськості до різних форм соціального партнерства;
- підвищення соціальної активності педагогічної спільноти району;
- поширення в районі сучасних методик гуманістичного виховання.

Мета проекту:

- забезпечення соціальної підтримки дітей-сиріт, дітей із малозабезпечених сімей і соціально вразливих категорій;
- створення умов для їхньої самореалізації, сприяння адаптації до умов суспільного життя;
- привернення уваги громадськості до проблем таких дітей, залучення місцевої громади до різних форм добровільної діяльності.

Завдання:

- сприяти формуванню ціннісних орієнтацій, гармонійному розвитку та соціалізації вихованців з особливими освітніми потребами та із соціально вразливих категорій населення;
- забезпечувати психолого-педагогічну підтримку дітям зазначених категорій; навчати комунікативної і навчально-творчої діяльності в закладі;
- залучати дітей до клубної і студійної роботи, масових заходів різних організаційних рівнів;
- забезпечувати гармонізацію і гуманізацію стосунків у родині вихованців (установлення атмосфери довіри і взаєморозуміння, формування психолого-педагогічних знань батьків, розвиток комунікативно-творчого потенціалу родини).

Організаційно-координаційна діяльність:

- сприяти формуванню креативно спрямованого позашкільного освітньо-виховного простору;
- забезпечити функціонування та розвиток позашкільного навчального закладу як організаційного та методичного центру виховної позакласної, позашкільної роботи з дітьми різних соціальних категорій;
- спрямувати роботу педагогічних колективів загальноосвітніх і професійно-технічних закладів на виконання нормативних документів, обласних і районних соціально-освітніх проектів і програм роботи з дітьми із соціально вразливих категорій населення;
- спрямувати увагу міських і сільських громад району на проблеми організації роботи з дітьми та учнівською молоддю із соціально вразливих категорій населення;
- спрямувати роботу педагогів і батьківської громадськості на виховання в дітей загальнолюдських і національних цінностей (моральний, духовний, етичний аспекти).

Нормативно-правова база проекту: Національна доктрина розвитку освіти; Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року; Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року; Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», «Про реабілітацію інвалідів в Україні»; Концепція державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006 – 2015 роки»; Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009 – 2015 рр.; обласна комплексна програма «Освіта Сумщини у 2012 – 2015 р. р.»; Програма розвитку позашкільної освіти в Білопільському районі Сумської області; Програма розвитку Білопільського центру дитячої та юнацької творчості до 2015 року.

Тематика проектної роботи

І. Поділись теплом

Мета: надати підтримку дітям-сиротам; дітям, позбавленим батьківського піклування; дітям із багатодітних і малозабезпечених сімей; допомогти їм адаптуватися до умов суспільного життя, навчитися вільно спілкуватися з однолітками.

Завдання:

- залучення вихованців закладу до участі в добровільних проектах і колективних творчих справах;
- проведення благодійної операції «Від серця до серця», виставки-ярмарки «Діти – дітям»
- залучення спонсорів до організації заходів, розв'язання транспортних проблем, матеріальної підтримки тих, хто потребує допомоги тощо.

Основні форми роботи:

- *інклюзивні:* гурткова, клубна робота, тематичні виховні заходи (за напрямками роботи відділів і філій ПНЗ);
- *соціальне партнерство:* співпраця з батьками вихованців закладу, спонсорами, державними організаціями, громадськістю району;
- *масова робота:* проведення районних фестивалів творчості «Зірковий спалах», «Таланти багатодітної родини» тощо; занять-тренінгів «Будемо знайомі», «Давай дружити» тощо; циклу ігрових програм «У колі друзів»;

- *благодійна діяльність*: організація благодійних концертів, створення центру матеріальної допомоги «Милосердя».

II. Свіча надії

Мета: сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку дітей з особливими освітніми потребами; створення умов для їхньої участі в суспільному житті закладу.

Завдання:

- розширити соціально-освітні послуги для дітей-інвалідів і дітей із послабленим здоров'ям (за принципами інклюзивної освіти, організації роботи за місцем проживання);
- залучити дітей-інвалідів і дітей із послабленим здоров'ям до занять фізичною культурою і спортом;
- провести цикли пізнавальних, практичних, оздоровчо-дозвіллевих заходів із залученням до їх організації та проведення активістів учнівського самоврядування закладу;
- провести відкриті заняття для батьків, представників соціальних служб, громадськості;
- організувати медичний нагляд за веденням освітньо-виховної роботи з вихованцями зазначених категорій; роботу психолого-педагогічного консультпункту для батьків вихованців із особливими освітніми проблемами;
- залучити спонсорів до проведення масових заходів; надання допомоги родинам, які виховують дітей із особливими потребами.

Форми роботи:

- заняття, заходи (пізнавальні, практичні, дозвіллеві), заняття за місцем проживання;
- творчі конкурси (образотворче мистецтво, літературна творчість, декоративно-ужиткове мистецтво, технічна творчість тощо);
- добродійні акції «Тепло наших сердець», «Подаруй іграшку»;
- пізнавально-розважальні програми (конкурсно-ігрові, концертні тощо);
- фестивалі творчості «Повір у себе – і в тебе повірять інші»; «Майстри країни мрій»; «Візьмемося за руки, друзі».

III. Сімейна арт-терапія»

Мета: створення умов для гуманізації і гармонізації родинних стосунків.

Завдання:

- сприяти створенню атмосфери довіри та співробітництва в родинах вихованців;
- розширити психолого-педагогічної компетентності батьків вихованців у сфері організації родинного дозвілля;
- сприяти розширенню адаптаційних можливостей дитини як члена сім'ї;

Форми роботи:

- батьківський лекторій (із застосуванням сучасних інтерактивних технологій);
- сімейний клуб «Гармонія» (міні-театралізації, ляльковий театр, уроки творчості, уроки здоров'я в природі, конструювання тощо);
- родинні заходи (свята, зустрічі, читання, пізнавально-розважальні програми тощо);
- дні родинної творчості в ЦДЮТ (робота творчих майстерень: креативне рукоділля, художній розпис, акваріумістика, фітодизайн тощо);
- дні родинного здоров'я (походи вихідного дня, екопікніки, спортивно-розважальні заходи тощо);
- тематичні психолого-педагогічні тренінги для батьків («Як спілкуватися з дитиною», «Добро і милосердя в дитячо-батьківських стосунках» тощо).

Очікувані результати проекту. Реалізація проекту має забезпечити:

- *освітньо-виховна робота*:
 - виявлення здібностей та обдарувань дітей із соціально вразливих категорій, їхнє залучення до занять у гуртках та інших творчих об'єднаннях ЦДЮТ;
 - покращення якості життя дітей із соціально вразливих категорій: дітей-інвалідів, дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених і багатодітних сімей;
 - сприяння розвитку комунікації дітей, організації їхньої продуктивної взаємодії (узаємонавчання, робота в групах, парах);
 - підвищення ініціативності й соціальної активності дитячих і молодіжних творчих об'єднань ЦДЮТ, інших навчальних закладів району;
 - залучення до співпраці представників місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, приватних підприємців (організація і проведення благодійних заходів, акцій тощо);
 - залучення громадських організацій району до підтримки проекту;

- *освітній менеджмент:*
 - підвищення показників охоплення позашкільною освітою дітей з особливими освітніми потребами;
 - розширення мережі гуртків за принципом інклюзивної освіти;
 - збільшення індивідуальних форм освітньо-виховної роботи за місцем проживання дітей-інвалідів;
- *соціально-педагогічна діяльність:*
 - формування у вихованців із соціально незахищених верств населення основ загальної культури і культури здоров'я;
 - надання батькам вихованців можливостей для більш глибоко пізнання можливостей своїх дітей;
 - формування в дітей із особливими освітніми потребами віри в себе, свої можливості;
 - надання оперативної психологічної допомоги дітям і підліткам, які мають у цьому потребу;
 - практичні дії щодо захисту прав дітей та учнівської молоді із соціально незахищених верств населення.

ПОВІР У СЕБЕ – І В ТЕБЕ ПОВІРЯТЬ ІНШІ

Районний фестиваль творчості

(для дітей і молоді з особливими освітніми потребами)

Мета фестивалю:

- створення умов для самовизначення й самореалізації дітей і молоді з особливими освітніми потребами;
- сприяння їхній адаптації до умов діяльності позашкільного освітньо-виховного мікросоціуму.

Завдання:

- популяризація творчих надбань дітей і молоді з обмеженими фізичними можливостями;
- сприяння налагодженню контактів між вихованцями-інвалідами і майстрами мистецтв, письменниками, краєзнавцями, художніми колективами;
- ознайомлення громадськості району з творчістю дітей і молоді з особливими освітніми потребами;
- залучення соціальних партнерів закладу до розв'язання проблем виховання й соціалізації дітей і молоді зазначених категорій.

Організатор фестивалю: педагогічний колектив Білопільського районного ЦДЮТ.

Учасники фестивалю: діти і молодь з особливими освітніми потребами віком від 6 до 20 років.

Терміни проведення:

- фестиваль для дітей і молоді з особливими потребами проводиться щорічно в IV кварталі;
- місце проведення – ЦДЮТ.

Умови проведення: фестиваль проводиться за такими мистецькими жанрами: образотворче, декоративно-прикладне мистецтво; проза, поезія; хореографія; вокал; гра на музичних інструментах.

Програма фестивалю включає захід-відкриття, конкурсну програму, роботу творчих майстерень, концертну програму, цикл конкурсних ігрових програм, підсумковий захід (нагородження учасників).

Учасники виставок-презентацій мають представити не менше двох авторських робіт (художніх, прикладних, технічних тощо); для участі в концертних заходах можуть бути заявлені два вокальних, музичних твори.

Участь у роботі творчих майстерень передбачає наявність в учасників власного обладнання і витратних матеріалів, що відповідають виду творчості.

Конкурсно-виставкові роботи (художні, прикладні, технічні) подаються до оргкомітету безпосередньо перед початком фестивалю і мають бути виконані за авторським задумом, вирізнятися оригінальністю.

Усі роботи мають супроводжуватися паспортом виробу, у якому вказуються назва і жанр роботи; прізвище, ім'я, по батькові, вік автора; назва гуртка чи творчого об'єднання (за умови участі у їх роботі); прізвище, ініціали педагога-керівника навчально-творчої діяльності учасника.

Заявки на участь подаються до оргкомітету фестивалю, що діє на базі ЦДЮТ.

Фінансування фестивалю здійснюється за рахунок видатків, передбачених на діяльність ЦДЮТ, залучених коштів (матеріальна допомога організацій, підприємств, спонсорів).

Нагородження учасників. За рішенням оргкомітету фестивалю всі учасники отримують дипломи і звання: переможець районного фестивалю (диплом I ст.), лауреат районного фестивалю (дипломи II, III ст.), дипломант районного фестивалю (учасник).

Журі конкурсів, виставок, інших заходів фестивалю можуть встановлювати додаткові відзнаки, присуджувати призи, що надаються громадськими організаціями, засобами масової інформації, спонсорами, гостями фестивалю.

ЗІРКОВИЙ СПАЛАХ

Районний фестиваль дитячої та юнацької творчості

Цільова аудиторія: діти і молодь соціально вразливих категорій, які не залучені до навчально-творчої діяльності в ЦДЮТ.

Мета проведення фестивалю:

- надання дітям і молоді із соціально вразливих категорій можливості для самореалізації в галузі сучасного мистецтва.

Завдання фестивалю:

- залучити до навчання в закладі творчо обдарованих дітей і молодь із соціально незахищених верств населення;
- сприяти їхньому самовизначенню і самореалізації, налагодженню контактів дітей із девіантною поведінкою – учасників фестивалю із творчими колективами і активом самоврядування ЦДЮТ, місцевими майстрами мистецтв, аматорами;
- ознайомити громадськість району з проблемами соціалізації, творчого розвитку дітей і молоді із соціально вразливих категорій;
- залучення соціальних партнерів закладу до розв'язання проблем виховання і соціалізації дітей і молоді зазначених категорій.

Організатор конкурсу: педагогічний колектив Білопільського районного ЦДЮТ.

Учасники конкурсу: діти та учнівська молодь віком від 6 до 18 років із числа багатодітних і малозабезпечених сімей, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Терміни проведення: захід проводиться щорічно (орієнтовний термін проведення – I квартал), місце проведення – ЦДЮТ.

Умови проведення. Основними номінаціями фестивалю є: літературна творчість (проза, поезія), музика, вокал, хореографія, образотворче мистецтво (скульптура, живопис, графіка), декоративно-ужиткове мистецтво, технічна творчість.

Програма фестивалю: відкриття, проведення конкурсних заходів, робота творчих майстерень, концерт з елементами конкурсно-ігрової програми, підбиття підсумків.

Умови участі:

- заявки на участь у фестивалі надаються педагогами навчальних закладів району;
- учасник представляє не менше двох творчих робіт (презентація виробів, малюнків; виконання вокальних, музичних творів тощо);
- конкурсні роботи (малюнки, вироби, ін.) мають бути представлені оргкомітету до початку фестивалю;
- до участі у виставках-презентаціях відбираються творчі роботи, виконані в довільній формі, є оригінальними і не дублюють роботи інших учасників;
- усі роботи мають паспорт, у якому зазначаються відомості про автора (прізвище, ім'я, по батькові, вік, навчальний заклад);
- учасники творчих майстерень забезпечуються обладнанням і витратними матеріалами, необхідними для навчально-творчої діяльності.

Оргкомітет фестивалю: роботу оргкомітету фестивалю забезпечує районний ЦДЮТ.

Нагородження учасників: учасники отримують дипломи фестивалю та звання переможців (диплом I ст.), лауреатів (дипломи II, III ст.), дипломантів (учасники). За рішеннями журі конкурсів і виставок можуть встановлюватися додаткові призи і відзнаки (надаються громадськими організаціями, засобами масової інформації, спонсорами, гостями фестивалю).

Фінансування фестивалю здійснюється за рахунок видатків, відведених на діяльність ЦДЮТ, а також залучених місцевих ресурсів (матеріальна допомога організацій, підприємств, спонсорів).

ТАЛАНТИ БАГАТОДІТНОЇ РОДИНИ

Районний фестиваль-конкурс

Загальні положення. Районний фестиваль-конкурс «Таланти багатодітної родини» – відкритий мистецький захід, що проводиться в межах Всеукраїнського конкурсу-фестивалю «Таланти багатодітної родини».

Мета фестивалю-конкурсу: виявлення та популяризація кращих зразків дитячої творчості в галузі національної культури та мистецтва; відродження і популяризація культурних і моральних цінностей сім'ї; збереження народних, родинних традицій, історичної спадщини; залучення органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськості району до розв'язання проблем багатодітних сімей.

Завдання фестивалю-конкурсу:

- збереження традицій української культури, установлення дружніх контактів між дитячими, родинними колективами;
- стимулювання пошукової активності дітей у сфері дослідження національних традицій, народних ремесел;
- популяризація традиційної народної культури, історичної спадщини рідної країни;
- виховання художнього смаку, підвищення виконавської майстерності дітей, обмін досвідом вивчення народних культурних традицій, створення нових зразків дитячого фольклору;
- залучення дітей із багатодітних і малозабезпечених сімей, які проживають у сільській місцевості, до кращих зразків класичного та сучасного мистецтва;
- підвищення престижу української національної культури;
- привернення уваги широких кіл громадськості до проблем сім'ї.

Організатори фестивалю-конкурсу: педагогічний колектив районного Центру дитячої та юнацької творчості, загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади району, заклади культури і мистецтв, фізкультури і спорту, районні благодійні фонди та громадські організації, промислові та сільськогосподарські виробничі підприємства, спонсори.

Для проведення фестивалю-конкурсу утворюються районний оргкомітет і журі.

Основні функції оргкомітету:

- визначення термінів та організаційних умов проведення фестивалю-конкурсу;
- вибір тематики фестивалю-конкурсу, визначення конкурсних номінацій, кількості учасників у кожній із номінацій, проведення фіналу заходу;
- складання документації щодо організації та проведення заходу;
- формування призового фонду;
- визначення складу учасників (відповідно до поданих заявок);
- формування складу журі за участі представників служби у справах дітей відділу освіти районної державної адміністрації, громадських організацій, фахівців культури та мистецтв, місцевих засобів масової інформації;
- розроблення програми фестивалю-конкурсу;
- координація оперативної роботи з підготовки, організації та проведення заходу;
- підбиття підсумків, визначенням переможців, які стануть учасниками наступних (обласного, всеукраїнського) етапів фестивалю-конкурсу.

Оцінювання конкурсних робіт учасників забезпечує журі фестивалю-конкурсу, до роботи якого залучаються діячі культури і мистецтва, представники районного відділу управління освітою, представники спонсорських організацій, меценати.

Учасники фестивалю-конкурсу: обдаровані діти і молодь із багатодітних і малозабезпечених сімей (окремі виконавці та творчі родинні колективи) віком від 9 до 16 років.

Проведення фестивалю-конкурсу. Захід проводиться щорічно. Переможці та лауреати районного фестивалю-конкурсу мають право участі в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу-фестивалю «Таланти багатодітної родини», що проводиться за ініціативи обласного осередку союзу жінок-трудівниць «За майбутнє дітей України».

Конкурсні заходи проводяться за номінаціями: вокальне мистецтво, патріотична пісня, хореографія, музичне виконання, образотворче мистецтво, художнє та авторське виконання, оригінальний жанр, декоративно-прикладне мистецтво.

Проведення фестивалю-конкурсу передбачає визнання в кожній номінації переможців (I місце), лауреатів (II, III місця) і вручення їм дипломів, що підтверджують право участі в обласному етапі Всеукраїнського фестивалю-конкурсу.

Критерії оцінювання конкурсних виступів:

- *вокальне мистецтво, патріотична пісня*: чистота інтонування, відповідність репертуару вокально-технічним і віковим особливостям виконавців, володіння навичками вокального мистецтва, культура виконавської майстерності, сценічна культура (тривалість виступу – до 4 хвилин);
- *хореографія*: оригінальність постановки номера, дотримання танцювальної техніки, виконавська та акторська майстерність, гармонійність музичного і танцювального матеріалу, естетика костюмів і реквізиту; загальне артистичне враження, якість музичного супроводу (тривалість виступу – до 8 хвилин);
- *музичне виконання*: творча індивідуальність, різноплановість репертуару, техніка виконання, емоційність виконання, сценічна культура (тривалість виступу – до 4 хвилин);
- *образотворче мистецтво (живопис, графіка, скульптура)*: оригінальність художньо-образного рішення, індивідуальність виконання, композиційна гармонія роботи, багатство індивідуальних творчих прийомів (усна презентація роботи – до 4 хвилин);
- *виконання літературних творів*: висока техніка виконання, виразність читання, гарна вимова, логічність розстановки художніх акцентів; володіння мовою, творча індивідуальність, оригінальність художньо-образних рішень (тривалість виступу – до 8 хвилин);
- *оригінальний жанр*: рівень підготовки, сценічна культура, виконавська майстерність, артистизм, розкриття творчого задуму; (тривалість виступу – до 5 хвилин);
- *декоративно-прикладне мистецтво (вишивки, писанки, предмети декоративного розпису, вироби з лози, соломки, глини, бісероплетіння)*: художній рівень та індивідуальність виконання, відповідність народним традиціям, відображення місцевого колориту, багатство індивідуальних творчих прийомів, якість виконання та презентації виробів (усна презентація роботи – до 4 хвилин).

У кожній номінації передбачені заохочувальні відзнаки:

- *вокальне мистецтво*: за виконавчу техніку, емоційність, багатогранність таланту, краще авторське виконання, оригінальність виконання;
- *патріотична пісня*: за патріотичне втілення образу в художнє виконання;
- *музичне виконання*: за виконавчу техніку та емоційність, багатогранність таланту;
- *художнє та авторське виконання*: за краще авторське виконання, кращий сценічний образ і техніку виконання;
- *хореографія*: за виконавську техніку й емоційність, приз глядацьких симпатій;
- *оригінальний жанр*: за оригінальність постановки, виконавську майстерність;
- *образотворче мистецтво*: за високу техніку виконання, утілення патріотичної теми;
- *декоративно-прикладне мистецтво*: за відновлення історичних сюжетів і технік виконання тощо, інноваційний підхід до виконання роботи, оригінальність виробів.

Примітка: у номінаціях «Образотворче мистецтво» та «Декоративно-ужиткове мистецтво» оцінюється не більше 2-х робіт учасника.

ВІД СЕРЦЯ ДО СЕРЦЯ

Районна благочинна акція

Мета: виявляти увагу та турботу до дітей із соціально вразливих категорій; надавати їм соціально-психологічну підтримку, матеріальну допомогу; сприяти їхній адаптації до умов суспільного життя; інформувати населення про благодійну роботу закладу.

Завдання: організувати благодійну діяльність відділів закладу; залучити дитячі та молодіжні громадські організації району, приватних підприємців району до участі в благодійній акції.

Організатор: педагогічний колектив Білопільського районного ЦДЮТ.

Учасники акції: члени клубу «Волонтер», творчих об'єднань ЦДЮТ, представники батьківської громадськості закладу, громадські організації району, соціальні партнери закладу: загальноосвітні і професійно-технічні навчальні заклади, виробничі підприємства, бізнесові структури, приватні підприємці; громадськість району.

Терміни проведення: щорічно (I, III квартали).

Етапи проведення акції

1-й етап (підготовчий):

1. Засідання оргкомітету благодійної акції

учнівський актив клубу «Волонтер»

2. Оновлення банку даних про дітей соціально вразливих категорій

методисти ЦДЮТ

3. Анкетування «Вивчення дитини і сім'ї» з метою виявлення їх інтересів і проблем. Складання соціальних портретів вихованців та їхніх родин

практичний психолог ЦДЮТ

4. Робота зі збору речей (білизна, одяг, взуття для дітей від 3-х років, іграшки, настільні ігри, спортивний інвентар), підготовка до проведення масових заходів (інформування, підготовка розважальних програм, пам'яток тощо)

учнівський актив клубу «Волонтер»

2-й етап (практичний):

1. Закріплення за творчими об'єднаннями закладу дітей із зазначених категорій (за результатами анкетувань)

завідуючі відділами ЦДЮТ

2. Організація занять на базі ЦДЮТ і за місцем проживання дітей із зазначених категорій

завідуючі відділами ЦДЮТ

3. Забезпечення роботи телефону довіри (консультації, поради, моральна підтримка).

практичний психолог ЦДЮТ

4. Робота сімейного клубу «Гармонія»: проведення зустрічей зі спеціалістами різних галузей (діалоги із психологами, медичними працівниками, представниками правоохоронних органів, митцями)

кульорганізатор, педагоги ЦДЮТ

5. Виготовлення іграшок-сувенірів, побутових речей і одягу (в'язані, шиті вироби, прикраси) у творчих об'єднаннях ЦДЮТ

педагоги ЦДЮТ

6. Проведення добродійного концерту-ярмарку «Діти – дітям» з метою збору речей для дітей вразливих категорій.

кульорганізатор, педагоги ЦДЮТ

рада учнівського самоврядування ЦДЮТ

7. Проведення добродійної акції «Подаруй дитині посмішку»

кульорганізатор, педагоги ЦДЮТ

рада учнівського самоврядування ЦДЮТ

8. Проведення благодійних концертів з метою збору коштів для лікування тяжко хворих дітей

кульорганізатор, педагоги ЦДЮТ

рада учнівського самоврядування ЦДЮТ

3-й етап (підсумковий).

1. Підсумковий захід (відзначення кращих активістів, організаторів благодійної акції в навчальних закладах району).

кульорганізатор, педагоги ЦДЮТ

рада учнівського самоврядування ЦДЮТ

2. Висвітлення підсумків роботи в районних ЗМІ.

кульорганізатор, педагоги ЦДЮТ

рада учнівського самоврядування ЦДЮТ

Примітка. Підбиття підсумків акції проводиться на розширеному засіданні ради учнівського самоврядування ЦДЮТ. Найбільш активні учасники акції відзначаються подяками ЦДЮТ.

II. Науково-методичні аспекти організації еколого-натуралістичної творчості школярів

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ГУРТКІВ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА ВИХОВАНЦІВ ГУРТКІВ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ В ЛІТНІЙ ПЕРІОД

Людина як частина природи має біологічні властивості, тому підвладна біологічним закономірностям. Водночас вона – істота соціальна, бо є носієм суспільних характеристик. Звідси виникає проблема співвідношення в ній біологічного та соціального. Біологічне начало є підпорядкованим соціальному, але зберігається й утворює із соціальним діалектичну єдність. Важливо, щоб усі розуміли значущість цього та стали на шлях співробітництва з природою.

Одним з основних завдань сучасної освіти є виховання підростаючого покоління, яке б розуміло, що сфера природи повинна служити об'єктом пильної уваги кожного. Для його розв'язання першорядну роль повинна відігравати екологічна освіта та екологічне виховання дітей та учнівської молоді в процесі пізнавально-творчої, пошуково-дослідницької діяльності в гуртках еколого-натуралістичного напрямку.

Безперечним є факт, що робота з формування екологічно свідомої особистості засобами пошуково-дослідницької роботи повинна мати наукове підґрунтя. Саме тому для забезпечення належного рівня роботи з екологічного виховання дітей та учнівської молоді педагогами позашкільних навчальних закладів використовуються праці І. Беха, О. Биковської, В. Вербицького, В. Моляка, Н. Недодатко, В. Паламарчук, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Л. Тихенко та інших. У їхніх наукових дослідженнях визначено, що метою екологічної освіти (свідомого та планомірного розвитку знань про навколишнє середовище протягом усього життя) є формування уявлень про довкілля, специфіку його внутрішніх відносин, характер антропогенного впливу, а також принципи гармонійного розвитку людини та природного середовища, а метою екологічного виховання є формування свідомості, що охоплює поняття екологічної моралі – збалансованості між сприйняттям навколишнього середовища, його піднесенням і поведінкою людей. Основою екологічної підготовки мають бути, звичайно, біологічні знання – закони життя живої природи, а також розуміння того, як необхідно жити, щоб не порушувати гармонію навколишнього середовища.

Тому стратегічним завданням екологічної освіти та виховання школярів слід вважати пізнання природи. Це створює всі необхідні передумови для екологічно обґрунтованих локальних дій відповідно до конкретного природного середовища, забезпечує розуміння якості середовища, яка визначається не технічними рішеннями, а якістю тієї роботи, що виконують природні об'єкти. Виконання таких завдань передбачає досягнення трьох цілей: 1) формування екологічного світогляду; 2) утвердження у свідомості учнів думки, що життя може існувати винятково у формі цілого, а не частин; 3) освіта має здійснюватися в межах раціонального природокористування.

У цьому контексті навчально-виховний процес у творчих об'єднаннях біологічного спрямування позашкільних навчальних закладів має будуватися з урахуванням провідних психолого-педагогічних підходів, що передбачає впровадження нових технологій навчання, зокрема особистісно орієнтованих, здійснення інтеграції та диференціації знань, формування цілісних уявлень про навколишній світ.

Це важливо для організації та проведення учнівських досліджень рідного краю, зокрема спостережень (біологічних, фенологічних, географічних тощо), опису біоценозів (лісових, польових, лучних, болотяних), моніторингу природних процесів і явищ, вивчення різновидів ґрунтів, видів рослин і тварин, картографування ареалів поширення рідкісних рослин і тварин, а також здійснення практичних заходів щодо охорони навколишнього середовища, організації еколого-просвітницької роботи (екологічних лекторіїв тощо).

Широкі можливості щодо організації польових практик, пошукових, експериментально-дослідних робіт на базі навчально-дослідних ділянок, природних і природно-заповідних об'єктів забезпечують

високий рівень практичної підготовки школярів, сталий розвиток їхніх інтелектуальних і творчих здібностей в процесі пошуково-дослідницької діяльності, формування позитивної мотивації учнів до подальшого навчання у вищих навчальних закладах.

Вимогами сучасності є використання пошукових, дослідницьких, проектувальних форм роботи, що включають моніторинг явищ природи, обробку отриманих даних і використання їх у навчальному процесі (оформлення та функціонування екологічних стежок; проведення екскурсій, експедицій, польових практикумів, літніх профільних шкіл, таборів, практичних природоохоронних акцій; участь в учнівських науково-практичних конференціях тощо).

Рівень організації будь-якої дослідницької форми роботи в позашкільному навчальному закладі залежить від майстерності педагога, бажання та здатності до постійного фахового зростання; наявності зв'язків із вищими навчальними закладами з профільними спеціальностями, науковими установами та організаціями; визначення форм співпраці з ними, що забезпечить оволодіння вихованцями методами дослідницької роботи за напрямом.

Однією з умов формування умінь і навичок виконання дослідницьких завдань вихованців є залучення їх до участі в освітніх проектах, учнівських науково-практичних конференціях, конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт, виставках еколого-натуралістичної творчості, конкурсах творчих робіт, тематичних експедиціях, польових практиках.

Слід зазначити, що педагогами-практиками спільно з науковцями напрацьовано програмно-методичну базу з проблеми організації дослідницької роботи вихованців у системі позашкільної еколого-натуралістичної освіти в літній період.

Досвід роботи дає можливість стверджувати, що для сучасного навчально-виховного процесу актуальною є проблема створення такої системи роботи, яка б сприяла не лише поглибленню профільних знань, а й застосуванню їх під час проведення польових досліджень.

Найкращим періодом для проведення польових досліджень є літній, коли біорізноманітність представлена найбільш повно.

Для проведення польових досліджень важливим є визначення умов і можливостей районів таких досліджень – урахування природних краєзнавчих особливостей (природно-заповідні території, типові й унікальні біогеоценози, їх біорізноманіття, рельєф тощо).

Однією з обов'язкових умов проведення польових досліджень є дотримання державних санітарних норм і правил харчування, особистої гігієни дітей, режиму дня юних дослідників, якщо проведення досліджень передбачається на базі віддалених від місця розташування навчального закладу об'єктів.

Найбільш ефективними формами організації дослідницької роботи в цей період є комплексні експедиції, екологічні табори або школи. Слід враховувати, що для організації їх роботи важливими є: мотивація вихованців до пошуково-дослідницької діяльності; залучення до роботи з дітьми інструкторів з числа науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, фахівців галузових інститутів Національної академії наук України, природоохоронних організацій України; проведення польового практикуму, оздоровчих і дозвіллевих заходів; організація стажування керівників гуртків позашкільних навчальних закладів.

Польовий практикум як вид практичного навчання з однієї або декількох природознавчих дисциплін (ботаніка, геоботаніка, орнітологія, герпетологія, ліхенологія, малакологія, ентомологія, теріологія, іхтіологія, мікологія, ґрунтознавство, альгологія) проводиться відповідно до програми за напрямками, що обираються з урахуванням наявності відповідного кадрового, матеріально-технічного забезпечення, об'єктів досліджень, адаптованих та апробованих методик. Тривалість практикуму може становити від кількох днів до двох тижнів.

У процесі досліджень використовуються різні форми роботи для розв'язання завдань групових й індивідуальних проектів. Їх тематика будується на основі застосування методик, відпрацьованих під час практичних занять, екскурсій, а також за бажанням і можливостями юних дослідників працювати за іншими методиками. Обов'язковим елементом практикуму є висвітлення результатів перед учасниками заходу (доповіді з мультимедійним супроводом, постери, виставки тощо).

Заняття, екскурсії під керівництвом досвідчених інструкторів мають навчальну спрямованість і для керівників гуртків. Упродовж практикуму вони мають змогу проаналізувати процес організації та проведення досліджень під час навчально-виховної роботи в гуртках, оцінити ефективність методико-педагогічного супроводу виконання та презентації пошуково-дослідницьких робіт вихованців під час різноманітних конкурсних заходів, отримати консультації фахівців щодо доцільності вибору тих чи інших об'єктів і тематики дослідження, застосування відповідних методик, використання обладнання тощо.

Тематичні дозвіллеві заходи (інтерактивні екологічні ігри, перегляд та обговорення відеофільмів, творчі зустрічі, майстер-класи тощо) сприяють підвищенню рівня екологічної свідомості школярів, збагаченню їхнього практичного досвіду, розвитку творчих здібностей і комунікативних навичок.

Сучасні системи навчально-розвивальної роботи еколого-натуралістичних гуртків позашкільних навчальних закладів, співпраця з вищими навчальними закладами, науково-дослідними та

природоохоронними установами забезпечують формування й розвиток складових пошуково-дослідницької компетентності вихованців як основи екологічного виховання, що в подальшому житті сприятиме здійсненню ними екологічно доцільної діяльності.

Процес навчання, спілкування, обміну досвідом не обмежується лише терміном перебування в таборі, експедиції чи школі. Він має продовження в подальшій діяльності школярів. Опрацьовані методики стають інструментом вивчення екологічного стану довкілля своєї місцевості на науковій основі; пошуково-дослідницька робота, що має чітку структуру і відповідає науковому стилю викладення матеріалу, є конкурентноспроможною на конкурсних заходах як всеукраїнського, так і міжнародного рівнів. Юні дослідники мають змогу презентувати результати своєї роботи у всеукраїнських («Бющит», «Птах року», «Мій рідний край – моя земля», «Географічний майданчик – у дії», «Галерея кімнатних рослин», «Юний селекціонер і генетик», «Вчимося за повідувати», «Дослідницький марафон»; конкурси винахідницьких і раціоналізаторських проєктів еколого-натуралістичного напрямку, експериментально-дослідницьких робіт із природознавства «Юний дослідник»; експедиційно-польові збори юних ботаніків, зоологів, екологів), міжнародних («Intel ISEF», «I-SWEEP», «Genius Olympiade», «INEPO Euroasia», «INESPO», Білоруська конференція учнів, екологічна олімпіада «INEPO» тощо) конкурсах.

Отже, робота гуртків за еколого-натуралістичним напрямом у літній період є не лише можливістю оволодіння вихованцями сучасними методиками польових досліджень, спілкування з фахівцями наукових установ та організацій, а й ефективною освітньою особистісно-орієнтованою технологією, спрямованою на формування цілісної системи екологічного мислення та екологічної свідомості дітей та учнівської молоді.

Використана література

1. Бойко Н.Ф. Природно-заповідний фонд області як місце організації та проведення дослідницької роботи учнівської молоді / Н.Ф. Бойко // Рідна школа. – 2008. – № 7-8. – С. 66-67.
2. Вербицький В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня. – К.: Деміур, 2002. – 232 с.
3. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти : mon.gov.ua
4. Тихенко Л.В. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності в позашкільному навчально-виховному просторі: компетентнісний підхід (опис досвіду педагогічного колективу) / Л.В.Тихенко, Л.М.Бондар, Н.В.Перепелиця, Н.Ю.Сидоренко // Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності в позашкільному навчально-виховному просторі: компетентнісний підхід, еколого-натуралістичний аспект: методичний посібник/ упоряд.: Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця, Н.Ю. Сидоренко; за заг. ред. Л.В. Тихенко; – Суми: Університетська книга, 2010. – С. 67–76.

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Понад два десятиліття педагогічний колектив Шосткинської міської станції юних натуралістів здійснює методичну, освітньо-виховну та організаційно-масову роботу з дітьми та учнівською молоддю відповідно до завдань, визначених у документах, що регулюють діяльність позашкільних навчальних закладів України.

Реалізація завдань екологічного виховання підростаючого покоління здійснюється в процесі пізнавально-творчої діяльності вихованців у гуртках, творчих об'єднаннях еколого-натуралістичного напрямку; організації та участі в екологічних і природоохоронних акціях; просвітницької діяльності.

На станції юних натуралістів створені зоолабораторія «Куточок живої природи», музей народознавства «Світлиця», виставкова зала, де розміщено експозицію робіт вихованців гуртка «Коренева пластика», лабораторія рослин закритого ґрунту «Зимовий сад», облаштовано навчально-дослідну земельну ділянку площею 0,45 га.

У ботанічному та еколого-природознавчому відділах працюють шістнадцять гуртків, у яких навчаються понад 500 вихованців – дітей різного шкільного віку. У вихідні дні на них чекають заходи в клубі «Позашкільник», що діє при станції.

Рис.1. Модель організації проектної діяльності на Шосткинській міській станції юних натуралістів

Оновлення системи організації освітньо-виховної роботи в закладі значною мірою пов'язане з розробленням і впровадженням технологій формування інтелектуальних і творчих здібностей особистості.

Особливо актуальною є проблема реорганізації форм і методів роботи, які забезпечують самовизначення та самореалізацію вихованців у процесі реалізації завдань пошукових, науково-дослідницьких, освітніх проектів. Їх реалізація – ефективний запосіб пізнання творчих можливостей, розвитку інтелектуальних здібностей, формування індивідуального стилю пізнавальної діяльності. Комплекс науково-методичних, організаційних заходів з організації проектної діяльності в закладі не лише стимулює активне залучення вихованців до практичної, пошукової, дослідницької роботи за еколого-натуралістичним напрямом, а й координує співпрацю позашкільного навчального закладу з ВНЗ.

Головні акценти в процесі розроблення та реалізації науково-освітніх проектів «Уведення в культуру рослин-радіопротекторів», «Розведення рідкісних декоративних дерев і кущів», «Уведення в культуру зникаючих дикорослих лікарських рослин Північно-Східного Полісся»; роботи міжшкільного екологічного парламенту та організації просвітницької діяльності серед учнівської молоді та населення міста; участі в загальноміських екологічних акціях «Посади своє дерево», «Шкільний квітник», «День довкілля», «День Землі» та спільному з міською телекомпанією «Телеком-Сервіс» телепроекті «Зелена лінія» зі створення пізнавальних телевізійних програм для дітей, просвітницької та природоохоронної роботи; організації науково-дослідницької роботи; участі у всеукраїнських еколого-натуралістичних конкурсах і походах зроблені на збагаченні освітньо-виховного процесу, забезпеченні формування екологічної компетентності вихованців станції юних натуралістів, сприянні соціалізації особистості, підвищенні якості позашкільної освіти.

Робота педагогічного колективу з організації еколого-натуралістичної освіти і виховання дітей з використанням методу проектів сприяє формуванню екологічно свідомої особистості, здатної адаптуватися в соціально-економічних умовах сьогодення (рис.1).

Реалії життя свідчать, що лише активна, творча, компетентна особистість може успішно самореалізуватися в сучасному соціумі. У цьому контексті метод проектів надзвичайно ефективний. Під час проектної діяльності розв'язується такі завдання екологічного виховання:

- формування у вихованців використання знань для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;
- виявлення екологічних проблем і способів їх розв'язання;
- формування мотивів, навичок екологічно свідомої поведінки в життєдіяльності;
- підвищення рівня сформованості екологічної культури.
- оволодіння уміннями та навичками активної природоохоронної діяльності – формування в дітей та учнівської молоді правильно оцінювати результати взаємодії людини і природи;
- покращення відношення до природи, розумінню необхідності допомагати природі, щоб зберегти її цілісність.

Організація навчально-виховного процесу в межах проектів активізує науково-дослідницьку й експериментальну роботу в гуртках; сприяє виявленню та формуванню творчих здібностей вихованців у процесі здійснення дослідницької роботи.

Вибрати тему дослідження допомагає керівник гуртка або керівник проекту, у рамках якого виконуватимуться завдання. Обов'язковою умовою формулювання теми є актуальність проблеми. Важливим є дотримання етапів виконання роботи та порівняння її результатів за умови отримання однакових завдань.

Так, у межах проекту «Вирощування та розведення рослин радіопротекторної дії» найбільш поширеними темами експериментальних дослідів є:

- «Насіннєве розмноження однорічних і багаторічних рослин-радіопротекторів за періодами посіву: під зиму та весняний»;
- «Переваги штучної та природної стратифікації насіння рослин-радіопротекторів»;
- «Сезонні зміни розвитку інтродукованих рослин-радіопротекторів»;
- «Акліматизація дикорослих видів рослин-радіопротекторів на навчально-дослідній земельній ділянці»;
- «Способи вегетативного розмноження багаторічних трав'янистих рослин радіопротекторної дії»;
- «Вплив мульчування міжрядь органічними рештками рослин на розвиток і дозрівання наземної та підземної частини лікарських рослин-радіопротекторів».

Після обрання теми визначається категоріальний апарат: об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, методи дослідження. Розв'язання завдань потребує не лише володіння глибокими теоретичними знаннями, а й уміннями знаходити необхідну інформацію. Тому важливим етапом роботи над проектом є робота з інформаційними джерелами. У бібліотеці закладу наявні наукова література, довідники, посібники, матеріали з досвіду роботи за проектами, науково-дослідницької роботи і реферати вихованців, фахові журнали, інформаційний стенд, каталог інтернет-ресурсів.

Дослідницький етап – практична частина проекту – передбачає проведення польових досліджень (виїзні експедиції), закладання дослідів на навчально-дослідній земельній ділянці закладу, оброблення їх результатів.

У рамках проекту «Вирощування та розведення рослин радіопротекторної дії» реалізуються завдання зі створення колекції таких рослин на навчально-дослідній земельній ділянці, оволодіння агротехнікою вирощування та правилами заготівлі сировини.

Надзвичайно цікавою формою здійснення дослідницької роботи з рослинами-радіопротекторами

є фенологічні спостереження за рослинами інших кліматичних зон, їх ростом і розвитком, впливом на них кліматичних чинників і температурних режимів. Наприклад, експериментальний дослід з вирощування лаванди колоскової (*Lavandula spica* / *latifolia*), що в природних умовах росте в субтропічному кліматі Середземномор'я і на південному узбережжі Кримського півострова.

У рамках проекту під час проведення довготривалих експериментальних дослідів проводяться польові дослідження в природі.

З квітня по жовтень організовуються одно-, три- або п'ятиденні експедиції до різноманітних природних об'єктів (лісових масивів, луків, гірських схилів тощо). Вихованці вивчають видовий склад дикорослих цілющих рослин, умови їх зростання, ґрунти, стан популяцій, морфометричні параметри, фотосинтетичну активність та запас

надземної фітомаси рослин. Під час польових виїздів учні навчаються правильно закладати облікові ділянки, робити виміри, нотувати отримані дані. Окремі екземпляри рослин викопують для висадження їх на навчально-дослідній земельній ділянці у відділку лікарських рослин, проведення дослідницької роботи з вивчення ефективних способів розмноження, умов зростання, етапів розвитку.

Проектом «Уведення в культуру зникаючих дикорослих лікарських рослин Північно-Східного Полісся» визначені завдання з культивування у відділку лікарських рослин таких зникаючих цілющих рослин Полісся, як герань кров'яно-червона, живокіст, родовик лікарський, буквиця, перстач білий (п'ятипал), перстач прямостоячий, анемона дубравна, ряст порожнистий, первоцвіт весняний. На навчально-дослідній земельній ділянці створено відділок лікарських рослин, видовий склад якого нараховує понад 40 рослин.

Для організації експедицій зі збору екземплярів таких рослин у природному середовищі щорічно проводяться експедиційні походи за маршрутами: м. Шостка – заплава р. Десна біля с. Путивськ Новгород-Сіверського району Чернігівської області; м. Шостка – урочище «Дубина» біля с. Пиротчине Кролевецького району Сумської області; м. Шостка – урочище «Кремлянська дача» біля с. Неплюєве Ямпільського району. Завданнями визначені дослідження типу та структури ґрунту місцезростань рослин, їх екології, адаптація на навчально-дослідній земельній ділянці, визначення оптимальної ґрунтосуміші для культивування рослин, планування агротехнічних заходів із догляду за ними впродовж періодів вегетації та зимового спокою. Одночасно вихованці здійснюють фенологічні спостереження за висадженими рослинами.

П'ять років поспіль юннати опановують технологію інтродукції деяких видів лікарських рослин, що ростуть у природних умовах Шосткинського, Ямпільського, Кролевецького, Глухівського районів Сумської області та Новгород-Сіверського району Чернігівської області.

Завдяки реалізації завдань проекту «Рідкісні й малопоширені декоративні деревні рослини – до парків і скверів м. Шостка» на навчально-дослідній земельній ділянці станції юннатів удалося створити базу садивного матеріалу таких інтродукованих деревних рослин, як катальпи бігонієвидної, горіха маньчжурського, маклюри, сумаху дубильного, церсиса європейського, магонії падуболистої. Вихованці виростили з насіння дерева і кущі, закласти шкільки в дендрарію закладу.

Проект має суспільно корисне й екологічне спрямування, що умотивовує природоохоронну діяльність дітей та учнівської молоді. Щороку в місті висаджуються до півсотні інтродукованих порід молодих дерев і кущів, вирощених й акліматизованих на дослідних ділянках відповідно до завдань проектів.

Реалізація завдань проекту здійснюється вихованцями гуртків усіх навчально-організаційних рівнів – від початкового до вищого.

Для вихованців молодшого шкільного віку розробляються нескладні завдання: здійснити фенологічні спостереження, проростити насіння, заготовити сировину лікарських рослин тощо. Педагог здійснює управління навчально-практичною діяльністю дітей на всіх етапах реалізації проекту.

Вихованці середнього і старшого шкільного віку самостійно виконують практичну роботу, педагог допомагає їм під час обробки результатів дослідів: заповнення таблиць, розроблення схеми, побудова діаграм, оформлення звітів, як, зазвичай, ілюстровані малюнками, фотографіями, порівняльними таблицями, гербарними зразками. Презентація результатів роботи за проектом здійснюється під час науково-практичних конференцій, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт (для вихованців старшого шкільного віку). Вихованці молодшого шкільного віку презентують результати дослідження у вигляді стінних газет, книжок-розкладок, виставок, фоторепортажів, публікацій у місцевих засобах масової інформації, колажів, комп'ютерних презентацій тощо.

Презентація матеріалів дослідження перед широкою аудиторією є неодмінною умовою роботи над проектом. Успішне представлення результатів дослідження є мотивацією до розроблення та реалізації нових проектів.

Обов'язковим етапом проекту є корегування – виявлення помилок, здійснення доповнень коректив, розроблення заходів для доопрацювання проекту.

Слід відмітити, що однією з важливих умов успішності проектів є їх практична спрямованість і перспективність:

- *для вихованців станції юних натуралістів*: розширення та поглиблення теоретичних знань з біології, зокрема з ботаніки та екології; оволодіння практичними вміннями і навичками проведення дослідів і фенологічних спостережень, користування інструментарієм тощо; досвідом виконання завдань науково-дослідницьких робіт, участі в обласних і всеукраїнських конкурсах;

- *для комунальних служб міста*: отримання консультацій і практичних рекомендацій з агротехніки вирощування рослин, придбання посадкового матеріалу з метою подальшого озеленення та збільшення видового складу декоративних рослин парків, скверів, бульварів, вулиць, прилеглих до адміністративних та громадських будівель, тощо;
- *для населення міста*: придбання посадкового матеріалу, отримання консультацій і практичних рекомендацій щодо вирощування рослин.

Узагальнювальним результатом реалізації проектів є:

- розроблення науково обґрунтованих рекомендацій з агротехнічних прийомів вирощування інтродукованих і дикорослих рослин в умовах культури;
- створення колекційних відділків рідкісних і малопоширених видів рослин;
- створення бази садивного матеріалу з рідкісних і малопоширених декоративних видів рослин.

Науково-дослідницька робота в гуртках вищого навчально-організаційного рівня, що працюють у системі МАН і мають профорієнтаційний характер, є досить ефективною формою індивідуальної проектної діяльності. Вихованці працюють за індивідуальними проектами залежно від їхніх інтересів і уподобань. У цілому модель такої роботи складається з двох блоків:

1) теоретичний:

- вивчення основ польових досліджень, їх статистичної обробки;
- визначення мети, завдань, об'єкту, предмету експериментально-дослідницької роботи;
- творча реферативна робота (аналіз літератури);
- набуття спеціальних знань для здійснення досліджень.

2) практичний:

- оволодіння методиками виконання дослідів;
- виконання завдань науково-дослідницьких робіт (самостійна або спільна з педагогом залежно від складності завдань);
- досвід публічної презентації результатів проектної діяльності.

Реалізація зазначеного відбувається завдяки актуальності для сьогодення тем проектів у галузі ботаніки, екології та інших природничих наук. Останніми роками вихованці працювали за такими проектами, як «Динаміка стану атмосферного повітря у м. Шостка та Шосткинському районі», «Дендрологічні особливості використання видового складу деревних рослин в озелененні центральних скверів і парків м. Шостка», «Біоіндикація сапробності води р. Шостка за індикаторними мікроскопічними водоростями», «Порівняльний аналіз структури надземної фітомаси лучної рослинності на заповідній території та території, що підлягає антропогенному впливові (на прикладі заплави р. Десна)».

Етапи роботи за проектами. Аналітично-пошуковий етап проектної діяльності визначення теми, мети і завдання проекту; обґрунтування його новизни й актуальності, обговорення методів дослідження, розроблення плану роботи за проектом. Важливим на цьому етапі є аналіз наукової літератури, інших джерел інформації. Вихованці користуються бібліотечними фондами станції юних натуралістів, міської бібліотеки, мережею Internet. Зважаючи на те, що однією з найважливіших особливостей сьогодення є перехід до інформаційного освітнього простору, актуальним у пошуково-дослідницькій роботі є застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Вихованці більш глибоко ознайомлюються з проблемою, предметом дослідження. Під час роботи над дослідженням з теми: «Дендрологічні особливості використання видового складу деревних рослин в озелененні центральних скверів і парків м. Шостка» вивчалася історія озеленення міста, опис видів дерев із садово-паркових об'єктів; визначалися характеристики окремих видів дерев, їх доцільність висадження в парках і скверах. У роботі «Порівняльний аналіз структури надземної фітомаси лучної рослинності на заповідній території та території, що підлягає антропогенному впливові (на прикладі заплави р. Десна)» були розглянуті типи лук, їх рослинність, рельєф тощо.

Зібраний інформаційний матеріал з проблеми дослідження є важливим для його реалізації в практичній частині роботи.

Практичний етап проектної діяльності – передбачає як індивідуальну, так і спільну з педагогом роботу вихованця над проблемою. Корисною є співпраця з науковцями з вишів. Так, діти щорічно виїжджають до літнього профільного оздоровчого наметового табору «Деснянські зорі», що знаходиться на території Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Така практика корисна в першу чергу корисна для вихованців, які ознайомлюються з методиками проведення

польових досліджень, отримують кваліфіковану допомогу у вигляді консультацій наукових працівників, виконують нескладні досліди під їхнім керівництвом, обробляють результати й публічно їх представляють.

Такі міні-проекти виконуються протягом 4–5 днів. Набутий досвід є дуже цінним для виконання наступних проектів.

Під час перебування в таборі здійснювався міні-проект «Вертикальна структура надземної фітомаси заплавної луки в межах території Національного природного парку „Деснянсько-Старогутський”». Науковий керівник ознайомив з методикою польового дослідження для визначення вертикальної структури надземної фітомаси і запасу зеленої маси луків в різних морфологічних частинах заплави р. Десна в межах Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Під керівництвом педагога було закладено пробні ділянки, зрізано надземну фітомасу і зважено її за фракціями. Дані занесені в попередньо підготовлену таблицю обліку для оброблення та публічної презентації на занятті-захисті.

Після табору здійснено дослідження заплавної луки р. Десна біля с. Пирогівка Шосткинського району, що підлягає антропогенному навантаженню. Разом із науковим керівником отримані дані були статистичного опрацьовані й обговорені, що дозволило визначити ступені деградаційних процесів із двох різних за інтенсивністю господарської діяльності ділянок, виявити їх закономірності та причинно-наслідкові зв'язки.

Вихованці самостійно занотувують показники в таблицях, складають графіки, розробляють діаграми, описують флористичний склад луків у різних морфологічних частинах заплави р. Десна, здійснюють розподіл рослин за родинами і ступенем домінування. Дослідження дендрологічних особливосте використання видового складу деревних рослин в озелененні центральних скверів і парків м. Шостка передбачають визначення відсоткових часток дерев, дерев-інтродуцентів і нових насаджень, їх видів; визначення відсоткової різниці у видовому складі, представлення окремих видів дерев.

Робота з біоіндикації сапробності води р. Шостка за індикаторними мікроскопічними водоростями потребувала більшої допомоги педагога під час роботи з мікроскопом, складання звіту. До самостійних завдань вихованців відноситься систематизація визначених видів мікроскопічних водоростей, виявлення видів-індикаторів сапробності.

Зазначене вище дає підстави для висновку про те, що робота за освітньо-виховними еколого-натуралістичними проектами в позашкільному навчальному закладі є засобом формування у вихованців вмінь досліджувати та розв'язувати проблеми навколишнього середовища, що є складовою виховання екологічно свідомої особистості.

Використана література

1. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.
2. Освітні технології: Навч.-метод. Посібник/ О.М. Пехота, А.З. Кітченко, О.М. Любарська та ін. : За ред. О.М. Пехоти. – ІС: Вид-во А.С.К., 2003. г- 255 с
3. Тихенко Л.В. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності в позашкільному навчально-виховному просторі: компетентнісний підхід (опис досвіду педагогічного колективу) / Л.В.Тихенко, Л.М.Бондар, Н.В.Перепелиця, Н.Ю.Сидоренко // Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності в позашкільному навчально-виховному просторі : компетентнісний підхід, еколого-натуралістичний аспект: методичний посібник/ упоряд. : Л.М. Бондар, Н.В. Перепелиця, Н.Ю. Сидоренко; за заг. ред. Л. В. Тихенко. – Суми : Університетська книга, 2010. – С. 67–76.

БІОЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ЗМІСТІ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЗООЛОГО-ТВАРИННИЦЬКОГО НАПРЯМУ

Бурхливі темпи розвитку науки і техніки створили умови для таких відкриттів у медицині, що дають можливість здійснювати клонування, трансплантацію генномодифікованих організмів і маніпулювати зі стовбуровими клітинами. Така діяльність учених викликає занепокоєння

громадськості щодо загрози моральному і фізичному благополуччю людства. Тому в 70-х роках ХХ століття виникла біоетика – наука, що об'єднала біологічні знання та загальнолюдські цінності.

Біоетика (від гр. βίος – життя, ἔθος – звичай) – знання, що охоплює моральну проблематику, пов'язану з розвитком біомедичних наук, які стосуються питань генетики, медичних досліджень, терапії, турботи про здоров'я і життя людини.

Оскільки гарантувати життя людині неможливо без збереження довкілля в цілому, біоетика як система поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей з позицій збереження життя на Землі, спрямована на розв'язання не лише медичних, а й екологічних проблем.

Проблемам негуманного ставлення до природи, утримання сільськогосподарських тварин і домашніх улюбленців, неетичності проведення експериментів над тваринами приділяють увагу у своїх працях

російські вчені Т. Павлова, Д. Дерябо, Д. Кавтарадзе, українські екологи В. Борејко, С. Пустовіт, білоруські екологи Л. Логіновська, Т. Силич, С. Ставропольцев. Біо- та екоетичні погляди висвітлені в публікаціях зарубіжних природозахистників О. Леопольда, Б. Каллікотта, Ю. Харгроува, Т. Рігана.

Через те, що біотичні принципи досі не стали обов'язковими для світової спільноти, існує нагальна потреба у створенні такої системи моральних цінностей і ціннісних орієнтацій щодо рослинного й тваринного світу, що передбачає відмову від антропоцентричного та формування природоцентричного світогляду особистості, еколого-етичної свідомості та культури суспільства.

Прикладом розуміння державою важливості такої проблеми є прийняття у 2006 році Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Цей закон спрямований «на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, укріплення моральності й гуманності суспільства». У статті 6 Закону зазначено: «Виховання гуманного ставлення до тварин є важливою складовою етичного, культурного та екологічного виховання громадян» [3].

У грудні 2010 року науково-методичною комісією з біології, екології та природознавства Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України схвалено до використання в загальноосвітніх навчальних закладах 34-х годинний курс за вибором «Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин і рослин» (автори Борејко В.Є., Васильківський Б.М.).

Аналіз рекомендованих Міністерством освіти і науки України навчальних програм, за якими організовано роботу творчих учнівських об'єднань зоолого-тваринницького профілю в позашкільних навчальних закладах, показав, що лише в програмі гуртка «Любителі домашніх тварин» одним із основних завдань визначено ознайомлення з проблемами біоетики. Зауважимо, що у змісті не прописано відповідного розділу чи теми, у межах яких відбувалося б ознайомлення вихованців з основними біоетичними принципами.

У зв'язку з цим, найближчим часом принципово важливим є введення до змісту навчальних програм зоолого-тваринницького профілю, а згодом і до інших програм еколого-натуралістичного напрямку, тем, що передбачали б ознайомлення з біоетичними принципами та правилами поведінки вихованців у довкіллі.

Фахівцями визначені основні біоетичні принципи. *Принцип не нанесення шкоди або збитків будь-якому живому організму в навколишньому природному середовищі (Не нашкодь)*. Він уключає обов'язок не вбивати жодного організму, не руйнувати популяцій живих видів, екосистем в цілому, утримуватися від будь-яких дій, що можуть стати для них згубними.

Принцип невтручання (Не втручайся). Він уключає обов'язок утримуватися від будь-яких обмежень свободи окремих організмів, цілих екосистем, біотичних угруповань, за виключенням спроб врятувати рідкісні види або відновити екологічну рівновагу екосистем, порушену діяльністю людини.

Принцип порядності (Будь порядним). Принцип стосується лише поведінки людини щодо окремих тварин дикої природи, які можуть бути «ошукані чи зражені» людиною. Досить яскравими та поширеними прикладами порушення цього принципу є любительські полювання та рибальство. Морально виправданими є дії, що стосуються відловлювання рідкісних тварин з метою їх врятування від зникнення, полювання та рибальство як засіб виживання людини.

Принцип дотримання прав природи (Дотримуйся прав природи). Визнання людиною Декларації прав живих істот, у якій за всіма живими істотами планети на рівні видів, підвидів і популяцій визнано права на існування, гідність (визнання людиною унікальності, внутрішньої та зовнішньої цінності тварини, повага до її значущості незалежно від користі для людини або екосистеми), природну свободу в природному середовищі існування (право на дикість), на відсутність відповідальності перед людиною, на захист законом від страждань з вини людини, на необхідну для існування частку земних ресурсів, на піклування (посилена відповідальність людини перед тваринами, які вона приручила, та які потребують її підтримки, турботи й не можуть жити без її допомоги, а також перед видами, що занесені до Червоної книги).

Принцип справедливого відшкодування (Компенсуй збитки). Найбільш розповсюдженими способами відшкодування збитків є створення заповідників і заказників, охорона рідкісних видів, відновлення порушення якості навколишнього середовища, допомога тваринам і рослинам, які

ослаблені або травмовані в результаті людської діяльності до повернення їх у попередній здоровий стан.

На відміну від принципів біоетичні правила мають більш вузьку область застосування. Вони є доречними, коли виникає конфлікт між інтересами людини і природи варто зазначити, що до життєво важливих інтересів людини відносяться – власне життя, безпека, здоров'я, свобода, незалежність, їжа, автономія, засоби існування тощо.

Науковці, природозахисники виокремлюють п'ять біоетичних правил розв'язання конфліктних ситуацій.

Правило самозахисту. Дозволяється застосовувати силу проти іншої живої істоти, а також екосистеми в межах самозахисту, коли не можна уникнути нападу або врятуватися.

Правило справедливого розподілу. У випадку зіткнення життєвоважливих інтересів людини й природи, кожній із сторін має бути надана частка природних ресурсів (земних благ).

Правило пропорційності. У випадку конфлікту життєвоважливих інтересів природи і нежиттєвоважливих інтересів людини, пріоритет віддається природі.

Правило мінімальної шкоди. У випадку конфлікту життєвоважливих інтересів природи і нежиттєвоважливих, але суттєвих, інтересів людини пріоритет може бути відданий людині. Якщо виникає необхідність нанести шкоду природі, то вона має бути мінімальною.

Правило справедливого відшкодування. Якщо у випадку задоволення інтересів людини природі завдано шкоди, то людина має компенсувати її. Чим більша шкода, тим більшим має бути ступінь компенсації.

У сучасному суспільстві біоетичні принципи та правила поведінки при загальному ресурсному, споживацькому підході до природи багатьом здаються занадто радикальними. Але, як свідчить історія, усі важливі ідеї проходили такі стадії свого розвитку, як висміювання, обговорення та прийняття.

Російський учений, професор, доктор психологічних наук Д. Дерябо справедливо зауважив, що розвиток свідомості на основі біоетики є кардинальною зміною образу світу, яку можна порівняти з тим поворотом у свідомості, який було зроблено Миколаєм Коперником – зміною геоцентричної моделі сонячної системи на геліоцентричну. Як тоді Земля втратила статус центру Всесвіту і його зайняло Сонце, так і тепер людина повинна відмовитися від уявлення про себе як «центру» природи, світу. Це місце має зайняти принцип екологічної доцільності, «екологічний імператив». І в цьому процесі позашкільній освіті відводиться одне із чільних місць.

Використана література

1. Прорыв в экологическую этику. Борейко В. Е. – К. : Киевский эколого-культурный центр, 2005. – 208 с.
2. Экологическая психология: диагностика экологического сознания Дерябо С.Ф. – М. : МПСИ, 1999. – 306 с.
3. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», 2006.
4. Біоетика – новий ступінь інтеграції природничих і гуманітарних наук [Кундієв Ю., Дембновецький О., Чашин М., Рудий Р.] // Вісник НАН України – 2002. – № 11. – С. 27–32.
5. Програми для творчих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів / Укладач Вербицький В.В. – К. : Богдана, 2004. – 352 с.
6. Програми гуртків природничо-біологічного напрямку // Позашкільля. – К. : Вид. «Перше вересня» – 2007. – № 4(004). – С. 41–54.
7. www.ecoetics.ru.

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА НА ЕКОЛОГІЧНІЙ СТЕЖЦІ

Сучасна педагогічна наука має широкий спектр форм, методів, педагогічних технологій, що сприяють реалізації екологічної освіти дітей та учнівської молоді. У формуванні екологічної грамотності і культури значна увага приділяється практичній роботі.

Екологічні стежки є одним з ефективних засобів спілкування з природою, який виконує оздоровче, рекреаційне, просвітне та навчально-виховне значення. Спілкування з природою на екологічній стежці стимулює спостережливість, формує активну життєву позицію в природоохоронній діяльності.

Екологічне виховання ставить за мету формування відповідальної особистості щодо соціально-природного середовища. Досягнення такої мети потребує оволодіння науковими знаннями, засвоєння

норм поведінки в природі, розвитку морально-естетичних почуттів у спілкуванні з природою, активної участі в природоохоронній діяльності.

В основі формування екологічної культури лежить діяльнісний підхід, відповідальне ставлення до навколишнього середовища, що має такі чинники:

- готовність до відповідальної поведінки в навколишньому середовищі згідно з моральним обов'язком та нормами права, існуючими в суспільстві;
- здатність здійснювати екологічно правильні дії, займати активну життєву позицію щодо ставлення до навколишнього середовища.

Діяльність гуртків, творчих об'єднань екологічного спрямування в закладі спрямовано на створення психолого-педагогічних умов для формування у вихованців відповідальної поведінки в природі, участі в природоохоронній діяльності із захисту та покращення природного оточення, екологічних акцій.

Найбільш важливою умовою формування екологічної культури є організація діяльності вихованців у природі. Для реалізації зазначеного завдання педагоги закладу впроваджують в освітньо-виховний процес форми і методи роботи, що забезпечують педагогічно організовану взаємодію вихованців із природою. Досвід роботи дає можливість стверджувати, що створення екологічної стежки сприяє реалізації змісту навчальних програм еколого-натуралістичного напрямку. Для ефективного здійснення завдань екологічного виховання в процесі освітньо-виховної роботи на екологічній стежці педагоги дотримуються принципів, що спонукають вихованців до творчого пошуку, самостійності, а саме: принцип естетичного оформлення середовища; принцип змінюваності об'єктів; принцип безпечності; принцип екологічно правильного утримання рослин і тварин; принцип використання об'єктів як близького, так і далекого природного оточення; природоохоронний принцип; географічний принцип; біотичний принцип (вплив живих організмів один на одного); принцип урахування вікових особливостей дітей.

Під час занять на навчальній екологічній стежці вихованці не лише поглиблюють теоретичні знання про морфологічні, біологічні та екологічні характеристики рослин і тварин, осмислюють існуючі взаємозв'язки в природі, а й навчаються досліджувати й охороняти природу. Така діяльність формує екологічну культуру вихованців – прищеплює любов до природи рідного краю, виховує культуру поведінки в природі, формує практичні вміння і навички природоохоронної діяльності.

Отже, екологічна стежка – це можливість більш глибокого вивчення природи, пізнання її таємниць, засіб пошукової та дослідницької роботи дітей різного шкільного віку.

Для вихованців молодшого шкільного віку екологічна стежка допомагає здійснювати спостереження за сезонними змінами в рослинному світі, поведінкою комах, птахів, різновидами культурних рослин, ознайомлює з правилами поведінки в природі, що є запорукою бережливого ставлення до неї.

Вихованці середнього та старшого шкільного віку вивчають видовий склад рослин рідного краю, навчаються визначати сторони горизонту за допомогою рослин і мурашника, дізнаються про форми місцевості, виявляють причини змін у рельєфі, вимірюють висоту схилів берега річки, описують заплаву, досліджують природні комплекси й антропогенні ландшафти.

На екологічній стежці з вихованцями проводяться заняття за методиками В.Сухомлинського, здійснюється робота зі збільшення видового складу рослин, озеленення території.

Щовесни вихованці і педагоги закладу висаджують дерева і кущі. За традицією під кінець навчального року першокласники висаджують яблуньку, що буде рости разом і з ними і нагадувати про їхні хороші справи, адже в будь-яку пору року на стежині проводиться природоохоронна робота.

Вихованці гуртка «Юний еколог» розвішують годівнички для пташок на деревах, щоб підгодовувати зимуючих птахів. Гуртківці попереджують задуху риби взимку, виявляють забруднені місця річки Ворсклиця і Пожня. Навесні виготовляють шпаківні, святкують день зустрічі птахів, створюють листівки за темами: «Весняні первоцвіти», «Не руш гнізда птахів», беруть активну участь в організації та проведенні свят, вікторин, конкурсів на природоохоронну тематику.

День Землі – це не лише свято, а й робота з озеленення вулиць і шкільних подвір'їв, висадження квітів.

Старшим вихованцям доручено проведення занять з екології для молодших дітей, на яких вони після ознайомлення з лікарськими рослинами разом готують фіточаї, випускають газети з просвітницькими матеріалами, малюють чудові пейзажі.

Безпосереднє спілкування з природою на екологічній стежці підсилює бажання зберегти та примножити багатства рідної природи, навчає любити свій рідний край, свою батьківщину.

Використана література

1. Вербицька З. Еколого-натуралістичний гурток. – Тернопіль – Харків : Видавництво «Ранок», 2009.
2. Білявський Г.О., Фурай Р.С. Основи екологічних знань. – К. : Либідь, 1997.
3. Грицай Н. Б. Формування пізнавальної активності учні в під час позакласних екскурсій у природу // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : Збірник наукових праць . Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2006. – Вип. 34. – С. 72–78.
4. Редіна В.А Пошукова діяльність як умова розвитку творчості учнів. // Творчість у технології виховання та навчання: Збірник наукових праць. Випуск 9. – Запоріжжя, 1998. – С. 103–106.
5. Воронюк М.О. Формування етичних цінностей і екологічного мислення в процесі їх виховання та освіти // Науковий вісник. – Львів. – 1999. – С. 332–336.

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ГУРТКУ

На сучасному етапі негативний вплив на стан природи, обумовлений способами використання досягнень науки і техніки та суспільним життям, призвів до багатьох негативних наслідків щодо екологічного стану на планеті. Споживацьким ставленням до довкілля, нерозсудливим втручанням людство створило багато екологічних проблем.

Перспектива виходу з екологічної кризи – у змінах виробничої діяльності людини, її свідомості, способу життя.

Зазначені проблеми можна розв'язати за умови виховання екологічно свідомої особистості, здатної до активних дій щодо збереження й відтворення навколишнього середовища. У Глухівському будинку творчості школярів велика увага приділяється формуванню у вихованців екологічних знань, здійснення дослідницької діяльності, оволодіння навичками екологічно доцільної поведінки та активної природоохоронної діяльності.

Важливим чинником організації освітньо-виховного процесу в гуртках еколого-натуралістичного профілю в закладі є розширення форм природоохоронної діяльності

Агітаційні, пропагандистські та практичні природоохоронні заходи проводяться в таких формах, як акції («День Землі», «Ліси для нащадків», «Не рубай ялинку», «Первоцвіт», «Парад квітів біля школи», «Птах року», «День зустрічі птахів», «День захисту тварин», «Здоров'я людини та довкілля» тощо); конкурси («До чистих джерел», «Мій дім – Земля», «Вчимося заповідувати», «Національне дерево України», «Галерея кімнатних рослин», «Здоров'я планети – твоє здоров'я», «Екологічна стежка», конкурс проектів озеленення закладу, плакатів, фотографій на еколого-природоохоронну тематику; фестиваль «В об'єктиві юного натураліста»; виставки («Краса рідної природи», «Природа і я» тощо); екологічний брейн-ринг; експедиції (річками Глухівщини, «Моя мала Батьківщина»); походи («Збережемо первоцвіти», «Краса і багатство лісу»); екологічні проекти («Квіти – вінок планеті», «Дерево посадив – не дарма прожив», «Школа екокультури» тощо).

Участь вихованців в розробленні та реалізації таких заходів створює умови для їхньої творчої самореалізації, викликає бажання здійснення природоохоронної роботи; формує вміння та навички активного впливу на навколишній світ, здійснення еколого-просвітницької роботи; розв'язання проблем навколишнього середовища місцевого значення.

Вихованці здійснюють роботу з упорядкування та благоустрою території довкола закладу, вулиць (операції «Приберемо сміття», «Зелень дерев радує», «Виростимо квіти»; очищення та впорядкування водних джерел і прибережних смуг; виявлення та дослідження природо-заповідних об'єктів для їх збереження.

Застосування дослідницьких підходів спрямовано на формування в гуртківців умінь самостійного пошуку нових знань, їх систематизації та практичного застосування; навчає самостійно визначати та осмислювати проблеми; розвиває вміння збирати, аналізувати і систематизувати інформацію та формулювати висновки.

У процесі виконання завдань дослідницької роботи вихованці гуртка «Юні друзі природи» ознайомлюються з флорою і фауною Глухівщини, ведуть облік рідкісних лікарських рослин, складають інформаційні карти, досліджують вплив діяльності людини на довкілля. Дослідницька діяльність школярів сприяє розширенню змісту їхньої освіти, самореалізації, самовизначенню щодо майбутньої професійної діяльності.

Науково-дослідницька робота з екології має свою специфіку, і разом із тим підпорядковується загальним правилам виконання завдань науково-дослідницьких робіт. Така діяльність вихованців не створює нових об'єктивних наукових даних, але моделює науковий пошук і сприяє оволодінню новими

завданнями. Участь юних друзів природи в природоохоронних проектах додає широти світогляду, налаштовує на серйозну і сумлінну працю, адже юний дослідник почувається причетним до особливого процесу – наукового дослідження.

У зв'язку з цим у систему навчально-виховної роботи в гуртку «Юні друзі природи» впроваджуються форми та методи роботи, що сприяють здійсненню інтеграції та диференціації знань, активному залученню вихованців до процесу пізнання, практичного використання та втілення теоретичних відомостей про різні біологічні об'єкти й процеси в практичну, дослідницьку діяльність, формуванню цілісних уявлень про навколишній світ

Виконання учнями практичних робіт, спостереження за явищами природи, розв'язання проблемних завдань, чергування колективної та індивідуальної навчально-творчої діяльності учнів, організація обміну думками сприяють активізації пізнавальних інтересів і пізнавальної активності. Саме тому на заняттях гуртка вихованці виконують лабораторні та практичні роботи; здійснюють екскурсії екологічною стежкою, екологічні експедиції, походи; навчально-польові практики; розробляють і реалізують проекти еколого-краєзнавчого спрямування; виконують роботу на навчально-дослідній земельній ділянці; проводять природоохоронні акції.

Участь вихованців гуртка у всеукраїнських конкурсах, експедиціях з проблем охорони навколишнього середовища дає змогу презентувати результати власної природоохоронної, дослідницької діяльності з екологічних проблем рідного краю.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що в Глухівському БТШ створено систему роботи, спрямовану на розвиток екологічної культури особистості, формування в неї досвіду використання екологічних знань у практичній діяльності, осмислення екологічних явищ, естетичного підходу до природи, виховання обов'язку й відповідальності за її збереження.

Використана літератури

1. Вербицький В. В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня. З досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти – К.: «Деміур», 2002 р.
2. Вербицька З. Еколого-натуралістичний гурток. – Тернопіль – Харків : Видавництво «Ранок», 2009 .
3. Галегова О. В., Нікітіна І. П., Шеліхова В. В. Виховуємо юного дослідника. – Х. : Країна мрій, 2007. – 240с.
4. Дослідницька робота школярів з біології : Навчально-методичний посібник / За заг. ред. к. б. н. С. М. Панченка, к. пед. н. Л. В. Тихенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 368с.
5. Пустовіт Г. Організаційно-педагогічна структура гурткової роботи з екології в позашкільних закладах / Г. Пустовіт // Рідна школа. – 2002. – № 8–9. – С. 9–14
6. Совгіра С. В. Методика навчання екології. – К. : Наук. світ, 2007. – 134 с.
7. Степанова М. В. Учебно-исследовательская деятельность школьников в профильном обучении : Учебно-методическое пособие для учителей / За ред. А. П. Тряпициной. – СПб. : КАРО, 2005. – 96 с.

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА В КУТОЧКУ ЖИВОЇ ПРИРОДИ

Розвиток інтересів дітей, залучення їх до творчої суспільно корисної праці здійснюється в процесі проведення дослідів з ботаніки та зоології. Слід зазначити, що експериментально-дослідницька робота в галузі рослинництва, садівництва та сільського господарства має широку тематику і варіативність.

Практична робота в зоолабораторіях має деякі аспекти, пов'язані більшою мірою з етичними питаннями. Проводячи дослід з тваринами, що мешкають у куточку живої природи, слід пам'ятати, що це живі об'єкти природи, здатні відчувати біль. Тому людина, яка їх приручила, несе відповідальність за їхнє життя, збереження здоров'я. Крім того, необережне поводження з мешканцем зоолабораторії може призвести до його загибелі, що у свою чергу негативно вплине на психологічний стан дитини, яка проводила дослід. Тому дослідницькі завдання не мають суперечити етичним нормам, виховувати в дітей корисливе ставлення до тварин, притупляти почуття гуманності.

На Шосткинській СЮН юних натуралістів куточок живої природи слугує майданчиком для занять, передбачених навчальними програмами еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти. Така робота забезпечує оволодіння вихованцями поглибленими знаннями про живі організми,

сприяє розвитку умінь і навичок спостереження та догляду за тваринами, організації дослідницької та природоохоронної діяльності.

У куточку є тераріуми, акваріуми, вольєр. У ньому утримуються 4 види птахів, 8 видів ссавців, 3 види рептилій, 15 видів риб, 1 вид земноводних, 2 види безхребетних.

Куточок забезпечений акваріумними компресорами, фільтрами, підсвітлюванням для належного утримання тварин.

Напрямами діяльності вихованців у куточку живої природи є спостереження за тваринами, проведення різноманітних дослідів. Діяльність вихованців здійснюється під керівництвом педагога. Форми роботи в куточку живої природи: тематичні заняття, екскурсії (індивідуальні та групові), бесіди, спостереження, дослідження. Результати роботи фіксуються в щоденниках, використовуються на заняттях гуртків. Аналіз результатів дає підстави для визначення умов утримання мешканців куточка живої природи, виявлення можливостей їх поліпшення.

В основу роботи куточка живої природи покладено екологічний принцип і принцип етичного, дбайливого ставлення до тварин. Заняття, спостереження, практична робота розроблені з урахуванням принципів екоетики. Систематичними стали проведення екскурсій з елементами біоетики «Життя тварин у куточку живої природи», «Екоетика», «Екоетичне поводження людини в природі» тощо.

Спостереження, що проводять вихованці, дозволяють виявляти закономірності росту, розвитку рослин і тварин, узаємозв'язки в природі, розвивати навички здійснення природоохоронної діяльності. Просвітницька робота здійснюється в процесі проведення гуртківцями екскурсій у куточку живої природи для учнів загальноосвітніх навчальних закладів міста.

Догляд за тваринами, робота з проведення дослідів здійснюються систематично і незалежно від тем занять гуртків у закладі.

Рекомендована тематика дослідів може використовуватися в роботі з юннатами молодшого, середнього та старшого шкільного віку:

1. Вплив вітаміну А (пророщене зерно вівса) на ріст і розвиток кроленят.
2. Вивчення оптимального раціону харчування декоративних кроликів.
3. Вплив рухової активності на ріст і розвиток сірійських хом'яків.
4. Вивчення ефективності розвитку кроленят під самками різної молочності.
5. Вплив вмісту білкових компонентів тваринного походження в раціоні харчування на розмноження сірійських хом'яків.
6. Схема спостережень за сірійськими хом'яками.
7. Розмноження хвилястих папуг в умовах вольєру.
8. Вироблення умовних рефлексів у морських свинок.
9. Вивчення оптимального температурного режиму.
10. Зимівлі сухопутних черепах.
11. Вплив кольору ґрунту на забарвлення тіла риби.
12. Вироблення умовних рефлексів у риб.
13. Вивчення особливостей вироблення та угасання умовних рефлексів у різних видів тварин.

Використана література

1. Внеклассная работа по биологии: Пособие для учителей / А.И. Никишов, З.А. Мокеева, Е.В. Орловская, А.М. Семенова. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1980. – 239 с.
2. Манорик Л.П., Клименко С.А. Довідник юнната : Методичний посібник. – Хмельницький. Поділля, 1995. – 112 с.
3. Методичні поради щодо організації дослідницької роботи в учнівських виробничих бригадах, шкільних лісництвах і гуртках юннатів. – К. : Радянська школа, 1987. – 48 с.
4. Сабунаев Д.В. Животные у вас дома. – СПб. : ООО «СЗКЭО», 2003, ООО Издательский дом «Кристалл», 2003. – 192 с.

III. Ярмарок педагогічних ідей

ФОРМИ РОБОТИ З ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГІВ

З метою підвищення професійно-творчої компетентності педагогів закладу, підтримки та розвитку їхніх ініціатив у квітні 2014 року було проведено ярмарок педагогічних ідей.

У заході взяв участь двадцять один педагог. На розгляд експертної комісії було представлено вісімнадцять матеріалів за такими напрямками роботи: методичні рекомендації щодо використання інноваційних педагогічних технологій у системі освітньо-виховної роботи творчих об'єднань, конспекти занять, сценарії виховних заходів, навчальні програми з позашкільної освіти, освітньо-виховні проекти, описи технологій виготовлення виробів.

Експертною комісією було здійснено оцінювання матеріалів, представлених на ярмарок.

До участі в аукціоні педагогічних ідей було рекомендовано вісім кращих матеріалів.

Матеріали мають важливе значення для забезпечення змісту освітньо-виховного процесу; формування у вихованців краєзнавчих знань, національної свідомості, екологічної культури і спрямовані на виховання відповідальної особистості, здатної до комунікативно-творчої діяльності.

Подані матеріали теоретично обґрунтовані, висвітлюють практичний аспект упровадження інноваційних форм і методів навчально-виховної роботи, відображають системність роботи керівників гуртків, її практичну значущість.

До вашої уваги – матеріали аукціону педагогічних ідей

КВЕСТ – ФОРМА НАВЧАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОГО ДОЗВІЛЛЯ

Умовою успіху в розвитку мислення є висока пізнавальна активність учнів. Ефективне засвоєння знань передбачає таку організацію пізнавальної діяльності учнів, за якої навчальний матеріал стає предметом активних розумових і практичних дій кожної дитини. Пошуки методів навчання, що підсилювали б активізацію процесу навчання, призводять до підвищення актуальності розвивальних і проблемних методів, самостійної роботи, творчих завдань. Педагогічно обґрунтованою є організація освітньо-виховної роботи, на створення оптимальних умов для активізації навчально-дослідницької, пізнавально-творчої діяльності, соціальної адаптації.

Висока мотивація такої діяльності є чинником, що сприяє формуванню особистості, її гармонійному розвитку, реалізації творчого потенціалу.

У педагогічному арсеналі керівника гуртка позашкільного навчального закладу мають бути такі форми роботи, які б задовольняли вимоги й запити вихованців. Серед таких форм поки що мало використовуваний, проте такий популярний квест.

Метою такої ігрової форми є виконання завдань групою: знайти місце на визначеній території (на вулицях населеного пункту, у приміщенні навчального закладу, музейній залі), виконати на цьому місці завдання, іноді одержати підказку (інструкцію, код) для виконання наступного завдання.

Квест – (від англ. *quest* – пошук) – різновид активних інтелектуально-логічних ігор у процесі активного відпочинку

Наприклад, у знайденій записці може бути зашифрована назва вулиці, установи (якщо гра на відкритій місцевості), картини чи іншого експоната (гра в музеї), де заховано іншу записку-підказку для подальших дій. Під час гри команди вирішують логічні завдання, здійснюють пошук на місцевості, будують оптимальні маршрути переміщення, шукають оригінальні рішення й підказки. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного.

Отже, квест – відгадування непростих і несподіваних загадок (завдань) – об'єднує елементи гри «Що? Де? Коли?» з пошуками об'єктів. Гра передбачає використання як фізичних, так і розумових зусиль, знань, кмітливості, артистизму, уміння працювати командою.

Під час гри команди вирішують логічні завдання, здійснюють пошук на місцевості, будують оптимальні маршрути переміщення, шукають оригінальні рішення і підказки. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного.

Залежно від правил квести поділяються за способом переміщення команд: пішохідні, автомобільні, екстремальні, комбіновані; місцем проведення: у приміщенні, на відкритому просторі; типами завдань: інтелектуальні, ігрові, пошукові, екстремальні; типами проходження: лінійні, нелінійні; територіально: у місті, області, країні; міжнародні.

Квести виконуються у формі віртуальних й інтелектуальних ігор, спортивно-туристичних змагань, історичних реконструкцій тощо.

Як командна гра квест потребує скоординованості дій усіх гравців. Існує два варіанти організації гри. Більш складний: кожна команда поділяється на дві частини (штаб і екіпаж). Штаб – аналітичний центр команди, метою якого є розв'язати завдання від організаторів і скерувати екіпаж на пошук наступного завдання. Більш простий: аналітики й виконавці, що є єдиною командою. Гра триває, поки всі завдання не будуть виконані. За швидке і якісне виконання завдань команда отримує приз.

Найбільш популярні квести присвячені питанням охорони природи, краєзнавства, дослідженню життя та діяльності відомих осіб, ушануванню пам'яті про історичні події, трагічні сторінки історії. Особливо привабливими для дітей шкільного віку є квести, що проводяться у формі інтелектуальних змагань. Їх переваги в тому, що вони залучають вихованців до активної пізнавальної діяльності; створюють умови для самовираження й саморозвитку учасників; стимулюють досягати мету; урівнюють можливості команди або окремих її учасників; створюють комфортний стан і підсилюють бажання перемоги.

Доцільне використання інтелектуальних ігор полегшує розв'язання таких психолого-педагогічних завдань, як розвиток психічних процесів особистості, формування навчальних умінь і навичок, забезпечення потреби в позитивних емоціях; засвоєння загальнолюдських цінностей та норм поведінки в мікросоціумі.

З КОБЗАРЕМ У СЕРЦІ

Квест для вихованців середнього шкільного віку

Мета:

- поглибити знання вихованців про життя і творчість Т. Г. Шевченка під час його перебування на Сумщині;
- розвивати ерудицію, увагу, логічне мислення;
- виховувати почуття національної гідності, гордості за Великого Кобзаря, прививати любов та шану до українського слова;
- виховувати почуття товариськості.

На старті команди отримують маршрутні листи з картою маршруту, на якій відмічені станції. На кожній станції після виконання завдання команда отримує бали.

Станція 1. ШЕВЧЕНКО-ХУДОЖНИК (міська муніципальна галерея)

1. З'єднайте правильно запитання і відповідь

1. *Якого артиста зобразив Т. Шевченко на своєму полотні*

К. Брюллов, О. Венеціанов, І. Сошенко,
П. Федотов, О. Агін, Ф. Пономарьов,
П. Петровський, В. Штернберг

2. *Який перший малюнок Т. Шевченка в засланні*

Американський трагік Айра Олдрідж

3. З якими художниками дружив Т. Шевченко
- «Щасливий ловець», «Байгуші», «Казахський хлопчик палить грубку», «Казахський хлопчик, що грається з кішкою», «Байгуші під вікном»
4. Назвіть малюнки із зображеннями казахських дітей
- Автопортрет, зроблений олівцем у солдатському кашкеті з написом «З р»

2. З'єднайте картини та їх назви

«Автопортрет» «Катерина» «Селянська родина» «Сліпий» «Циганка-ворожка» «Олександрівський костел у Києві»

Станція 2. ВІЧНЕ ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

(площа Незалежності м. Суми)

1. Закінчить рядки із творів Т. Шевченка

* Садов вишневий коло хати...	* Світає, край неба палає...
* Рече та стогне Дніпр широкий...	* Зацвіла в долині червона калина...
* І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь...	* І мене в сім'ї великій, в сем'ї вольній, новій...

Станція 3. ПРОЧИТАЙ НАПАМ'ЯТЬ

(бібліотека ім. Т. Г. Шевченка)

Кожен з учасників команди повинен продекламувати вірш Т.Г.Шевченка. Твори не повинні повторюватися. Команда отримує стільки балів, скільки було продекламовано віршів.

Станція 4. ШИФРУВАЛЬНИК

(бронзова скульптура на вул. Воскресенській)

Команди отримують картки із зашифрованими назвами творів Кобзаря. Виграє команда, яка витратить на виконання завдання найменше часу.

СОН	НОС»
КАТЕРИНА	ТЕРИНАКА
МЕНІ 13-Й МИНАЛО	НАМИЛО НІМЕ Й-13
ЗАПОВІТ	ВІТПОЗА
ДУМИ МОЇ ДУМИ	МИДУ ІМО МИДУ
В КАЗЕМАТІ»	ЗЕКАТІМА В
САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ»	ВИЙНЕСВИ ЛОКО ТИХА ДОСКА
РЕВЕ ТА СТОГНЕ ДНІПР ШИРОКИЙ	РОКИЙШИ ПРІДН АТ ГНЕСТО ВЕРЕ
ГОМОНІЛА УКРАЇНА	РАЇНАУК МОГОЛАНІ
СЕЛО	ЛОСЕ

Станція 5. ЧИТАЙМО ТАРАСА

Вікторина

(пам'ятна дошка О. Булатовичу

на розі вул. Воскресенської та Покровської площі)

Команда отримує 1 бал за кожну правильну відповідь.

- Скільки мовами перекладено «Заповіт» Т.Шевченка? (Більш ніж 150 мовами)
- Яким псевдонімом підписував свої прозові твори Т. Шевченко? (Кобзар, Дармограй)
- У якому творі є персонажі Степан і Ярина? (Сліпий)
- Де відбуваються події в поемі Т.Шевченка «Сретик»? (Чехія)
- У якому році вперше видано друком «Кобзар» і скільки поезій було в ньому? (у 1840 році, 8 творів)
- Яке дівоче прізвище матері Т.Шевченка? (Бойко)
- Назвіть перший твір Т.Шевченка на історичну тему. («Іван Підкова»)

8. До якої збірки Т. Шевченка входять твори «Розрита могила» «Наймичка», «Великий льох», «Заповіт»? («Три літа»)
9. Хто автор пам'ятника Т.Шевченку в м. Ромни? (Іван Кавалерідзе)
10. Назвіть відомих шевченкознавців Сумщини (П.Охріменко, Ю.Ступак, В.Терлецький, В.Скакун, О.Вертіль, Г.Хвостенко, Д. Кушнарєнко, І.Корнющенко, В. Дудченко)
11. Він наш земляк, першим перекладав Біблію українською мовою, створив перший в Україні фонетичний правопис, написав перший україномовний історичний роман і, можливо, був єдиним, у кого Шевченко був боярином на весіллі. Про кого йде мова? (Пантелеймон Куліш)
12. Які художні твори про життя Т.Шевченка ви знаєте? (С.Васильченко «В бур'янах», О.Іванченко «Тарасові шляхи», Д. Красицький «Тарасова земля», Д.Косарик «Син-кокос», О.Ільченко «Петербурзька осінь», Л.Смілянський «Поетова молодість», В.Костенко «Стежки до Кобзаря» та ін.)
13. Українська письменниця, авторка роману про Т.Шевченка «В степу безкраїм за Уралом». (Зінаїда Тулуб)
14. Що об'єднує твори Т. Шевченка «Слепая», «Невольник», «Катерина», «Утоплена»? (їх проілюстрував Т. Шевченко)
15. Назвіть місця перебування Кобзаря на Сумщині (Есмань – 1845 р., 1859 р.; Глухів – 1844 р., 1845 р., 1859 р.; Кролевець – 1845 р., 1859 р.; Конотоп –1859 р.; Ромни – 1845 р.; Андріївка – 1843 р., 1845 р.; Суми –1859 р.; Лебедин – 1859 р.; Лихвин, х. Старонове – 1859 р.; Охтирка –1846 р.)

Станція 6. ПАМ'ЯТНИКИ

Команди отримують картку з фотографіями пам'ятників Т.Г.Шевченку на Сумщині. Потрібно вказати, у якому місті знаходиться цей пам'ятник

Після завершення квесту педагог підбиває підсумки і визначає переможців.

Використані джерела

1. Квест «Вулиці-пам'ятники» http://klub-evrika.ucoz.ru/index/kvest_quotulicy_pamjatnikiquot/0-168
2. Галина Белоногіна (Луганська СОШ № 48). Квест «Ми різні – ми рівні – ми разом!» <http://www.scribd.com/doc/8418790/Scenario-Quest-Tolerance>
3. Світлана Гриценко, Микола Кононученко. Квест — нове покоління ігор для молоді і не тільки <http://www.dt.ua/3000/3855/60753/>
4. Сайт квесторів «ШкГдники»: авторські ігри: http://www.skodniki.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=35&Itemid=35
5. День знань або Перший раз у перший клас: матеріали квесту <http://www.skodniki.org.ua/downloads/light.doc>
6. City Quest «Козаччина» http://www.osvita.lviv.ua/textes/o_city_quest.html

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ У ПРОЦЕСІ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Сутність педагогічної ідеї полягає в інтеграції навчальних дисциплін – об'єднанні їх з метою створення креативного навчально-виховного середовища.

Навчання за інтегрованим курсом – досить складна форма роботи, що вимагає від педагога високої професійно-творчої компетентності, урахування рівня знань й інтелектуальної обдарованості учнів, їхньої мотивації до пізнавально-творчої діяльності.

Досвід роботи за проблемою дає підстави стверджувати, що інтегрувати можна як суміжні навчальні предмети чи сфери діяльності, так і зовсім різні. З однаковим успіхом можна об'єднати не лише туризм і краєзнавство, а й, наприклад, туризм і технічну творчість або хореографію і комп'ютерні науки.

Ми спробували об'єднати журналістику й історичне краєзнавство, розробивши інтегрований курс «Таємниці історії. Маловідомі сторінки життя та діяльності Герасима Кондратьєва».

Протягом навчального року учні-слухачі Малій академії наук України здійснюють власні дослідження, результатом яких є наукові роботи. Улітку вони мають можливість поєднувати дозвілля з пошуково-дослідницькою діяльністю. Під час проведення Всеукраїнської пошукової історико-краєзнавчої експедиції, що проходила в межах Літньої школи МАН України, її учасникам було запропоновано дослідити деякі етапи життя та діяльності засновника м. Суми Герасима Кондратьєва й використати отримані результати для створення телевізійної науково-популярної програми «Таємниця поховання Герасима Кондратьєва».

Для розв'язання такого завдання було розроблено навчальний курс, що складається з таких модулів, як «Маловідомі сторінки життя та діяльності засновника м. Суми Герасима Кондратьєва» і «Телевізійна журналістика».

Програма курсу передбачає використання ноутбуків із доступом до мережі Інтернет, відеокамер і штативів до них, мікрофонів.

Апробацію програми інтегрованого курсу було здійснено під час проведення Всеукраїнської пошукової історико-краєзнавчої експедиції. За програмою курсу працювала група учасників експедиції в кількості 17 осіб. Для оптимізації навчально-творчої діяльності були сформовані кілька мікрогруп, завданнями яких було:

- розроблення сценарію телевізійної програми;
- виконання роботи оператора і помічників оператора;
- відбір відеоматеріалу;
- проведення блиц-опитування мешканців м. Суми;
- пошук інформації в мережі Інтернет;
- підготовка закадрового тексту;
- підготовка стенд-апів, синхронів;
- виконання обов'язків головного редактора.

З основами тележурналістської роботи учнів ознайомили заступник генерального директора з творчих питань Сумської обласної державної телерадіокомпанії О. Кириленко та телеоператор М. Могиленко.

Заняття з історичного краєзнавства проводив кандидат історичних наук Є. Осадчий. Усі заняття проводилися безпосередньо в місцях, пов'язаних з життям і діяльністю Г. Кондратьєва. Учнім було запропоновано розглянути та здійснити порівняльний аналіз версій щодо місця поховання полковника Герасима Кондратьєва: у Свято-Воскресенському кафедральному соборі, у садибі сім'ї Кондратьєвих у с. Червоному, у Свято-Успенському монастирі в с. Токарі. Додаткову інформацію учні отримували в мережі Інтернет, під час опитування місцевих жителів сіл Червоне і Токарі. Під час виїздів учасники експедиції взяли інтерв'ю у священика Воскресенської церкви П. Попаденця, місцевого краєзнавця із с. Токарі Н. Ткаченко, оглянули експозиції Сумського краєзнавчого музею тощо.

За результатами такої роботи було розроблено сценарій телевізійної програми, у якому обґрунтовано кілька версій щодо місця поховання Г. Кондратьєва.

Програма, звичайно, дитяча, деякою мірою недосконала, але її створення сприяло не лише отриманню нових знань і практичних навичок, а й самореалізації та самовдосконаленню учасників експедиції.

ТАЄМНИЦІ ІСТОРІЇ. МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГЕРАСИМА КОНДРАТЬЄВА

Програма інтегрованого курсу

Актуальність. У контексті національного та культурного відродження української держави актуальною є проблема вивчення історії рідного краю, залучення широкого кола учнівської молоді до пізнання історико-культурної спадщини свого народу. Високі поняття «Вітчизна», «національна гідність» починаються саме з пізнання рідного краю, історії свого міста чи села, дослідженням життя і діяльності визначних людей рідного краю. Почуття любові до рідної землі, повага до вікових народних звичаїв і традицій – невичерпне джерело духовності, національної свідомості, високої моральності.

Залучення старшокласників до вивчення історії рідного краю, цілеспрямованої пошуково-дослідницької діяльності з історичного краєзнавства та створення нового продукту – телевізійної науково-популярної програми, забезпечення необхідних умов для соціальної та творчої самореалізації особистості є **метою** програми інтегрованого курсу «Таємниці історії. Маловідомі сторінки життя та діяльності засновника м. Суми Герасима Кондратьєва».

Основні **завдання** програми полягають у формуванні в учнів таких компетентностей:

- *пізнавальної*, що полягає в більш детальному ознайомленні з історією Сумщини, пам'ятками історії та культури, життям і діяльністю видатних особистостей; формуванні знань з тележурналістики; ознайомлення зі структурою телевізійного журналістського тексту, особливостями створення телепрограм;
- *практичної*, що сприяє виробленню навичок проведення пошуково-дослідницької роботи з історичного краєзнавства, формуванню практичного досвіду створення телевізійної програми;
- *творчої компетентності*, що забезпечує розвиток творчих здібностей особистості, її пізнавальної активності, самостійності в судженнях, потреби й умінь поповнювати свої знання; формування в учнів здатності до самостійної активної діяльності в усіх проявах життя, ініціативи та самореалізації;
- *соціальної*, що полягає у формуванні здатності до співробітництва, культури спілкування, соціальної активності; вихованні прагнення до збереження та примноження культури, звичаїв, традицій українського народу; формуванні позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійності, колективізму, працелюбства, ініціативності, відповідальності); виховання доброзичливості, поваги до людей, вміння працювати в колективі.

Учасники навчального процесу. Програма інтегрованого курсу розрахована на учнів 10–11 класів – переможців обласних, всеукраїнських конкурсних заходів дослідницько-експериментального напрямку.

Програмою передбачено проведення лекційних і практичних занять. Тривалість занять визначається з урахуванням психофізіологічного розвитку учнів старшого шкільного віку та допустимого навантаження й складається з академічних годин.

Програма розрахована на 50 годин. На теоретичне опрацювання матеріалу відводиться 16 годин, практичне – 25 годин, самостійну роботу – 9 годин.

Програма складається із двох модулів: I модуль – «Маловідомі сторінки життя та діяльності засновника м. Суми Герасима Кондратьєва», II – «Телевізійна журналістика». Інтеграція їх змісту забезпечує можливість досягнення її мети

Модуль «Маловідомі сторінки життя та діяльності засновника м. Суми Герасима Кондратьєва» має на меті надання знань з окремих аспектів історії рідного краю, зокрема з історії заснування м. Суми, діяльності його засновника; розширення розуміння закономірностей історичного буття українського народу; формування умінь самостійної системно-аналітичної діяльності учнів із різними джерелами інформації; виховання патріотичних почуттів.

Модуль «Телевізійна журналістика» спрямований на оволодіння учнями загальними знаннями про журналістську творчість, розвиток умінь і навичок тележурналістської майстерності, формування потреби в постійному вдосконаленні інформованості.

Структура і зміст програми базуються на принципах неперервності й наступності освіти, її інтеграції на основі предметних зв'язків, гуманізації, диференціації навчального матеріалу залежно від вікових можливостей учнів, практичної спрямованості. Вона передбачає поєднання колективних та індивідуальних форм навчально-виховної роботи. Серед колективних форм роботи основними є: лекції, практичні заняття, екскурсії, зустрічі з цікавими особистостями.

Ефективним є використання інтерактивних методів групової діяльності: методу колективного обговорення, відбору, розміщення за ступенем важливості, що передбачає систематизацію широкого кола ідей, які виникають у процесі обговорення проблеми протягом обмеженого часу, та організацію їх у чіткий ряд аргументів.

Орієнтовний перелік обладнання. Програма передбачає типові обладнання, а також обов'язковою умовою навчання є наявність ноутбуків із доступом до мережі Інтернет, відеокамер, штативів, мікрофонів.

Прогнозованим результатом навчально-пізнавальної та пошуково-дослідницької діяльності учнів є засвоєння ними теоретичних і практичних знань, умінь і навичок основ журналістської діяльності, знань про життя та діяльність засновника м. Суми Герасима Кондратьєва, здійснення порівняльного аналізу всіх версій щодо місця поховання полковника, створення телевізійної науково-популярної програми «Таємниця поховання засновника м. Суми полковника Герасима Кондратьєва».

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва теми, модуля	Кількість годин			
		Усього	Теоретичних	Практичних	Самостійна робота
Модуль 1. Маловідомі сторінки життя та діяльності засновника м. Суми Герасима Кондратьєва					
1.1.	Вступне заняття	2	2	-	-
1.2.	Сумська фортеця. Її значення для життя краю	4	-	4	-
1.3.	Заміські володіння Г. Кондратьєва.	5	2	3	-
1.4.	Г. Кондратьєв і Свято-Успенський монастир	6	2	4	-
Разом за I модулем		17	6	11	
Модуль 2. Телевізійна журналістика					
2.1.	Телебачення в системі ЗМІ	2	1	1	-
2.2.	Телевізійний сценарій	9	2	3	4
2.3.	Операторська майстерність	7	3	4	-
2.4.	Телевізійне інтерв'ю	7	2	3	2
2.5.	Основи телемонтажу	8	2	3	3
Разом за II модулем		33	10	14	9
Разом		50	16	25	9

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Модуль I. Маловідомі сторінки життя та діяльності засновника м. Суми Г. Кондратьєва		
I.1	Вступне заняття	2 год.
	<i>Теорія.</i> Ознайомлення учасників літньої історико-краєзнавчої школи з метою телевізійного проекту «Таємниця поховання засновника м. Суми полковника Герасима Кондратьєва». Історія заснування м. Суми Г. Кондратьєвим, утворення слобідських полків. Життя та діяльність полковника.	2 год.
I.2	Сумська фортеця. Її значення для життя краю	4 год.
	<i>Практика.</i> Екскурсія територією, де знаходилася Сумська фортеця, огляд валів. Екскурсія до Свято-Воскресенського кафедрального собору. Вигадка чи правда: кого було замуровано в соборі. Огляд діорами Ю. Александрочкина «Будівництво Сумської фортеці» в Сумському обласному краєзнавчому музеї.	4 год.
I.3	Заміські володіння Герасима Кондратьєва	5 год.
	<i>Теорія.</i> Історія с. Червоне – одного з перших поселень Сумського слобідського козацького полку. Історія садиби Кондратьєвих.	2 год.
	<i>Практика.</i> Екскурсія до с. Червоне, огляд залишків садиби Г. Кондратьєва.	3 год.
I.4	Г. Кондратьєв і Свято-Успенський монастир	6 год.
	<i>Теорія.</i> Свято-Успенський монастир як місце імовірного поховання Г. Кондратьєва. Трагічна доля монастиря.	2 год.
	<i>Практика.</i> Екскурсія до с. Токарі. Огляд залишків будівлі монастиря, монастирських келій. Зустріч із краєзнавцем Н. Ткаченко. Опитування місцевих жителів про історію села та монастиря.	4 год.
Модуль II. Телевізійна журналістика		
II.1	Телебачення в системі ЗМІ	2 год.
	<i>Теорія.</i> Телевізійна журналістика і масова інформація. Специфіка телебачення як засобу масової комунікації. Інформаційні функції телебачення. Соціальна група функцій телебачення: інтегративна, комунікаційна, організаторська, виховна, формування громадської думки. Культурно-просвітницькі функції: естетична, просвітницька, розважальна, рекреаційна.	1 год.
	<i>Практика.</i> Екскурсія до Сумської обласної державної ТРК	1 год.
II.2	Телевізійний сценарій	9 год.

	<i>Теорія.</i> Сценарна майстерність. Загальне поняття про сценарій. Телевізійний сценарій. Основні функції. Телевізійний сценарій як літературна першооснова телепрограми. Значення сценарію для спрямування творчого процесу. Звуковий і зоровий «ряди» в телесценарії: принципи розміщення та поєднання. Закадровий текст, авторські ремарки, пряма мова героїв, стенд-апи в телесценарії. <i>Самостійна робота.</i> Написання учнями сценарію телепрограми «Таємниця поховання Герасима Кондратьєва». <i>Практика.</i> Зйомка стенд-апів у м. Суми, с. Червоному, с. Токарі, запис закадрового тексту.	2 год. 4 год. 3 год.
II.3	Операторська майстерність	7 год.
	<i>Теорія.</i> Основи операторської майстерності. Технічна складова операторської роботи. Відеокамера: функціональне призначення елементів управління. Вимоги до відеоряду. Головні правила відеозйомки. Робота оператора з кадром. Основи композиції телевізійного кадру. План, ракурс, перспектива. <i>Практика.</i> Зйомка синхронів з Осадчим Євгеном Миколайовичем, к. іст. н., старшим науковим редактором групи «Звід пам'яток історії та культури України» при управлінні культури та туризму Сумської ОДА, проведення зйомки в Сумському обласному краєзнавчому музеї.	3 год. 4 год.
II.4	Телевізійне інтерв'ю	7 год.
	<i>Теорія.</i> Різновиди інтерв'ю. Інтерв'ю-опитування: анкетування, бліц, стріт-толк, особливості проведення. Форми організації та технологія телевізійного інтерв'ю. Етапи роботи над інтерв'ю, драматургія інтерв'ю, режисура інтерв'ю (вибір місця та часу, врахування ситуації, обставин, людського фактору, підготовка питань та їх різновиди). Вимоги до інтерв'юера (характер питань, тональність, драматургія інтерв'ю, виконавча майстерність, імпровізація). <i>Самостійна робота.</i> Підготовка питань для бліц-опитування мешканців м. Суми, для інтерв'ю зі священником Свято-Воскресенського кафедрального собору. <i>Практика.</i> Зйомка бліц-опитування мешканців м. Суми «Чи знаєте Ви, хто був засновником м. Суми?». Інтерв'ю із секретарем єпархії Української православної церкви Київського патріархату (Свято-Воскресенський кафедральний собор). Петром Попаденцем,	2 год. 2 год. 3 год.
II.5	Основи телемонтажу	8 год.
	<i>Теорія.</i> Основні принципи та вимоги до телемонтажу. Види телевізійного монтажу. <i>Самостійна робота.</i> Відбір відеоматеріалів. <i>Практика.</i> Монтаж телепрограми «Таємниця поховання Г. Кондратьєва».	2 год. 3 год. 3 год.

Використана література

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Х., 1993.
2. Белов А.В. Новые подходы к изучению местной истории и использование краеведческого материала в школе // Преподавание истории и обществоведения в школе. – 2000. - №10.
3. Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яток охоронних досліджень населених місць. – К.: Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури й містобудування, 2003.
4. Дмитровський З.Є. Телевізійна журналістика : Матеріали для вивчення основ тележурналістики. – Львів: ПАІС, 2006.
5. Комаров В.В. Кондратьєвы. Ряд воинов и благотворителей. – Суми, 2005.
6. Корогод Б.Л., Корогод Г.І. Нарис історії Сумщини. Вип. II. Від середини XVIII ст. – Суми, 2000.
7. Іванюк Я.Т. Міста – фортеці Охтирка і Суми у XVII – XVIII ст. // Укр. істор. журн. – 1980. – №9.
8. Лукомский Г.К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. – Х., 2005.
9. Лукина М.М. Технология интервью: учеб. пособие. – М., 2003.
10. Сапухіна Л.П. Історія сумських козацького та гусарського полків. Короткий історичний нарис. – Суми, 2005.
11. Телевизионная журналистика: учеб. / Редкол.: Г.В. Кузнецов, В.Л. Цвик, А.Я. Юровский. – М., 2005.
12. Филарет (Гумилевский Д.Г.) Историко-статистическое описание Харьковской епархии: В 3 т. – Х., 2006.
13. Яковець А.В. Телевізійна журналістика: теорія і практика: підручник. – К., 2007.

Я ПІЗНАЮ СВІТ
Навчальна програма
з позашкільної освіти за еколого-натуралістичним напрямом
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Екологічне виховання дітей та учнівської молоді є одним із важливих завдань, що стоять перед педагогами, які організовують навчально-творчу діяльність вихованців гуртків у позашкільних навчальних закладів. Виховання особистості, відповідальної за збереження природного середовища, відбувається в процесі залучення вихованців гуртка до більш глибокого вивчення природи, її компонентів, зв'язку людини з навколишнім середовищем, ознайомлення з екологічними проблемами, виховання дбайливого та відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Успішне розв'язання завдань збереження довкілля можливе за умови консолідації зусиль захисників природи з різних країн, спілкування яких забезпечується англійською мовою – мовою міжнародного спілкування.

Розроблення навчальної програми «Веселковий світ» обумовлено необхідністю інтеграції навчально-виховних курсів для виховання свідомої гармонійно розвиненої особистості в процесі пізнавально-творчої діяльності.

Навчальна програма орієнтована на дітей молодшого шкільного віку.

Новизна програми полягає в екологічній спрямованості іншомовленнєвої комунікативно-творчої діяльності вихованців у процесі освітньо-виховної роботи в гуртках.

Програма розроблена на основі Законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту» і з урахуванням основних орієнтирів Державного стандарту початкової загальної освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462).

Навчальна програма побудована на засадах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, що забезпечує особистісний розвиток вихованців, формування їхніх базових життєвих компетентностей.

Метою навчальної програми є формування у вихованців екологічної компетентності в процесі іншомовленнєвої комунікативно-творчої діяльності.

Завдання:

- створення умов для виховання гармонійно розвиненої творчої особистості;
- формування у вихованців комунікативної компетентності в процесі вивчення англійської мови;
- виховання любові до навколишнього світу, дбайливого ставлення до природи;
- залучення вихованців до природоохоронних дій;
- формування навичок здорового способу життя;
- формування особистісних якостей вихованців;

Мета та завдання забезпечують формування таких *компетентностей*:

- *пізнавальної*: оволодіння знаннями про людину і про навколишній світ, природу рідного краю; формування пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови як засобу міжнародного спілкування;
- *практичної*: формування умінь і навичок використання екологічних знань у практичній природоохоронній діяльності; оволодіння навичками іншомовленнєвої діяльності;
- *творчої*: розвиток творчої уяви, фантазії, здібностей, реалізації практичних завдань у процесі пізнавально-творчої діяльності;
- *соціальної*: виховання загальної культури особистості, розвиток навичок соціальної взаємодії, формування навичок здорового способу життя;

Програму побудовано за лінійно-концентричним принципом, що передбачає неперервне розширення та поглиблення знань вихованців, повторення вивчених тем для більш глибокого розуміння явищ і процесів з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Програма передбачає індивідуальну роботу з вихованцями для підвищення їхніх знань і вмінь.

Навчальна програма передбачає два роки навчання.

1-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

2-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень.

Навчання за програмою забезпечує розвиток у вихованців пізнавального інтересу до навчально-творчої діяльності, підготовку до міжкультурного спілкування в різних сферах життєдіяльності.

Зміст навчальної програми поєднує теоретичну й практичну частини, що сприяє навчанню іншомовного спілкування в процесі пізнавально-творчої діяльності вихованців.

Організація навчально-виховного процесу передбачає проведення занять, вікторин, змагань, інсценізацій, екскурсій, природоохоронних акцій, залучення батьків вихованців до участі в роботі гуртка.

Контроль за результативністю навчання здійснюється під час проведення підсумкових занять, виконання творчих завдань, участі у виховних заходах позашкільного навчального закладу.

**Початковий рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Розділ, тема	Кількість годин		
	Теоретичних	Практичних	Усього
Вступ	1	1	2
Розділ І. Людина як соціальна особистість	18	50	68
1.1. Людина і природа	2	6	8
1.2. Частини тіла	2	6	8
1.3. Зовнішність	2	6	8
1.4. Кольори	2	6	8
1.5. Харчування	2	6	8
1.6. Загартування	2	6	8
1.7. Життя в соціумі	4	8	12
1.8. Риси характеру	2	6	8
Розділ ІІ. Навколишній світ	16	56	72
2.1. Пори року	4	14	18
2.2. Світ рослин	4	14	18
2.3. Світ тварин	4	14	18
2.4. Планета Земля – наш спільний дім	4	14	18
Підсумок	-	2	2
Разом	35	109	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2год.)

Теоретична частина. Ознайомлення вихованців із планом роботи гуртка. Правила поведінки в навчальному приміщенні, на природі. Англійська мова як засіб міжнародного спілкування.

Практична частина. Перегляд презентації « Земля - наш спільний дім» та бесіда за темою презентації.

Розділ І. Людина як соціальна особистість (68 год.)

1.1. Людина і природа (8 год.)

Теоретична частина. Довкілля. Охорона природи. Знайомство. Спілкування. Про себе. Ознайомлення з лексичними одиницями та лексико-граматичними зразками за темою «Знайомство».

Практична частина. Репродуктивні вправи «Як тебе звати?», «Хто ти?». Продуктивні (творчі) вправи «Знайомство», «Про себе», «Придумай ім'я». Дидактична гра «Відгадай». Вправа з творчим завданням «Придумай ім'я». Вірші: «Доброго ранку!», «До побачення». Пісня: «Як тебе звати?».

1.2. Частини тіла (8 год.)

Теоретична частина. Гігієна. Дотримання режиму дня. Ранкова зарядка. Загартування. Прогулянка. Вода та її властивості. Лексико-граматичні зразки What is this? This is... .

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «Вітання. Прощання», «Так чи ні», «Хто швидше виконає команду». Продуктивні (творчі) вправи «Мікрофон», «Мое обличчя», «Доторкнися». Дидактичні ігри «Лялька», «Казковий герой», «Дюймовочка», «Відгадай», «Опиши сусіда». Рухлива гра «Будемо здорові». Пісня: «Put your finger on your head». Вірш: «Hands up».

1.3. Зовнішність (8 год.)

Теоретична частина. Лексичні одиниці за темою «Зовнішність». Значення гігієни в житті людини. Лексико-граматичні конструкції I am tall, I can... .

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «У лісі». Репродуктивні вправи «Заверши фразу», «Так. Ні». Продуктивні (творчі) вправи «Хто сховався». Дидактичні ігри: «Стрибай веселіше», « Хто швидше». Розвивальні вправи: «Хто це?», « Я можу...»

1.4. Кольори (8 год.)

Теоретична частина. Кольори. Колір і емоції. Лексичні одиниці за темою «Кольори веселки». Лексико-граматична структура It is red.

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «Кольори», « Розпізнай на слух». Репродуктивні вправи «Кольори веселки», «Кольорові квіточки». Продуктивні (творчі) вправи «Різнокольорові капелюшки», «Букет квітів», «Кольорові сліди». Дидактичні ігри: «Світлофор», «Розфарбуй свій настрій». Пісня «I see green, I see yellow».

1.5. Харчування (8 год.)

Теоретична частина. Їжа. Здоровий спосіб життя. Правильне харчування. Вітаміни. Овочі та фрукти – корисні вітамінні продукти. Корисна і шкідлива їжа. Сніданок. Ланч. Обід. Вечеря. Святковий

обід. Лексика за темою «Їжа. Продукти». Лексико-граматична структура I have breakfast.

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «Так чи ні», «Мікрофон», «Ехо». Репродуктивні вправи: «Будь уважним», «Запам'ятай», «Що я їм зранку», «У гостях у селі», «Друзі нашого здоров'я». Продуктивні (творчі) та дидактичні вправи «Приготуємо обід», «Чого не стало», «Продовжи речення», «Вітамінний салат». Репродуктивні вправи та сюжетно-рольові ігри: «У їдальні», «У гостях», «У магазині», «Подорож до саду». Дидактичні ігри: «Смачний компот». Вірш «Хто любить чай». Пісні: «Зараз шоста година», «Твій день».

1.6. Загартування (8 год.)

Теоретична частина. Спорт. Фізкультура і спорт. Значення фізкультури. Зимові і літні види спорту. Мій улюблений вид спорту. Лексика за темою «Спорт». Лексико-граматична структура He is healthy.

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивна вправа «Лови м'яч». Репродуктивні вправи: «Веселий потяг», «Найкращий спортсмен», «Рано вранці». Розвивальні вправи «Руки вгору», «Роби як я». Дидактична гра «Види спорту». Ігри на свіжому повітрі з м'ячем.

1.7. Життя в соціумі (12 год.)

Теоретична частина. Спілкування. Сім'я. Родина. Улюблене заняття. Вплив людини на довкілля. Професії. Місце роботи. Професії моїх батьків. Небезпечні професії. Професія «еколог». Лексика за темою «Сім'я. Професія». Лексико-граматична структура I want to be a....

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Крок-слово», «Відгадай». Репродуктивні вправи: «Назви першим», «Відгадай», «Хто це?», «Лікар», «Моя сім'я». Пісні: «Дідусь і бабуся...», «Who wants to be a pilot?». Вірш: «You want to be a driver?». Риси характеру.

1.8. Риси характеру (8 год.)

Теоретична частина. Риси характеру. Зовнішність і характер людини. Лексико-граматичні структури «She is kind. He is ugly».

Практична частина. Рецептивні вправи: «Телефон». Репродуктивні вправи: «Опиши героя казки», «Впізнай за описом», «Допомагаємо». Пісня: «Будь добрим...».

Розділ II. Навколишній світ (72 год.)

2.1. Пори року. Погода (18 год.)

Теоретична частина. Сезонні зміни в природі. Пори року. Улюблена пора року. Погодні явища. Осінь. Осінні місяці. Погода восени. Одяг восени. Зима. Погода. Зимові місяці. Зимові розваги. Зимові свята. Зимовий одяг. Весна. Погода. Весняні місяці. Весняні свята. Літо – пора відпочинку. Погода. Літні місяці. Каникули. Літні ігри та розваги. Літній одяг. Головні убори. Взуття. Лексика за темою «Пори року. Погода». Лексико-граматичні структури «It is winter», «It is cold in winter».

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Покажи», «Погода», «Так чи ні», «Поїзд», «Виставка одягу». Репродуктивні вправи «Одяг хлопчика», «Одяг дівчинки», «Луна». Продуктивні (творчі) вправи «Мій одяг», «Збери мозаїку», «Допитливий Незнайко», «Вбрання ляльки», «Допоможемо матусі випрати одяг», «Магазин», «Збираємо ляльку на прогулянку». Дидактичні ігри: «Коли це буває?», «Правда – неправда», «Зберемо урожай», «Чарівна торбинка», «Упізнай пору року», «Якщо ти одягнений у...поміняй своє місце!». Розвивальні вправи: «Скажи правильно», «Закінчи речення». Вірш «I have new jeans», «The leaves are falling», «The wind's blowing – I'm growing», «It's a season when...», «I like summer», «This is the season when children can swim». Римівка «Дощ». Пісня: «Весна – зелена...».

2.2. Світ рослин (18 год.)

Теоретична частина. Рослини. Овочі. Фрукти. Лікарські рослини. Первоцвіти. Охорона рослинного світу. Правила поведінки в природі. Лексика за темою «Рослини». Лексико-граматичні структури I must, There is... There are... Акція «Збережемо первоцвіти».

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Послухай!», «Так чи ні», «Дерево чи кущ», «Рослини-мандрівники». Репродуктивні вправи «Запитай – відповідай», «Чи можна». Дидактичні ігри: «Фрукти й овочі», «Будь здоровий!», «Польовий букет», «Уміємо поводитися на природі», «У садку», «Бабусин город», «Букет матусі».

2.3. Світ тварин (18 год.)

Теоретична частина. Тварини. Їх ознаки. Свійські тварини. Дикі тварини. Правила поведінки з тваринами. Зоопарки світу. Місце проживання тварин. Життя тварин у зоопарку. Лексика за темою «Тварини». Лексико-граматичні структури We must... Охорона тваринного світу. Акція «Годівничка».

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «Так чи ні», «Веселе лисеня». Репродуктивні вправи «У гостях у бабусі», «Луна», «Табу», «Хто зайвий», «Хто сховався», «Цирк». Продуктивні (творчі) вправи «Допитливий Незнайко», «Аплікація», «Зоопарк», «Піклуємося про домашнього улюбленця». Вірш «Look at the fox». Пісні «Where does the cat live?», «Who wears a striped coat?», «Mom, let's go to the zoo!». Дидактичні ігри «Знайди тваринку», «Якої тварини не стало?», «Чарівна торбинка», «Хто більше знає», «Тварини», «Хвальки», «Хто виживе»,

«Відчуття», «Згадай слово», «Знайди маму», «Розташуй картинки послідовно», «Передай м'яч», «Асоціації». Сюжетно-рольова гра «Подорож до лісу». Пісня «Oh, where does the bear live?».

2.4. Планета Земля – наш спільний дім (18 год.)

Теоретична частина. Планета Земля. Поверхня планети. Гори. Море. Поле. Луг. Ліс. Зміни частин доби. Сонце-джерело світла і тепла.. Лексика за темою. Лексико-граматичні структури What can you see?, I can see... .

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Репродуктивні вправи: « Це важливо», « Що ти бачиш?» Розвивальна вправа: « Літера сховалася».

Підсумок (2 год.)

Підсумкове заняття за участі батьків вихованців і педагогів закладу.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Після першого року навчання у вихованців мають бути сформовані такі компетентності:

- *комунікативна:* вихованці знають і застосовують лексику, необхідну для спілкування за вивченими темами (розповідають про пори року, погоду, здоров'я, рослинний і тваринний світ тощо);
- *соціокультурна:* вихованці виявляють інтерес до іноземної мови та культури країни, мова якої вивчається; знають і розуміють ігри, пісні, інші форми дитячого фольклору; уміють спілкуватися та співпрацювати з однолітками;
- *екологічна:* знають основні шляхи охорони природи; використовують набуті знання в повсякденному житті.
- *практична:* беруть участь у природоохоронних заходах; виконують елементарні вправи на зняття втоми очей, пальців рук; дотримуються правил особистої гігієни;
- *творча:* передають образи в іграх-драматизаціях, сюжетно-рольових іграх; виявляють активність під час бесід, обговорень, спостережень.

Початковий рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	Теоретичних	Практичних	Усього
Вступ	1	1	2
Розділ I. Життя в соціумі	16	30	46
1.1. Родинне дерево	4	10	14
1.2. Професії	6	10	16
1.3. Здоровий спосіб життя	6	10	16
Розділ II. Навколишній світ	24	60	94
2.1. Погода і пори року	4	12	16
2.2. Рослинний світ рідного краю	4	12	16
2.3. Тваринний світ рідного краю	4	12	16
2.4. Моя країна – Україна	4	12	16
2.5. Подорож Україною	4	12	14
2.6. Подорож навколо світу	4	12	16
Підсумок	-	2	2
Разом	74	70	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2год.)

Теоретична частина. Ознайомлення вихованців із планом роботи гуртка. Техніка безпеки. Правила поведінки у навчальному приміщенні, в природі. Природа – джерело здоров'я.

Практична частина. Перегляд фрагменту документального фільму про охорону навколишнього середовища «Збережи Планету». Бесіда про необхідність збереження природи.

Розділ I. Життя в соціумі (46 год.)

1.1. Родинне дерево (14 год.)

Теоретична частина. Сім'я. Родина. Родинне дерево. Зовнішність і характер. Спілкування в сім'ї. Моє улюблене заняття. Хобі батьків. Допомога батькам. Лексика за темою. Лексико-граматичні зразки She is pretty. He is handsome. We plant trees. This (that) is..., These (those) are... .

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Крок-слово», «Відгадай». Репродуктивні вправи: «Назви першим», «Відгадай», «Хто це», «Моя матуся». Репродуктивні вправи та сюжетно-рольові ігри «Садимо дерева», «Допомога бабусі в городі». Рухливі ігри. Пісня: «Дідусь і бабуся...».

1.2. Професії (16 год.)

Теоретична частина. Професії. Люди мужніх професій. Місце роботи. Професії моїх батьків.

Лексика за темою. Лексико-граматичні структури I have an aunt. She is a doctor.

Практична частина. Рецептивні вправи: «Телефон», «Так чи ні». Репродуктивні вправи: «Зміни місце», «Упізнай», «Хто прийшов», «Хто відсутній», «Ставлення до навколишнього середовища». Пісня: «Будь добрим...».

1.3. Здоровий спосіб життя (16 год.)

Теоретична частина. Здоров'я. Здоровий спосіб життя. Шкідливі звички. Гігієна. Режим дня. Ранкова зарядка. Вода і здоров'я. Чисте повітря – запорука здоров'я. Правильне харчування. Вітаміни. Корисна і шкідлива їжа. Одяг. Лексико-граматичні структури I get up at 7 o'clock.

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «Доторкнись», «Послухай», «Світлофор», «Так чи ні». Дидактична гра: «Корисно і шкідливо», «Зарядка», «Хто швидше». Репродуктивні вправи: «Прогулянки влітку й узимку», «Зміни місце», «Що я роблю зранку», «Веселий потяг», «Найкращий спортсмен», «Рано вранці». Репродуктивні вправи та сюжетно-рольові ігри: «Телефонні розмови», «У лікаря». Продуктивні (творчі) вправи «Зберігаємо одяг чистим» «Прання», «Приготуємо обід», «Чого не стало», «Продовжи речення», «Корисно і шкідливо для здоров'я», «Пригортаємо вітамінним чаєм». Рухливі ігри. Пісні: «Весела зарядка», «Не забудь».

Розділ II. Навколишній світ (94 год.)

2.1. Погода (16 год.)

Теоретична частина. Погода. Погодні явища. Пори року. Осінь. Осінні місяці. Погода восени. Ознаки осені. Осінь у лісі. Відліт птахів. Підготовка тварин до зими. Одяг восени. Зима. Погода. Зимові місяці. Зимові розваги. Зимові свята. Зимові канікули. Зимовий одяг. Весна. Погода. Весняні місяці. Весняні свята. Літо – пора відпочинку . Погода . Літні місяці. Канікули. Літні ігри та розваги. Відпочинок. Літній одяг. Головні убори. Взуття. Лексика за темою «Пори року. Погода». Лексико-граматична структура I am wearing... .

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Покажи», «Погода», «Так чи ні», «Поїзд», «Виставка одягу». Репродуктивні вправи «Одяг хлопчика», «Одяг дівчинки», «Луна». Продуктивні (творчі) вправи «Мій одяг», «Збери мозаїку», «Допитливий Незнайко», «Вбрання ляльки», «Допоможемо матері випрати одяг», «Магазин», «Збираємо ляльку на прогулянку». Дидактичні вправи: «Коли це буває», «Правда – неправда», «Зберемо урожай», «Чарівна торбинка», «Упізнай пору року», «Як правильно одягнутися». Розвивальні вправи: «Скажи правильно», «Закінчи речення». Вірш «I have new jeans». Римівка: «Дощ». Пісня: «Весна-зелена». «Щасливого Різдва», «Різдвяні дзвіночки».

2.2. Рослинний світ рідного краю (16 год.)

Теоретична частина. Рослинний світ рідного краю. Кімнатні рослини. Доглядаємо хатні рослини. Лікарські рослини. Охорона рослинного світу. Правила поведінки в природі. Акція «Збережемо первоцвіти». Лексика за темою «Рослини». Лексико-граматична структура It is high/low. There are many... There is much...

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Послухай!», «Так чи ні». Репродуктивні вправи «Запитай – відповідай», «Я бачу». Продуктивні (творчі) вправи: «Домалюй», «Згадайся», «Як змінився світ», «У лісі», «У полі». Дидактичні ігри: «Найкращий знавець», «Будь здоровий», «Польовий букет», «Квіти», «Це кімнатна рослина...», «Яблуневий сад».

2.3. Тваринний світ рідного краю (16 год.)

Теоретична частина. Тваринний світ рідного краю. Свійські і дикі тварини. Дитинчата тварин. Дикі тварини. Домівки тварин. Зоопарки. Перелітні і зимуючі птахи. Охорона тваринного світу. Акція «Годівничка». Тварини з Червоної книги України. Лексика за темою. Лексико-граматична структура I like this...

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи «Так чи ні», «Веселе лисеня». Репродуктивні вправи «У гостях у бабусі», «Луна», «Табу». Продуктивні (творчі) вправи «Допитливий Незнайко», «Аплікація», «На фермі», «Зоопарк», «У зоопарку», «Чарівна торбинка». Дидактичні ігри «Знайди тваринку», «Якої тварини не стало?», «Хто більше знає», «Тварини», «Хвальки», «Хто виживе», «Відчуття», «Згадай слово», «Знайди маму», «Розташуй картинку послідовно», «Передай м'яч», «Асоціації», «Пантоміма». Сюжетно-рольова гра «Подорож до лісу». Вірш «Look at the fox». Пальчиковий театр: «Казка про дурне і розумне мишенят». Пісня «Де ти живеш, тигре?». Рухлива гра «Злий вовк». Інсценізації: «Троє маленьких кошенят», «Будинок у лісі».

2.4. Моя країна – Україна (16 год.)

Теоретична частина. Україна. Географічне положення. Ріки, гори в Україні. Наше рідне місто. Сади і парки рідного міста. Охорона навколишнього середовища. Червона книга. Лексика за темою. Лексико-граматична структура It is long/large/high.

Практична частина. Фонетичні вправи: «Зіпсований телефон», «Передай далі». Дидактичні ігри: «», «Що це», «Я говорю – ти показуєш», «Чиста криниця», «Садимо ліс». Розвивальні вправи: «Склади слово», «Поясни», «Біля мапи».

2.5. Подорож Україною (14 год.)

Теоретична частина. Подорожування. Транспорт. Види транспорту. Правила поведінки в транспорті. Екскурсії рідним містом. Велосипедні прогулянки. Лексика за темою «Подорож». Лексико-граматична структура I go by...

Практична частина. Фонетичні вправи: «Розпізнай», «Телефон». Рецептивні вправи «Так чи ні», «Ліворуч чи праворуч». Дидактичні ігри: «Транспорт», «Скажи правильно», «Ми подорожуємо», «Поїздка до родичів», «Відвідуємо друзів», «Екологічний вид транспорту». Розвивальні вправи: «Аеропорт», «З'єднай», «Відгадай». Ігри на свіжому повітрі.

2.6. Подорож навколо світу (16 год.)

Теоретична частина. Україна. Країни світу. Англomовні країни. Лексика за темою. Лексико-граматична структура I live in Ukraine. I am Ukrainian.

Практична частина. Вправи на розвиток фонематичного слуху. Рецептивні вправи: «Мікрофон», «Телефон», «Хто звідки приїхав», «Луна». Репродуктивні вправи: «Це важливо», «Що ти бачиш», «Гості з інших країн». Розвивальна вправа: «Здогадайся». Дидактичні вправи: «Що ти бачиш?», «Юний дослідник», «Звідки гість».

Підсумок (2 год.)

Підсумкове заняття за участі батьків вихованців і педагогів закладу.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Після другого року навчання у вихованців мають бути сформовані такі компетентності:

- **комунікативна:** вихованці знають і застосовують лексичний матеріал з вивчених тем, уміють висловлюватися відповідно до певної ситуації; описують місце, явище, об'єкт, подію;
- **соціокультурна:** вихованці виявляють інтерес до іноземної мови та культури країни, мова якої вивчається; демонструють толерантність та повагу до носіїв іншої культури, позитивні риси характеру, моральні якості, культуру спілкування;
- **екологічна:** вихованці використовують набуті знання для розв'язання екологічних проблем на локальному рівні; виявляють потребу спілкуватися з природою, беруть активну участь в природоохоронних акціях.
- **практична:** вихованці беруть посильну участь у природоохоронних заходах; виконують елементарні вправи на зняття втоми очей, пальців рук; дотримуються правил особистої гігієни.
- **творча:** передають образи в мовленнєвих, рольових іграх; виявляють активність під час бесід, обговорень, спостережень.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ГУРТКА

Навчально-наочні посібники	К-ть / шт.
Глобус	1
Муляжі	
шаблони геометричних фігур	
плакат із буквами алфавіту	1
роздатковий матеріал	
Обладнання	К-ть / шт.
Комп'ютер	За потребою
Мультимедійний проектор	
Накопичувач USB Flash-drive	1

Використана література

1. Барташніков О. Ігри для початкового навчання англійської мови / Барташніков О. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2001. – 64 с.
2. Вдовенко А. Англійська мова для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А. Вдовенко. – Київ: «Радянська школа», 2003. – 141 с.
3. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер.: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко. – 2-ге вид., доопрац., допов. – Київ: Богдана, 2003. – 326 с.
4. Провозюк Г. Г. Барвистий світ навколо нас. Методичний посібник з питань екологічного виховання для дошкільних навчальних закладів / Г. Г. Провозюк. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2007. – 184 с.
5. Вербицький В. В. Екологічне виховання дітей: практикум для педагога / В. В. Вербицький. – К.: АБЕРС, 2009. – 104 с.

IV. Люби, вивчай свій рідний край

СІМ ПРИРОДНИХ ЧУДЕС СУМЩИНИ

Мультимедійна екскурсія

Природно-заповідний фонд Сумської області створений з метою збереження природних територій, комплексів і об'єктів, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну та історично-культурну цінність.

Різне скорочення чисельності багатьох видів рослин і тварин, великомасштабне перетворення ландшафтів підвищило сучасне суспільне розуміння того, що природне різноманіття потребує охорони. Збереження територій, які залишились відносно незмінними серед оточуючої ріллі, забудованих територій, витовчених пасовищ, забруднених водойм і спрямлених русел рік, осушених боліт і штучних деревостанів, є одним із пріоритетних напрямів екологічної діяльності. Чимало з них є об'єктами природно-заповідного фонду. Нині тут охороняються популяції багатьох занесених до списку рідкісних видів червонокнижних рослин і тварин.

Природа дивує нас багатством видів, форм, барв, неповторною красою. Рішенням експертної ради визначено сім чудес природи Сумщини: унікальна ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Яблуня-колонія», відділення Українського степового природного заповідника «Михайлівська цілина», ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Середньосеймський», національний природний парк «Деснянсько-Старогутський», пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Шелехівське», парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Тростянецький», заказник загальнодержавного значення «Банний яр».

МИХАЙЛІВСЬКА ЦІЛИНА

Серед заповідних територій Сумщини Михайлівська цілина – невеликий куточок поширених у минулому неораних земель Лісостепу – займає особливе місце. Унікальність Михайлівської цілини полягає в тому, що вона є плакорним лучним степом.

Цей степовий масив знаходиться на вододілі річок Грунь і Сула в Лебединському районі. Колись тут були великі цілинні пасовища, але в 1928 р. цілинного степу залишилось лише 202,48 гектарів.

З того часу і починається охорона цієї унікальної території. У дореволюційний час Михайлівська цілина належала графу Василю Олексійовичу Капністу, поціновувача старовини та української культури; власника кінного заводу, де вирощували орловських рисаків.

У 1928 р. постановою Сумського виконкому Михайлівська цілина була оголошена заповідником місцевого значення, а в 1947 р. – загальнодержавним заповідником. З 1961 р. Михайлівська цілина увійшла до складу Українського степового заповідника, стала його північним філіалом.

Хто хоч раз побував тут, не може забути барвистого цвітіння степового різнотрав'я. Починаючи з ранньої весни і до пізньої осені степ змінює свої кольори. З настанням теплих весняних днів першими з'являються досить великі бузково-рожеві квіти брандушки різнокольорової. Цей рідкісний червонокнижний вид зрідка можна зустріти на Сумщині, але найбільша його популяція знаходиться в Михайлівській цілині.

Весна в степу проявляється у квітуванні соню широколистого, у травні – з'являються великі золотаві квіти горицвіту весняного. Ця рослина утворює в заповіднику яскраві килими. Коли квітує зіновать руська, у степу переважає інший відтінок жовтого кольору. У кінці травня різнобарвний степ прикрашає квітування чини панонської, анемони лісової, півників угорських, шолудивника степового. Кольорова гама степу постійно змінюється. На початку літа степ розквітає синіми барвами – квітнуть шавлії лучна та поникла, починає виколюшуватись ковила.

Важливою є роль Михайлівської цілини в екологічному вихованні жителів краю. Степ своїми мінливими барвами квітів, сріблястим ковиловим граєм, неповторними пахощами, щебетанням птахів зачаровує своїх відвідувачів, надає відчуття єдності людини з природою, учить цінувати її.

Михайлівська цілина є важливою складовою природно-заповідного фонду України. На її території виявлено 13 видів рослин і грибів, занесених до Червоної книги України.

ЗАКАЗНИК «БАННИЙ ЯР»

Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Банний яр» площею 236 га знаходиться в Сумському районі. Він розташований на відрогах Середньоросійської височини, тому рельєф місцевості в ньому хвилястий через численні балки басейну р. Псел.

Рослинність заказника – широколистяний ліс. У деревному ярусі переважають дуб, ясен, клен гостролистий, липа серцелиста, інколи у верхній частині схилів значною є домішка берези.

Деревостан густий, у літній період ліс темний і тому підлісок розріджений – поодинокі кущі ліщини, свидини, клена татарського бруслин європейської та бородавчастої, а на днищах балок – черемха і бузина чорна.

У травостої лісів заказника переважають типові види широколистяних лісів – яглиця звичайна, осока волосиста, підмаренник запашний, зірочник ланцетовидний. Часто зустрічаються копитняк європейський, вороняче око, фіалка дивна, чина весняна, медунка темна, щитник чоловічий.

Днища балок у відносно вологих місцях укріті яглицею, кропивою, цибулею ведмежою. Серед вологолюбних видів тут зростають чистець лісовий, костриця велетенська, рідкісні на Сумщині реліктові види – зірочник гайовий, костриця висока, страусове перо, а також червонокнижні види – лунарія оживаюча та цибуля ведмежа. Територія заказника є своєрідною схованкою для теплолюбних видів у період зледеніння.

У заказнику є лучні ділянки, що бувають різними барвами: гадючник в'язолистий, шавлія, чебрець, материнка, звіробій. Чимало у флорі заказника інших лікарських рослин.

Фауна заказника представлена лісостеповими тваринами – мешканцями широколистяних лісів. Серед птахів тут є зяблик, синиця велика, вівчарики ковалик та жовтобровий, дрозди чорний та співочий, соловейко звичайний, сорока, щиглик, коноплянка, вівсянка звичайна, горлиця звичайна, сова сіра, крутиголовка, іволга, дятел строкатий малий, костогриз; серед хижаків – канюк звичайний.

Із ссавців найбільше люблять борсатись у багні біля цибулі ведмежої дикі свині, згризають кору з молодих гілок липи і кленів козулі європейські, лосі. Із хижаків територію заповідних кварталів контролює родина лисиць звичайних, які мають вириті в цих місцях виводкові нори. У глибокій балці біля старої водойми мешкають тритон звичайний, ропуха зелена, жаба трав'яна.

Заказник «Банний яр» – один з важливих в Україні об'єктів охорони східноєвропейських липово-кленово-дубових лісів, занесених до Зеленої книги України. Заказник з прилеглими до нього лісами є перспективним для створення тут природного заповідника або національного природного парку.

СЕРЕДНЬОСЕЙМСЬКИЙ ЛАНДШАФТНИЙ ЗАКАЗНИК

Середньосеймський ландшафтний заказник розміщений у долині річок Сейм і Вир у Путивльському, Білопільському, Буринському районах Сумської області, має площу 2020,8 гектарів.

Нині на території Середньосеймського ландшафтного заказника, що має загальнодержавне значення, заплавні ліси збереглися лише в прирусловій частині. Решта заказника зайнята переважно луками, а також водною і прибережно-водною рослинністю стариць.

Заплавному листяному лісові – 50–60 років. Прикрасою його є красені-дуби висотою до 18 м з розлогою густою кроною.

Поруч з дубами – високі ясени зі світлими кронами. Інколи можна побачити осика. У нижньому ярусі деревостану – в'яз гладкий, липа серце листа, клен польовий. Крони дерев зникаються, утворюючи густий і темний ліс. У підліску можна зустріти високі кущі ліщини звичайної – супутника дуба, трапляється свидина кров'яна. На узліссях росте клен татарський. У різних частинах заплави можна побачити зарості ожини сизої.

У розрідженому трав'яному покриві переважають типові представники широколистяних лісів: осока волосиста, яглиця звичайна, копитняк європейський. Навесні милують око сніжно-білі запашні

квіточки цінної лікарської рослини – конвалії звичайної. Привертає увагу вороняче око з чотирма листочками і блискучою чорною ягідкою.

Значний інтерес викликають великі куртини реліктового виду страусового пера звичайного в заплавному лісі неподалік від русла р. Сейм. Окремі екземпляри страусового пера в заказнику досягають півтора метри заввишки. На прируслових ділянках можна побачити рідкісні для Сумської області кущі льодовикового релікту – верби мирзинолистої.

Головною особливістю території заказника є популяція хутрової мисливської тварини хохулі звичайної (занесена до Міжнародної Червоної книги та Червоної книги України). На території заказника мешкають бобри.

Серед птахів, які найбільше трапляються в заказнику, – гуска сіра, лебідь шипун.

Середньосеймський заказник – один із найбільш цінних об'єктів у природно-заповідному фонді Сумщини. Заказнику властиві мальовничі ландшафти, багатий рослинний і тваринний світ.

Територія заказника, прилеглих до нього лісів, лук і боліт є перспективною для створення національного природного парку.

ПАРК-ПАМ'ЯТКА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА «ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ»

На околиці м. Тростянець Сумської обл. розташований парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Тростянецький», закладений у 1809 р. на честь 100-річчя з дня перемоги над шведами в Полтавській битві. У минулому парк відвідували багато знаменитих людей. Петро Чайковський провів літо в Тростянці, працюючи над славетним симфонічним твором за мотивами драми О. Островського «Гроза». Милувалися зеленню дерев поет Павло Г. Рабовський та письменник Антон Чехов.

У кінці XIX ст. лісопарк був значно упорядкований. На його території починають створювати відомі лісоводам майже всього світу тростянецькі лісові культури.

Наприклад, на схилах балки «Якубівяр» вражають своєю доцільністю та красою соснові культури, закладені в 1904 р. У складі місцевої флори з'явилися нові види деревних порід: сосна австрійська, сосна Веймутова, дуб північний, модрина європейська і сибірська.

ГІДРОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «ОЗЕРО ШЕЛЕХІВСЬКЕ»

Озеро Шелехівське, що в Лебединському районі – мальовниче лісове озеро тектонічного походження. Воно найстаріше в області, бо виникло в льодовиковий період.

Рослинний світ тут надзвичайно багатий. На берегах ростуть береза, верба, вільха, у лісі – дуби, а також груші, клени, акації, сосни.

Близько десятка видів рослин і 7 видів тварин занесені до Червоної книги. Озеро ввійшло в історію краю. Саме тут в середині XVII століття з'явилися козаки-переселенці з Правобережжя на чолі із сотником Селехівським, щоб заснувати місто-фортецю Межиріч, яка потім стала одним із центрів українського гончарства. Довкола озера – чудові краєвиди.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ДЕСНЯНСЬКО-СТАРОГУТСЬКИЙ»

У мальовничому краї північно-східної частини України збереглося багато незайманих куточків живої природи. З метою збереження та вивчення природних комплексів на півночі Сумської області створено Деснянсько-Старогутський національний природний парк площею 16 215 гектарів.

Щоб скласти хоча б мінімальне уявлення про цю перлину природи, варто виділити особливості, що вирізняють парк з-поміж інших в Україні.

У першу чергу це стосується багатства водних ресурсів: Десна залишається однією з небагатьох річок, що зберігає свій первісний природний стан. Пояснення такому феномену – тут немає дамб гідроелектростанцій, які б «гальмували» воду, що є дуже чистою і прозорою.

Територія парку чітко поділяється на Старогутську та Придеснянську. Незважаючи на географічне сусідство, вони зовсім не схожі одна на іншу за флорою і фауною. Приміром, Старогутська частина – єдиний сосновий масив, що є південною складовою відомих Брянських лісів. Тут господарюють осокові болота, луки та чагарники. Рослинність має багато тайгових особливостей.

Заболоченість цієї частини території перевищує 7 відсотків. Враховуючи таку особливість, у цих місцях легко знайти справжніх північних «мешканців»: андромеду багатолісту, журавлину болотну, лохину. А ще збереглися реліктові види верб – лапландська і чорнична, а також верба Старке. У Придеснянській частині парку переважають широкі луки з високим різнотрав'ям, переліски з ясена, дуба та осики. У заплаві Десни ростуть злаки – китник лучний, лепешняк великий, мітлиця собача, осока лисяча. Можна зустріти вербу кошикову гостролисту, реліктові види рослин – хальвінію плаваючу, водяний горіх плаваючий, плавун щитолистий.

БОТАНІЧНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ «ЯБЛУНЯ-КОЛОНІЯ»

Територія пам'ятки природи є огорожена металевим парканом частина подвір'я Кролевецької станції юннатів, що є місцем зростання яблуневого клону віком понад 200 років, який має унікальну особливість самостійно укорінюватися.

Посаджена яблуня спершу була звичайним молоденьким деревцем, але з часом гілки яблуні, що все розросталася, нахилилися до землі й укоренилися, давши нові пагони. Це унікальне явище в природі, адже так дерева, тим більше фруктові, не розмножуються. За цю властивість яблуню ще називають «лозівкою» або «крученою». Перший стовбур звісно, уже загинув. Але 16 похідних від нього продовжують життя яблуні. Сьогоднішня площа цього дива-дерева складає 6 соток.

ТАЄМНИЦІ ГЕОЛОГІЧНОГО МИНУЛОГО МІСТА БІЛОПІЛЛЯ

Рідні краєвиди ... Вони приваблюють своєю красою і таємницею походження. Здається, такою була природа від самого початку створення планети. Але це не так. За досить тривалий час існування поверхня Землі зазнала безліч змін. Вона опускалася і підіймалася, відбувалося виверження вулканів, з'являлися і зникали моря. Льодовики теж вплинули на її рельєф.

Фото 1, 2

Десять років поспіль юні геологи та географи-краєзнавці Білопільського районного ЦДЮТ здійснюють дослідження відслонень, що знаходяться на вулицях Ліски, Репіна, провулку Лісовський, що за 800 метрів на схід від закладу (фото 3, 4).

Фото 5, 6

Потім проведено вивчення кожного шару окремо, що включало визначення потужності шарів (см); характеру кордону між шарами (чіткі чи розмиті); порід, із яких складаються шари, їх колір; величини і форми часточок, що складають породу; ступенів їх сцементування.

Про процеси, що відбувалися на території краю в минулому, можна довідатись вивчаючи відслонення, своєрідні «документи» геологічної історії. У відслоненнях можна знайти мінерали та гірські породи, викопні рештки організмів, які дадуть відповіді на питання про минуле планети (фото 1,2).

Фото 3, 4

Краєзнавцями ЦДЮТ виявлено 4 види відслонень. Обстеження здійснювалося за таким порядком: визначення місцезнаходження відслонення, розчищення його лопатою, вимірювання висоти та довжини (фото 5, 6).

Фото 7, 8

Важливим етапом роботи було визначення включень – прожилок, стяжін, їх форм, розмірів, кількості (фото 9, 10).

Фото 11, 12

Усі дані вихованці занотували в щоденник. Потім замальовували відслонення, зазначивши його номер. Важливим етапом роботи став відбір зразків гірських порід і мінералів, мінеральних включень для виготовлення геологічних колекцій.

Знайшовши у відслоненнях валуни, гальку, слюдисті сланці, гравій, у вихованців виникло питання: чому на такій рівнинній території можна знайти кристалічні породи (фото 13).

Фото 13

Цікавою була для інформація із наукових джерел. За даними геологічних розвідок усі знайдені зразки перенесені Дніпровським льодовиком (150–200 тис. років тому) із районів Скандинавії або Карелії. Приблизно 12 тис. років тому, відступивши, льодовик залишив після себе морену – нагромадження валунів, уламки різних гірських порід, глину і пісок. Моренні відкладення на території м. Білопілья можна віднести до пам'яток природи місцевого значення. Унікальність їх зумовлена тим, що Дніпровський льодовик покривав лише частину території сучасної України. Південний край Дніпровського льодовика частково захоплював і територію нинішньої Сумщини. Межа проходила на лінії Лебедин – Білопілья. На території міста морена як вид льодовикових відкладень визначається як валунний і лесовидний суглинок, подекуди – супісок. Колір морени – палевий або жовто-бурий.

У сухому стані міцний валунний суглинок легко розколюється на окремі шматочки в паралельному поверхні пласта напрямку, а у вологому стані є в'язким і нагадує глину.

Фото 14

Такі його властивості давали можливість місцевим жителям виготовляти саморобну цеглу (60–70 р.р. XX ст.). Діти познайомилися з мешканцями, які живуть неподалік відслонень і володіють секретами виготовлення «домашньої цегли» (фото 14).

Один із жителів вулиці Ліски розповів, що із такої цегли робили великі печі і невеликі груби. Для виготовлення цеглин у яму накидали глину і наливали дощову воду; за ніч глина розкисала. Потім вставляли рано вранці і цілий день топтали глину. Замість робили на 500–600 цеглин.

Формували цеглини у спеціальних формах на 3–4 відділення: набирали туди глину й добре утрамбовували.

Коли цегла підсихала, вибивали її із форми і складали на траві в шаховому порядку, для остаточного висихання. Таку цеглу не випалювали в печах. Проте за міцністю вона і нині краща, ніж випалена. У наш час наміті післяльодовикові суглинки активно використовуються в будівництві, переважно для виробництва бетонних сумішей.

Після закінчення геологічної експедиції вихованці впорядковують зібрані матеріали, визначають відібрані зразки мінералів і гірських порід, систематизують їх у геологічні колекції для використання в подальшій пошуково-дослідницькій роботі (фото 15).

Фото 15

Використана література

1. Гаврилов В.Л. Общая и историческая геология и геология СССР. – М., Из-во «Недра», 1989.
2. Геологический очерк Сумской области / под ред. проф. Д.Н. Соболева / Из-во «Більшовицька зброя» – Суми, 1947.
3. Леонтьева Г.Г., Тюленева В.О. «Географія Сумської області» / Суми – Козацький вал, 1997.

ЗНАВЦІ ПРИРОДИ

Інтелектуальна гра

Кожний з нас – природа, що стала людиною. Людина доти могутня й непереможна, доки вірна законам природи – пізнаним і непізнаним, не нею встановленим... Активно впливати на природу, але залишатись її сином, бути вінцем її творіння та володарем її сил, по-синівському бережливо ставитись до неї – ось яку позицію нам треба займати у процесі взаємодії з природою...

В. Сухомлинський

Ефективною формою організації пізнавально-творчої діяльності вихованців середнього шкільного віку щодо пізнання об'єктів, процесів і явищ природи є інтелектуально-творчі ігри. Саме під час діяльності відбувається розуміння дітьми причин і наслідків негативного впливу людства на природне середовище, формування нового типу мислення, вироблення нових ідей щодо збереження довкілля.

Метою гри є розвиток інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу, формування екологічної культури вихованців.

Завдання:

- сприяти поглибленню знань вихованців з біології, екології;
- навчати правильного екологічно свідомого поведіння в природі;
- викликати інтерес до вивчення природи рідного краю;
- розвивати вміння самостійно здобувати знання з різних джерел інформації;
- формувати навички роботи в команді;
- виховувати почуття колективізму.

Учасники конкурсного змагання: вихованці еколого-натуралістичних гуртків основного навчального рівня (учні 5–6 класів).

Устаткування, допоміжні матеріали:

- столи для команд;
- 2 набори карток з цифрами «1», «2», «3»;
- карточки із зображенням лікарських рослин, дерев.

Оцінювання конкурсних завдань:

1. Домашнє завдання – 5 балів.
2. Розминка – 1 бал.
3. Лікарські рослини – 1 бал.
4. Екологічні ситуації – 3 бали.
5. Конкурс капітанів – 1 бал.
6. Деревя нашої місцевості – 1.
7. Зібрати прикмети – 1.

ПЕРШИЙ ТУР (відбірковий)

Ведучий. Добрий день вам, любі учні –
І дівчата, і хлоп'ята!
Ви прийшли на нашу зустріч,
І ми раді вас вітати
Є науки природничі –
І цікаві, й таємничі,
З ними будемо йти готовий
У природи світ чудовий.
Пропонуємо сьогодні
Вам, залишивши уроки,
На шляхах біологічних
Теж нові зробити кроки.
Від мікроба до людини,
Від амеби до тварини —
Нас веде і там, і тут
Біології маршрут.
Приготуйтеся мандрувати
І нові знання дістати .

Побажаємо вам, діти,
Правильно відповідати.
Є питання і серйозні,
Є питання й жартівливі,
Тому будьте ви уважні,
Тому будьте ви кмітливі.

Ми часто називаємо природу чаклункою, бо вона багата на таємниці й загадки. Давайте разом спробуємо розгадати її таємниці під час гри «Знавці природи».

У конкурсі беруть участь чотири команди. Після відбіркового туру відбудеться фінальний, учасниками якого стануть дві команди, які набрали найбільшу кількість балів.

Конкурс «Домашнє завдання»

Ведучий. Капітани команд представляють учасників, розповідають про назву команди, емблему.

Конкурс «Розминка».

Команди відповідають на запитання.

1. Чому на схилах ярів для укріплення пісків садять сосну, а не ялину? *(Корені сосни проникають у ґрунт глибоко, а у ялини вони поверхневі)*
2. Запах квітів якого дерева вбиває мікроби? *(Черемхи)*
3. Назвіть найменшого із ссавців нашої фауни *(Землерийка)*
4. Хто раніше з'являється навесні – летючі миші чи комахи *(Комахи)*
5. Хто більше боїться холоду – плазуни чи птахи? *(Плазуни)*
6. Хто з тварин може поїдати гадюк? *(Лисиця, їжак)*
7. Скільки пальців у собак? *(по 5)*
8. Яка тварина стає на зиму білою, крім кінчика хвоста? *(Горностай)*
9. Чому кури, індки ковтають маленькі камінці? *(Вони допомагають курці краще перетравлювати зерно. Шлунок з камінцями замінює зуби)*
10. Які птахи риють нору для гнізда? *(Берегова ластівка, зимородок, щурка)*
11. Які жуки мають назву місяця, у якому народжуються? *(Хрущі травневі)*
12. Який птах уміло наслідує голосам багатьох птахів? *(Шпак)*
13. Хто кукує (самець або самочка)? *(Самець)*
14. Що, як правило, за українським народним звичаєм, дівчина вручала сватам, якщо відмовляла парубкові? *(Гарбуз)*
15. Трава від 99 хвороб *(Звіробій)*
16. Яке дерево весною напуває дятла? *(Береза)*
17. Хто біжить виставляючи вперед задні ноги? *(Заєць)*
18. Перед якою погодою пташки перестають співати? *(Перед дощем)*
19. Яка сама велика пташка у світі? *(Страус)*
20. Що гублять кожної зими лосі? *(Роги)*
21. Скільки кінцівок у павука? *(Вісім)*
22. Чому вовка називають санітаром лісу? *(Знищує спочатку хворих тварин)*
23. Навіщо страус ховає голову в пісок? *(Із санітарно-профілактичною метою)*
24. Навіщо змії показують язик? *(Шукають поживу)*
25. Коли линяють раки? *(Наприкінці осені)*
26. Скільки крил у жука? *(Чотири)*
27. Стан річки, коли заливає велику територію? *(Повінь)*
28. Діти яких тварин харчуються молоком чужої матері? *(Зайчата)*
29. Яка тварина майже все життя живе під землею? *(Кріт)*
30. Яке дерево починає розквітати першим? *(Верба)*
31. Які ноги у жирафа довші – передні чи задні? *(Однакові)*
32. Цінний промисловий звір, найбільший серед гризунів нашої країни, добре пристосувався до напівводного способу життя. Цих тварин називають будівельниками *(Бобрі)*

Ведучий. Аптека зелена, зелена аптека,
Від тебе і мене вона не далеко.
Зелена аптека лежить навкруги,
Зелені горби і зелені луги.

Конкурс «Відгадай лікарську рослину»

На малюнках зображені лікарські рослини. Необхідно написати їх назви *(ромашка, волошка, первоцвіт, сон-трава, медунка, полин, цикорій, мати-й-мачуха, суніця, малина, петрушка).*

Конкурс «Екологічні ситуації»

Ведучий. Команди повинні вирішити екологічну ситуацію. У кожній команді набір карток з цифрами «1», «2», «3». За сигналом ведучого піднімається картка з правильною відповіддю. *На шляху додому вам захотілось пити. Який напій ви виберете?*

1. Напій у скляній пляшці.
2. Напій у бляшанці.
3. Напій у пластиковій пляшці.

У лісі ви знайшли маленького зайченя.

1. Заберете його додому.
2. Не звернете на нього уваги.
3. Потримаєте в руках, а потім покладете на місце.

У лісі ви знайшли пташеня, яке випало з гнізда.

1. Покладу в гніздо.
2. Залишу на місці.
3. Заберу до дому.

Гра з уболівальниками.

Ведучий Назвіть головних героїв літературних творів

1. Ластівка (Г. Х. Андерсен «Дюймовочка»)
2. Лебідь (Г. Х. Андерсен «Дикий лебідь»)
3. Гусак (С. Лагерлеф «Чудова мандрівка Нільса...»)
4. Сова (А. Милн «Винні-Пух та всі-всі-всі»)
5. Горобець (К. Чуковський «Тараканище»)
6. Галка (Е. Успенський «Дядя Федір, пес та кіт»)
7. Папуга (Г. Остер «Зарядка для хвоста»)
8. Півник (О.С. Пушкін «Казка про золотого півника»)

Конкурс капітанів

Ведучий. Дайте відповіді на запитання.

1. Хто будує дім під водою з повітря? (*Павук срібник*)
2. Чи вміють слони плавати? (*Так*)
3. Коли температура горобця нижча – зимою чи літом? (*Однакова*)
4. Якщо камбалу покласти на шахову дошку, вона стане клітчатого? (*Так*)
5. Дельфіни – це маленькі кити? (*Так*)
6. Чи дихають пташенята в яйцях? (*Так, через спори шкарлупи, а якщо її зафарбувати, то пташеня задихнеться*)
7. Коли равлик виповзає із своєї домівки, то випускає ріжки. Якими органами вони є? (*Просторового чуття, смаку*)
8. Звір із качиним носом? (*Качкодзьоб*)
9. Який ведмідь ніколи не п'є води? (*Коала*)
10. Земноводне, у якого хвіст залишається на все життя, а на весні в нього виростає вздовж спини хвилястий гребінець. (*Тритон*)
11. Підземний мешканець, винищувач ґрунтових шкідників. Має цінне красиве хутро, що легко вкладається в будь-якому напрямку. (*Кріт*)
12. Як зветься сама велика змія? (*Анаконда*)
13. Де відкладають яйця крокодили? (*У піску*)
14. Це комаха. Живе на луках. Пересувається стрибками, її називають музикантом. (*Цвіркун*)
15. Без чого тварина та людина не можуть жити? (*Повітря*)
16. Без чого людина не може прожити більше двох діб, а рослина зів'яне через декілька годин? (*Води*)
17. Які птахи можуть замінити сторожових собак? (*Гуси*)
18. Про яку комаху можна сказати, що її дім збудовано за законами справжньої архітектури? (*Бджола*)
19. Яку тварину годують лапи? (*Вовка*)
20. Чи можна спіймати ящірку за хвіст? (*Ні, тому що її хвіст відривається, але згодом виростає новий*)
21. Які тварини на полюванні використовують ехолокацію? (*Кажани*)
22. Риба, яка живе в заболочених водоймах і в холодну зиму або в спекотне літо занурюється в мул. (*Карась*)
23. Хто подорожує на ниточці? (*Павук*)
24. Одна з найперших весняних квіток, що має жовтий колір? (*Первоцвіт*)
25. Чому собака, коли жарко, висовує язик? (*Охолоджується*)
26. Промислова риба, яка має форму тарілки? (*Камбала*)
27. Хижак, що має китиці на вухах? (*Рись*)
28. Який птах носить під дзьобом мішок? (*Пелікан*)
29. Який самець дуже відрізняється від самки? (*Лев, відрізняється гривовою*)
30. Ця комаха весь час б'є поклони. (*Богомол*)
31. Комаха з яскравим забарвленням, яку не їдять птахи. (*Сонечко*)

Конкурс «Дерева нашої місцевості»

Ведучий. На малюнках зображені дерева. Потрібно написати їх назву (*береза, клен, липа, в'яз, дуб, ліщина, каштан, акація, горобина, тополя*).

Конкурс «Зberi прикмети»

Ведучий. Колись давно людина не могла передбачати природні явища: то дощ йде «не тоді, коли просять, а коли косять», то тепло й холод «не в пору», то «і влітку трапиться кожуха носити». Тож, щоб уберегти себе від неочікуваної напасти чи прикрої несподіванки, людина хотіла навчитися передбачати погоду. Наші предки уважно спостерігали за небесними світилами, рослинами, поведінкою тварин. Завдяки своїй спостережливості вони зрозуміли, що природа сама підказує, як передбачати зміни.

Такі спостереження допомогли створити систему передбачень – *народних прикмет*, що допомагали передбачати якими будуть весна, літо, осінь, зима. Прикмети передавалися предками з уст в уста і дійшли до нашого часу.

Командам видають конверти з розрізаними папірцями. На одних написаний початок, а на інших – закінчення прикмети. Учасники мають скласти з них фрази – народні прикмети. Народних прикмет має бути сім.

1. Багряні зорі – *буде вітер*.
2. Уранці туман стелиться над водою – *гарна буде погода*.
3. Граки рано прилетіли – *весна буде теплою*.
4. Блідий колір місяця – *буде холодно*.
5. У лютому іній на деревах – до морозів, туман – *до відлиги*.
6. Риба вискакує з води – *буде дощ*.
7. Увечері сюрчать коники, кричать жаби – *буде ясно*.

Підсумок першого туру гри.

Ведучий. Підбиваємо підсумок першого туру гри «Знавці природи».

Я скажу вам, діти, по секрету:

Треба берегти свою планету.

Бо Земля в цілім всесвіті – одна!

І найкраща, і жива вона.

Не забруднюйте її, бо це – наш дім.

Нам і жити, й працювати в нім.

Нам її потрібно захищати,

Ріки і озера очищати,

Щоб було повітря свіже й чисті води.

Ми ж усі залежим від природи!

ДРУГИЙ ТУР (фінальний)

Ведучий: Нас з вами оточує дивовижний світ: світить сонце, плывуть хмари, квітнуть квіти, співають птахи. Природа нас годує, одягає, лікує. Давайте перевіримо, наскільки глибокі наші знання про природу, чи вміємо ми її берегти.

Конкурс «Розминка»

Ведучий. Команди відповідно до черговості відповідають на запитання.

1. Як зветься світ тварин? (*Фауна*)
2. Росте дерево взимку? (*Ні*)
3. З чого робиться мед? (*З нектару квіток*)
4. Яке дерево є довгожителем? (*Дуб*)
5. Назвіть найбільш отруйний гриб (*Бліда поганка*)
6. У яку пору року на деревах з'являються бруньки? (*Навесні*)
7. Чиї сліди схожі на сліди людини? (*Ведмедя*)
8. Чому навесні не вбивають тварин? (*Народжують звірять*)
9. Зайченята народжуються сліпими чи зрячими? (*Зрячими*)
10. Куди зайцю легше бігти: угору чи вниз? (*Угору, бо його задні лапи довші за передні*)
11. Яку тварину називають будівельником? (*Бобри*)
12. Найвища тварина на землі. (*Жирафа*)
13. Лісовий звірок, який сушить гриби на деревах. (*Білка*)
14. Чиї птахи не знають своєї матері? (*Пташенята зозулі*).
15. Навіщо дятлу довгий хвіст? (*Для опори*).
16. Пташка, яка знищує гризунів? (*Сова*)

17. Пташка з чорним забарвленням? (*Ворон*)
18. Яка пташка не вміє літати? (*Страус*)
19. Без коренеплоду якої рослини жодна господиня не може зварити українського борщу? (*Без буряка*).
20. З якої рослини, що вирощується в Україні, одержують цукор? (*З буряків*).
21. Яку рослину в Україні називають другим хлібом? (*Картопля*)
22. Яка рослина, оспівана в піснях, стала символом українського села? (*Чорнобривці*)
23. «Ніхто не лякає, а вся тремтить». Про яку рослину нашої країни йдеться? (*Про осину*)
24. Яка рослина, поширена в Україні, здатна спричинити опіки? (*Кропива*)
25. Сік якого дерева є одним із найбільш популярних напоїв українців? (*Берези*)
26. Яка рослина є символом рідної української землі, батьківської хати, символом любові, безсмертя? (*Калина звичайна*)
27. Якого кольору квітка папороті? (*Папороть не цвіте*)
28. Яке дерево є символом Києва? (*Каштан кінський*)
29. Якого птаха називають лікарем лісу? (*Дятла*)
30. Назву якого птаха ми згадуємо, щоб назвати хлопчаків, які б'ються? (*Півень*)
31. Які пташки люблять красти блискучі предмети? (*Ворона, сорока*)
32. Чому не можна брати в руки яйця птахів? (*Птахи покидають гнізда*)
33. Хто найкращий співун серед пернатих? (*Соловейко*)
34. Як гуси захищають гусенят від негоди? (*ховають під крила*).

Конкурс «Відгадай лікарську рослину»

Ведучий. На малюнках зображені лікарські рослини. Необхідно написати їх назву (*деревій, чистотіл, звіробій, череда, валеріана, шипшина, пижмо, подорожник, чорниця, барвінок, явір, кульбаба, кропива, материнка*). Для виконання завдання – 2 хвилини.

Гра з уболівальниками

Ведучий. Приз отримай той, хто набере найбільшу кількість балів за правильні відповіді.

1. Що дід посадив, а витягти не міг?	6. Який овоч фея перетворила на карету для Попелюшки?
а) <u>ріпку</u>	а) кабачок
б) редиску	б) <u>гарбуз</u>
в) моркву	в) кавун
г) буряк	г) перець
2. З якої зернини народилася Дюймовочка?	7. Який листочок ухопила коза-дереза, коли бігла через місточок?
а) із жита	а) березовий
б) із кукурудзи	б) липовий
в) із гречки	в) <u>кленовий</u>
г) <u>із ячменю</u>	г) ясеневий
3. Чим мачуха отруїла Білосніжку?	8. З чого сестра Еліза з казки «Дикі лебеді» плела сорочки для одинадцяти братів-лебедів?
а) грушею	а) із деревію
б) <u>яблуком</u>	б) із м'яти
в) сливою	в) із подорожника
г) вишнею	г) <u>із кропиви</u>
4. Як називалося місто, у якому живий Незнайко?	9. Тридцять кущів якої квітки мала посадити Попелюшка за наказом мачухи?
а) Овочеве	а) ромашки
б) Фруктове	б) айстри
в) <u>Квіткове</u>	в) <u>троянди</u>
г) Мальовниче	г) півонії
5. Яке поле охороняли брати в казці «Коник-горбоконики»?	10. За якими квітами відправила мачуха падчерку в ліс?
а) рисове	а) <u>підсніжниками</u>
б) <u>пшеничне</u>	б) пролісками
в) картопляне	в) конваліями
г) гречане	г) медунками

Конкурс «Ми – екологи»

Ведучий. Пропоную вам пригадати правила охорони природи.

Зразки відповідей

Не рвати дикорослі рослини.

Не вирубувати і не ламати дерева, чагарники.

Не збивати ногами неїстівні гриби, бо вони потрібні диким тваринам.

Не шуміти в лісі, щоб не турбувати його мешканців.
Не розпалювати в лісі багаття.
Не залишати в лісі побутове сміття.
Не чіпати гнізда птахів і пташині яйця.
Не брати диких тварин додому.

Конкурс капітанів «Так чи ні».

Ведучий. Капітани повинні швидко відповісти на питання «Так» або «Ні».

1. Змії можуть стрибати на метр у висоту? (Так)	12. Миші, підростаючи, стають пацюками? (Ні)
2. Стрижі сплять на льоту? (Так)	13. Уранці ви вищі ростом, ніж увечері? (Так)
3. На зебрах водяться смугасті блохи? (Ні)	14. Ріг носорога володіє магичною силою? (Ні)
4. Ведмідь може взимку потовщати? (Ні)	15. Дуремар продавав жаб? (Ні)
5. Чи в'ють гнізда наші перелітні птахи на півдні? (Ні)	16. Райдугу можна побачити в обід? (Так)
6. Заєць косий? (Ні)	17. Чи будують страуси гнізда на деревах? (Ні)
7. Завжди рак повзе назад? (Ні)	18. Восени опадає з дерев гілля? (Ні)
8. Росте дерево взимку? (Ні)	19. Білий гриб, підберезовик, опеньок – їстівні гриби? (Так)
9. Якщо бджола вкусить кого-небудь, то вона гине? (Так)	20. Ведмідь на зиму впадає в сплячку? (Так)
10. Чи в корейському цирку навчили двох крокодилів танцювати вальс. (Ні)	21. Білка заготовляє гриби на зиму, складаючи їх у банки? (Ні)
11. На зиму пінгвіни відлітають на північ? (Ні)	22. Горобці, синиці, галки відлітають у теплі краї? (Ні)
	23. Восени час садити овочі? (Ні)

Конкурс «Біологічна експертиза»

Ведучий. На столиках лежать листочки дерев: каштана, берези, ліщини, клена, горобини, вільхи, верби, обліпихи. Виграє той, хто правильно відгадає, з якого дерева листок.

Конкурс «Зberi прикмети»

Ведучий. Кожну людину цікавить, яка погода буде завтра, післязавтра, за тиждень. Проте синоптики досить часто помиляються. Але на нашій планеті є істоти, які передбачають погоду. Учені називають зараз близько 600 видів тварин і 400 видів рослин, які є своєрідними барометрами – індикаторами вологості, температури повітря, провісниками штормів, ураганів або гарної безхмарної погоди. Командам видають конверти з розрізаними папірцями. На одних написаний початок, а на інших – закінчення прикмети. Учасники мають скласти з них фрази – народні прикмети. Народних прикмет має бути сім.

1. Птахи літають низько – *буде дощ.*
2. З'явилися опеньки – *літо закінчилося.*
3. Дим стовпом – *буде мороз.*
4. Уранці на траві роса – *дощу не буде.*
5. Довгі бурульки – *весна буде затяжна.*
6. Великі мурашині купи – *на сувору зиму.*
7. Ліс сильно шумить – *буде дощ.*

Ведучий. Гра до кінця підходить.
І сумнівів не має,
Нам зараз переможців
Рахунок визначає.
Команді переможців
Від нас – аплодисменти!
А ось і нагороди –
Щасливі гри моменти.
Команда друга також
Сьогодні добре грала.
Бажаю, щоб реваншу
Наступний раз дістала.
Приходьте ж на уроки,
Беріть підручник в руки
Нехай завжди вам будуть
Цікавими науки!

Ведучий. Підбиваємо підсумки конкурсу «Знавці природи». Команда-переможець отримує нагороду.

V. Сторінка практичного психолога

РОБОТА З БАТЬКАМИ ОБДАРОВАНИХ ВИХОВАНЦІВ

Одним із головних завдань національної системи освіти України є створення умов для самореалізації кожної особистості, що актуалізує проблему виявлення, навчання та виховання здібних і обдарованих дітей на ранніх етапах їхнього життя.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що кожному періоду дитинства притаманні свої неповторні можливості. Період дошкільного дитинства розглядається багатьма дослідниками (Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, Г.С. Костюк, В.К. Котирло, В.У. Кузьменко, О.І. Кульчицька, Н.С. Лейтес, Г.О. Люблінська, В.О. Моляко, С.Л. Рубінштейн та ін.) як такий, що відіграє важливу роль у становленні та розвитку здібностей та обдарувань. Саме в цей період у малюків за сприятливих умов стрімко розвивається мислення, пам'ять, уява, мовлення, вибудовується ієрархія ціннісного ставлення до себе, навколишнього світу, діяльності.

Аналіз контингенту вихованців у позашкільних навчальних закладів свідчить про те, що впродовж останніх років спостерігається стійка тенденція до збільшення в них кількості вихованців дошкільного віку. Організація роботи з дітьми дошкільного віку в позашкільних навчальних закладах зумовлена реальним соціальним запитом. Позашкільна освіта приваблює батьків своєю доступністю, короткотривалістю перебування дитини поза межами дому, можливістю розвинути її творчі здібності.

З огляду на зазначене, у сучасних позашкільних навчальних закладах розроблені й діють освітні моделі роботи з дітьми дошкільного віку. Найпоширенішими серед них є школи раннього творчого розвитку та гуртки загальнорозвивального спрямування.

Виявлення обдарованих і талановитих дітей – досить складний і довготривалий процес, пов'язаний із динамікою їхнього розвитку. Деякі діти розвиваються набагато швидше, ніж однолітки і вже в дошкільному та молодшому шкільному віці можуть демонструвати високий рівень здібностей у різних видах діяльності. Проте ранні вияви обдарованості є непостійними і можуть з часом зникати. Багато дітей, які в дитинстві набули слави маленьких геніїв і які справді подавали найблисकुчіші надії, виявляються згодом людьми, не здатними ні нащо».

Проблема виявлення обдарованості ускладнюється неоднозначністю розуміння самого терміну «обдарованість». Так, дослідник дитячої творчості Н. С. Лейтес указував, що вираз «обдарована дитина» має досить умовне значення і його слід використовувати дуже обережно, зважаючи на таке поняття, як «вікова обдарованість», що значною мірою обумовлюється віковими особливостями розвитку дитини.

З огляду на зазначене, дітей дошкільного віку, які активно не демонструють своїх здібностей, не можна вважати неперспективними чи бездарними. У кожній дитині може бути прихований нерозкритий потенціал обдарованості. Тому побачити в дитині особистість, яка формується, допомогти їй розкрити та розвинути здібності є головним завданням як навчального закладу, так і батьків. Сім'я має стати рушійною силою у вихованні та гармонійному розвитку особистості: вчасно помітити, розпізнати здібності дитини і створити всі необхідні умови для їх розвитку.

У зв'язку з цим цілеспрямована робота із сім'єю вихованців є надзвичайно актуальний і значущий напрям діяльності позашкільного навчального закладу.

У розробленні проблеми щодо змісту та основних напрямів роботи з батьками значний вклад внесли Ш.О.Амонашвілі, В.Ф. Арбузов, Ю.К. Бабанський, С.Л. Соловейчик, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко. У своїх працях вони вказували на провідну роль сім'ї у формуванні особистості дитини, наголошували на необхідності підвищення загальної культури батьків, поглиблення їхніх педагогічних і психологічних знань. Окремі аспекти роботи із сім'єю були предметом наукових досліджень І. В. Братусь, А. Й. Капської, Н. А. Карпенко, В.К. Котирло, С. О. Ладивір і інших.

Разом із тим вивчення публікацій з означеної проблеми дає змогу зробити висновок про відсутність ґрунтовних досліджень щодо змісту, основних напрямів роботи з батьками в системі позашкільної освіти.

Мета статті полягає у визначенні особливостей організації роботи з батьками обдарованих дітей дошкільного віку в умовах позашкільного навчального закладу, психолого-педагогічної просвіти батьків вихованців.

Слід зазначити, що раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань позашкільного навчального закладу. На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень (І.Д.Бех, О.В.Биковська, В.В.Вербицький, Г.П.Пустовіт, В.В.Рибалка, Т.І.Сущенко А.Й.Сиротенко та ін.) можна виділити найважливіші умови, що забезпечують розвиток здібностей та обдарувань дітей в умовах навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі, зокрема використання особистісно-орієнтованих технологій, що сприяють створенню «ситуації успіху» для кожної дитини; пріоритетність виховання в навчально-виховному процесі; залучення дітей до активної діяльності відповідно до їхніх інтересів і здібностей; психологічно комфортні умови.

Педагогічним колективом Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю напрацьовано досвід взаємодії з сім'ями обдарованих дітей дошкільного віку. Так звана «школа для маленьких» розпочала тут свою роботу ще в 1997 році. На той час її відвідувало 60 вихованців. З кожним роком попит на надання освітніх послуг для дітей 4–6 років зростав, відповідно збільшувалася й кількість дитячих творчих об'єднань. Сьогодні в гуртках і творчих об'єднаннях налічується 520 таких вихованців. У закладі розроблена й ефективно функціонує освітня модель роботи з вихованцями дошкільного віку, структурами якої є дві школи раннього розвитку дитини, творчі об'єднання дошкільнят «Kinder-клуб», «Акварелька», батьківський клуб «Родина», психолого-педагогічний консультаційний пункт.

Означена модель ґрунтується на гуманістичній парадигмі, центром уваги у якій є дитина дошкільного віку з її потребами, мотивами, бажаннями, інтересами, і передбачає забезпечення необхідних умов, що сприяють якнайповнішій реалізації можливостей розвитку кожної дитини.

Науковою базою для створення освітньої моделі стали праці І.Д.Беґа, Л.С.Виготського, Н.С.Лейтеса, Г.О.Люблінської, А.С.Макаренка, В.О.Малюка, С.Ф.Русової, В.О.Сухомлинського, К.Д.Ушинського.

В основі концепції навчально-виховної роботи – твердження В.О.Сухомлинського: «Немає дітей обдарованих і необдарованих, талановитих і звичайних. Обдаровані, талановиті, всі без виключення, діти. Розпізнати, виявити, розкрити, випестувати в кожній дитині її неповторно-індивідуальний талант – означає підняти її особистість на високий рівень розквіту людської гідності».

Беручи до уваги той факт, що дошкільний період є сенситивним для розвитку дитини, усіх дошкільників, які відвідують позашкільний навчальний заклад, ми вважаємо обдарованими. При цьому ступінь обдарованості у кожної дитини є різним. Отже, призначення позашкільного освітнього соціуму ми вбачаємо в підтримці та розвитку природних якостей дитини, її здоров'я та індивідуальних здібностей, становленні її суб'єктивності, творчої самореалізації.

Сім'я дитини розглядається нами як чинник, що активно впливає на розвиток дитячої обдарованості. Її значення в розвитку обдарованості полягає у створенні умов для виявлення та розвитку здібностей дитини.

Для розуміння сутності взаємодії педагогічного колективу позашкільного навчального закладу з батьками вихованців необхідно відмітити одну суттєву особливість, що ґрунтується на спільній турботі про розвиток дитини. Батьки приводять дітей дошкільного віку до гуртків і творчих об'єднань «заради дитини». Спрямованість педагогів і батьків на один об'єкт – інтереси дитини – з самого початку обумовлюють прагнення двох сторін до взаєморозуміння і готовність до взаємодії. Короткострокове перебування дитини в закладі передбачає перебування в ньому її батьків або близьких родичів. Зазначене не лише суттєво полегшує процес спілкування з батьками, а й надає достатньо можливостей для того, щоб воно було системним та ефективним.

На основі багаторічного досвіду роботи з батьками дітей дошкільного віку в закладі сформовано систему роботи, що ґрунтується на таких принципах, як відкритість, інформованість, відповідність діяльності педагогів очікуванням і запитам батьків. Зазначена система передбачає:

- вивчення сім'ї вихованця та встановлення контактів з її членами з метою узгодження виховних, навчальних і розвивальних впливів на дитину (склад, освітній рівень, соціальний статус, виховний потенціал, стилі взаємодії батьків з дитиною, рівень психолого-педагогічної компетентності батьків; потреби членів сім'ї в психолого-педагогічному консультуванні, отриманні нових знань, соціально-психологічній підтримці і ін.). Методи вивчення: спостереження, бесіди, анкетування, тестування;
- інформування батьків про різні аспекти діяльності ПНЗ, особливості організації початково-виховної та розвивальної роботи дитини в гуртках. Форми взаємодії: дні відкритих дверей, відкриті заняття для батьків, бесіди з батьками, наочні засоби (стенди, буклети, матеріали сайту закладу, інформаційні сторінки в психологічній газеті тощо);
- створення системи масових заходів з батьками. Форми взаємодії: свята, екскурсії, сімейні зустрічі, вечори в колі сім'ї;
- залучення батьків до спільної творчої діяльності. Форми взаємодії: створення органів батьківського самоврядування, організація та проведення свят, творчих майстерень, виставок, участь в освітніх проектах, конкурсах тощо;

- допомога батькам з метою отримання (корекції) практичних навичок та вмінь щодо ефективної взаємодії з дітьми. Форми взаємодії: рольові і ділові ігри, соціально-психологічні тренінги, індивідуальні й групові корекційно-розвивальні заняття тощо;
- створення інформаційного простору (телепередачі, мультимедійні та відео-матеріали з досвіду роботи закладу, освітній сайт Центру, спілкування в системі он-лайн тощо);
- підтримка та заохочення батьків до подальшої співпраці з ПНЗ. Форми взаємодії: узагальнення досвіду сімейного виховання, залучення батьків до його презентації, виготовлення збірок, буклетів, відзначення переможців та учасників фестивалів, конкурсів, освітніх проєктів тощо.

Пріоритетним напрямом роботи в такій системі є психолого-педагогічна просвіта батьків, яку ми розглядаємо як спосіб взаємодії, підтримки та впливу на батьків, що спрямовується на створення необхідних умов для максимальної реалізації можливостей розвитку дитини.

Слід зазначити, що багатьом батькам буває складно побачити в дитині особистість, яка формується і допомогти їй розкрити та розвинути свої здібності. Як свідчать результати анкетування, 78% батьків вихованців дошкільного віку, які починають відвідувати позашкільний навчальний заклад, вважають свої знання щодо навчання та розвитку дитини недостатніми. Із них 96% позитивно налаштовані на отримання нової інформації з питань, що стосуються психолого-педагогічних і соціальних аспектів виховання та розвитку дитини; соціально-психологічної допомоги потребують 22% батьків. Свою готовність до активної співпраці з позашкільним навчальним закладом виказали 87% батьків.

Разом з тим, дослідження ставлень батьків та особливостей їхніх взаємостосунків із дітьми дозволили узагальнити типові помилки, яких вони припускаються у вихованні:

- не достатньо уваги приділяють задоволенню базових дитячих потреб у грі та руховій діяльності, водночас переобтяжують дітей профільними заняттями (музика, спів, малювання тощо);
- намагаються реалізувати свої нереалізовані потреби шляхом залучення дитини до діяльності, що є не цікавою для дитини;
- завищують рівень домагань і батьківський контроль;
- неадекватно оцінюють здібності й можливості дитини;
- відводять обдарованій дитині привілейоване становище в родині;
- купують занадто багато іграшок;
- активно стимулюють інтелектуальний розвиток дитини, не приділяючи належну увагу її фізичному, емоційному та комунікативному розвитку.

Слід зазначити, що існують проблеми батьків, пов'язані з неправильним розумінням обдарованості та ставленням до обдарованої дитини (неприйняття, заперечення факту дитячої обдарованості або навпаки його переоцінка).

Зазначене сприяло необхідності розроблення та впровадження в практичну діяльність системи психолого-педагогічної просвіти батьків. Потреба в її створенні була обумовлена, з одного боку, необхідністю та бажанням батьків здійснювати допомогу в становленні та розвитку дитини, а з іншого, – недостатністю в багатьох із них необхідних знань і навичок.

Таким чином засобами просвітницької діяльності вирішується низка важливих завдань, серед яких першочерговими є :

- підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків;
- надання та розширення психологічних знань, умінь і навичок щодо організації оптимальної взаємодії з дітьми з метою якнайповнішої реалізації можливостей розвитку дитини;
- сприяння оптимізації розуміння батьками проявів дитячої обдарованості, створенню оптимальних умов для розвитку загальних і спеціальних здібностей дітей;
- формування в батьків потреби у психолого-педагогічних знаннях, використанні їх з метою сприяння оптимальному розвитку дитини та в особистому житті.

Отже, важливість просвітницької діяльності полягає в тому, що вона одночасно має і освітнє (інформаційне) і профілактичне спрямування. Така діяльність активно сприяє не лише формуванню психолого-педагогічних компетентностей батьків, що позитивно впливає на розвиток здібностей вихованців, їхнє подальше становлення, а й зменшує ризики виникнення відхилень у їхньому фізичному та психічному розвитку та поведінці.

Особливістю зазначеної системи просвітницької діяльності є гармонійне поєднання групових й індивідуальних форм педагогічної та психологічної просвіти батьків. Найбільш поширеними серед них є бесіди, батьківські збори, сімейні клуби, лекторії, диспути, консультації. Поряд із вербальними засобами просвітницької роботи використовуються наочні: стендова інформація, брошури, пам'ятки, плакати, поради та рекомендації, тематичні газети, мультимедійні презентації тощо.

Особливого значення для забезпечення ефективності просвітницької роботи набуває органічне поєднання традиційних та інноваційних методів.

Багаторічний досвід роботи дозволяє стверджувати, що батьки потребують не лише психолого-педагогічних знань, а й практичних умінь ефективної взаємодії з дітьми, що зумовлює використання соціально-психологічного тренінгу як ефективної форми роботи з батьками вихованців.

Слід зазначити, що на відміну від традиційного навчання, що впливає на сферу пізнання, тренінг дозволяє модифікувати особистісні риси й установки, які мають більш глибокий зв'язок із поведінкою, тому він спрямовується на навчання навичкам ефективної взаємодії дорослих і дітей, підвищення впевненості в собі, виявлення обдарованості, удосконалювання комунікативних і мовленнєвих навичок тощо.

У практику роботи позашкільного навчального закладу впроваджуються нові інтерактивні та дистанційні форми психолого-педагогічної просвіти, зокрема інтерактивні лекції, диспути, рольові ігри, спілкування в режимі он-лайн, розміщення інформації на сайті Центру, виступи практичних психологів у засобах масової інформації.

Використана література

1. Ушинський К.Д. Твори в шести томах / Ушинський К.Д. – К. : «Радянська школа», 1952 – 1959. С. 247.
2. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Лейтес Н.С. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 320 с.
3. Тихенко Л.В. Роль позашкільних навчальних закладів у організації вільного часу дітей і учнівської молоді / Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія № 5. Пед. науки: реалії та перспективи. – Вип. 24: збірник наукових праць / за наук. Ред. О.В.Биковської. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2010. – 236 с.
4. Сухомлинский В.А. Об умственном воспитании / Сост. авт. вступ. ст. М.И. Мухин. – К. : Рад. Школа, 1983. – 224 с.

Я І КОМП'ЮТЕРНИЙ СВІТ

Програма соціально-психологічного тренінгу

Розвиток інформаційної культури й компетентності дитини є необхідною умовою для успішної її адаптації до життя в сучасному суспільстві, подальшого навчання, майбутньої наукової та трудової діяльності.

Разом із тим неконтрольоване, нераціональне використання засобів інформаційно-комунікативних технологій у навчанні, повсякденному житті несе в собі потенційні ризики для неповнолітніх, що може виявлятися в розвитку комп'ютерної та ігрової залежності, призводити до негативних змін особистості.

У сучасних дослідженнях зарубіжних і вітчизняних учених (В. М. Бондаревська, Т. Ю. Больбот, Т. М. Вакуліч, Р. А. Розенфельд та ін.) серед негативних наслідків комп'ютеризації визначаються такі: втрата відчуття часу, інтересу до навчання, порушення концентрації уваги, зниження обсягу короткочасної пам'яті, тривожність, проблеми у спілкуванні з рідними, однолітками, пріоритет віртуальної реальності над повсякденним соціальним життям тощо.

Результати досліджень, проведених психологічною службою серед вихованців гуртків Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю у 2013 році, свідчать про те, що лише 15 % дітей віком від 12 до 17 років проводять за комп'ютером щодня менше однієї години, 18 % їхніх однолітків – близько 4 годин, а 5% вихованців 16–17 років – понад 40 годин на тиждень, що становить більше 5 годин на день. Діти-користувачі Інтернет найбільш часто спілкуються в соціальних мережах (67%), грають у комп'ютерні ігри (50%) і лише 25% шукають там потрібну для навчання інформацію.

Усе це актуалізує проблему попередження розвитку комп'ютерної та ігрової залежності серед неповнолітніх.

Як свідчать результати наукових досліджень щодо розвитку Інтернет-залежності в дітей та підлітків (Н.М. Алексеєнко, Н.М. Бугайова, Н.В. Чудова, Л.М. Юр'єва та ін.), власний досвід практичної роботи з дітьми, проблема попередження цього виду адикції не може вирішуватися лише залякуванням і демонстрацією негативних наслідків Інтернет-залежності. Слід проводити системну роботу з вихованнями, спрямовану на усвідомлення власної відповідальності за своє фізичне та психічне здоров'я, уміння самостійно робити конструктивний вибір.

Саме тому пріоритетним напрямом роботи з неповнолітніми повинна бути первинна профілактика, спрямована на формування стійкості до агресивного впливу інформаційного середовища. Така робота зорієнтована не лише на проблему комп'ютерної залежності та подолання її негативних наслідків, а й на збагачення дітей інформацією, розвиток комунікативних навичок, емоційно-вольової сфери, формування ціннісного ставлення до себе й оточуючих, допомогу в реалізації особистісного і творчого потенціалу.

Стратегія первинної профілактики Інтернет і комп'ютерної залежностей серед неповнолітніх передбачає різні форми і методи роботи, чільне місце серед яких посідає соціально-психологічний тренінг як ефективна інноваційна форма психологічної підтримки вихованців.

Розроблена програма соціально-психологічного тренінгу «Я і комп'ютерний світ» спрямована на попередження (зниження) виявів Інтернет та комп'ютерної залежностей у неповнолітніх; формування в них навичок свідомого й відповідального користування інформаційно-комунікаційними технологіями.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Завдання програми:

- розширення знань вихованців про ризики використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- допомога в пізнанні себе, своїх емоцій і почуттів;
- розвиток навичок міжособистісних стосунків і комунікативних здібностей;
- сприяння усвідомленню соціально значимих цінностей життя;
- розвиток здатності до самоаналізу та рефлексії;
- сприяння актуалізації особистісних ресурсів, формуванню відповідального ставлення до емоційного та психологічного здоров'я, відповідальної поведінки.

Програма тренінгу розрахована на роботу з вихованцями 12–15 років. Вона складається з 8 занять, тривалістю 90 хвилин кожне. Заняття проводяться один раз на тиждень. За необхідністю, кількість занять можна збільшити. Кількість учасників не має перевищувати 15 осіб.

Кожне заняття має таку структуру:

1. Привітання.
2. Рефлексія щодо попереднього заняття.
3. Розминка.
4. Інформаційні повідомлення, вправи та психологічні ігри, що сприяють досягненню мети заняття.
5. Рефлексія заняття.
6. Ритуал прощання.

На першому занятті приймаються правила групової роботи, учасники дізнаються про мету та завдання тренінгу, відбувається процедура знайомства.

ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ

Заняття 1. Знайомство.

Заняття 2. Комп'ютер: можливості й небезпеки.

Заняття 3. Інтернет-небезпеки.

Заняття 4. Емоції і почуття.

Заняття 5. Життєві цілі.

Заняття 6. Відповідальна поведінка.

Заняття 7. Цінуймо час.

Заняття 8. Моє життя – мій вибір.

Заняття 1.

Тема: «Знайомство»

Мета: сприяти знайомству учасників, обговорити цілі та завдання тренінгу, визначити очікування його учасників, окреслити основні правила групової роботи, створити сприятливий психологічний клімат для подальших занять.

1. Презентація соціально-психологічного тренінгу.

Тренер стисло розповідає про мету і завдання тренінгу, ознайомлює з особливостями організації групової роботи, оголошує тему, мету першого заняття.

2. Вправа «Знайомство».

Мета: сприяти знайомству учасників, зниженню психоемоційної напруги в групі.

Тренер пропонує кожному обрати собі незнайомого партнера (або такого, з яким раніше мало доводилося спілкуватися). Учасники за чергою беруть один в одного інтерв'ю з метою дізнатися три будь-яких факти про життя партнера. Потім виготовляють один для одного візитні картки, представляють їх групі і розповідають, що вони дізналися один про одного.

Запитання: Які відчуття були у вас під час виконання цього завдання? Чи легко було презентувати партнера? Що відчували ви, коли говорили про вас? Що нового ви дізналися, виконуючи цю вправу?

2. Вправа «Правила нашої групи».

Мета: налаштувати учасників на ефективну співпрацю, прийняти правила, що сприятимуть подальшій ефективній груповій роботі.

Учасникам пропонується встановити правила поведінки під час тренінгу. Їх не повинно бути багато і вони мають бути такими, що сприяють створенню комфортного самопочуття учасників і конструктивній роботі групи.

Орієнтовний перелік правил:

- бути активними;
- говорити від свого імені;
- не запізнюватися;
- цінувати час, говорити лаконічно;
- не можна дражнити, висміювати та критикувати один одного;
- говорить один – усі слухають;
- обговорювати вчинки, а не людину.

Запитання: Що дало нам виконання цієї вправи? *(Правила записують на аркуші та вивішують на видному місці. За необхідності, правила можуть доповнюватися впродовж наступних занять).*

4. Вправа «Очікування».

Мета: вчити підлітків визначати власні очікування результатів участі в тренінгу.

Учасники на маленьких аркушах записують, що вони очікують від тренінгу. Після цього кожен оголошує свої очікування та прикріплює аркуш на заздалегідь підготовлений плакат «Наші очікування» із зображенням символічного пісочного годинника (у верхню його частину).

5. Вправа «Чим ми схожі».

Мета: сприяти згуртуванню групи, установленню дружніх стосунків між її членами.

Тренер стає в центр кола і запрошує до себе одного з учасників, підкреслюючи його подібність із собою (наприклад: Валя, підійди, будь ласка, до мене. Ми з тобою схожі тим, що в тебе й у мене карі очі тощо). Вийшовши в центр кола, учасник, у свою чергу, запрошує вийти наступного, називаючи ознаку, за якою вони схожі. Вправу виконують усі члени групи.

Запитання тренера: Які почуття й емоції виникали у вас під час виконання цієї вправи?

6. Вправа «Коло довіри».

Мета: створення умов для формування в учасників навичок спілкування в групі.

Учасники сидять на стільцях, розміщених по колу. Тренер пропонує задавати запитання сусіду ліворуч. Після того, як учасники отримають відповідь на запитання, тренер пропонує задати наступне запитання.

Перед тим, як поставити запитання, тренер інструктує учасників:

- запитуйте про те, що не стосується особистості вашого сусіда (наприклад, про час, погоду, природу тощо);
- запитайте про особливості, що стосуються зовнішнього вигляду вашого сусіда (наприклад, з якого матеріалу зроблені прикраси, де він придбав таке гарне взуття тощо);
- запитайте про уподобання сусіда (наприклад, про музику, кіно, книги, спорт тощо);
- запитайте про особливості його характеру (Мені здається, що ти весела людина, чи не так?).

Запитання тренера: Як ви почувалися під час виконання завдання? Що сприяло встановленню довірливих стосунків, відвертості? Що перешкоджало?

7. Вправа «Мені подобається в тобі...».

Мета: розвивати вміння говорити приємні слова один-одному; створити умови для виявлення власних позитивних сторін, підвищення самооцінки.

Вправа виконується всіма учасниками. Кожен учасник, звертаючись до сусіда праворуч, закінчує речення, що починається словами: «Мені подобається в тобі...».

Запитання: Що ви відчували, коли говорили приємні слова іншому? Коли вам говорили такі слова? Коли було приємніше? Що ви дізналися нового про себе, виконавши цю вправу?

8. Рефлексія.

Мета: розвиток навичок самоаналізу.

Запитання тренера: Що вам сподобалося (не сподобалося) під час заняття? Який зараз у вас настрій?

9. Вправа «До наступної зустрічі».

Мета: підсилення відчуття згуртованості.

Учасники стають у коло і, міцно тримаючись за руки, говорять один одному «Дякую. До наступної зустрічі!»

Заняття 2.

Тема: «Комп'ютер: можливості й небезпеки»

Мета: ознайомити підлітків з інформацією про комп'ютерну й Інтернет залежності, формувати навички безпечного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розвивати комунікативно-творчі здібності та навички рефлексії.

1. Привітання.

2. Вправа «Попереднє заняття».

Мета: розвивати навички рефлексії, мотивацію до самовдосконалення.

Учасники сидять на стільцях (розміщені по колу) і обмінюються враженнями про попереднє заняття.

Орієнтовні запитання: Що запам'яталося з попереднього заняття? Як ви почувалися під час заняття? Що очікуєте від сьогоднішнього заняття?

3 Оголошення теми і мети заняття. Повторення (зміни, доповнення) правил групової роботи.

4. Вправа «Самопрезентація».

Мета: сприяти усвідомленню вихованцями своїх уподобань, розвивати навички самопрезентації.

Учасникам пропонується презентувати себе за таким алгоритмом: ім'я, улюблена страва, улюблене заняття (урок), улюблена музика, хобі.

Запитання для обговорення: Що ви відчували під час презентації? Чи є в нашій групі діти, які схожі на вас за своїми вподобаннями?

5. Вправа «Інтернет: плюси та мінуси».

Мета: активізувати мислення учасників, визначити можливості й небезпеки комп'ютера та Інтернету.

Учасники формують дві групи: перша визначає позитивні можливості комп'ютера та Інтернету (+), друга – негативне (-). Кожна група записує ідеї на аркуші і розміщує на фліп-чарті, коментуючи їх. Після виконаної роботи проводиться обговорення.

Запитання: Чим є корисними комп'ютер та Інтернет? Чи комп'ютер є «другом»? Чому? У яких випадках комп'ютер і Інтернет можуть зашкодити? Чому?

6. Інформаційне повідомлення

Одним із найбільших надбань людства є інформаційно-комунікаційні технології. Вони значно прискорюють технічний і технологічний розвиток.

Їх використання допомагає реалізувати такі діяльності, як комунікативна (спілкування), пізнавальна (пошук, використання потрібної інформації, отримання нових знань), ігрова (розваги, ігри).

В Україні понад 16 млн. громадян є активними користувачами Інтернету. Наша країна посідає 9 місце в Європі за темпами розповсюдження Інтернет-мережі. Так, 9 із 10 українців у віці від 16 до 21 року є активними користувачами Інтернету. Але відомо, що вплив комп'ютера на здоров'я є дуже негативним. Високі рівні електромагнітного випромінювання концентруються навколо пристрою у вигляді електромагнітного поля та викликають розлади нервової системи, зниження імунітету, розлади серцево-судинної системи, проблеми пов'язані із зором, м'язами і суглобами; стрес, депресію, інші нервові розлади.

Багато дітей і підлітків люблять грати в ігри на комп'ютері. Але навіть найкращі комп'ютерні ігри та програми роблять життя однобоким. Діти втрачають інтерес до навчання, спорту, спілкування з друзями, інших видів діяльності, що є необхідними умовами розвитку особистості.

Неправильне і надмірне користування можливостями Інтернету часто стає причиною Інтернет-залежності – виду поведінкової залежності.

У Інтернеті діти слухають музику, дивляться кінофільми, грають в ігри, що викликає в них Інтернет-залежність. Без нього життя їм видається порожнім і нудним, а жити повноцінним життям у реальному світі вони не вчаться.

Симптомами Інтернет-залежності є порушення сну та фізіологічних процесів, погіршення зору та загального стану здоров'я, труднощі в налагодженні реальних соціальних контактів, неадекватна самооцінка тощо. До психічних проблем додаються фізіологічні: головні болі, підвищення тиску, біль в очах, хвороби хребта тощо. У Інтернет-залежної людини втрачається відчуття часу, визначається пріоритет віртуального життя над реальним.

Слід пам'ятати, що залежність формується за умови, коли проводять багато часу за комп'ютером. Часто Інтернет-залежність формується тоді, коли у віртуальному світі задовольняються ті потреби, що не можуть бути задоволені в реальному житті. Наприклад, постійне спілкування на форумах може виникати через нереалізованість комунікативного потенціалу, установлення значної кількості віртуальних знайомств – нездатністю налагодити взаємодію в реальному житті; нав'язливе бажання грати в онлайн-ігри – відсутністю друзів, з якими можна було б поспілкуватися, провести змістовно час тощо. З огляду на зазначене доречним може бути афоризм «Комп'ютер – гарний слуга, але поганий господар». Як ви розумієте цей вислів?

7. Робота в малих групах «Портрет Інтернет-залежної людини».

Мета: закріплення отриманих знань, покращення групової взаємодії, розвиток навичок рефлексії.

Учасники формують групи з 4–5 осіб і зображують портрет Інтернет-залежної людини у вигляді малюнка, інсценізації тощо, після чого презентують свої напрацювання.

Запитання: Чи легко було виконувати завдання? Чому? Що ви відчували під час роботи? Хто, на вашу думку, намалював найбільш вдалий портрет? Чому?

8. Вправа-руханка «Незнайомець».

Мета: зняти психоемоційне напруження, покращити групову взаємодію.

Учасники розміщуються по колу, у середині якого знаходиться «детектив». Завдання для детектива: знайти серед присутніх «таємного незнайомця». Ведучий обходить учасників за колом і, торкаючись долонею одного з них, говорить: «Незнайомець серед вас...». Той учасник, якого торкнулися – «незнайомець». Невербальними засобами (посмішкою, підморгуванням тощо) показує іншим учасникам, що саме він є тим незнайомцем, намагаючись, щоб цього не помітив «детектив». Учасники, які помітили знак, присідають. Завдання детектива – якомога швидше зайти «незнайомця».

Запитання: Чи сподобалася вам гра? Ваші враження від неї?

9. Вправа «Корисні поради користувачам комп'ютера й Інтернету».

Мета: актуалізувати отримані знання, сприяти формуванню навичок безпечного користування Інтернетом, свідомого ставлення до свого здоров'я.

Кожен учасник записує одну пораду і прикріплює аркуш з надписом до плакату «**Корисні поради користувачам Інтернету**». Після чого всі поради зачитують, за необхідності доповнюють (уточнюють) і розміщують на видному місці.

10. Вправа «Закінчи речення».

Мета: розвиток навичок рефлексії.

Учасники закінчують речення «Заняття допомогло мені зрозуміти, що ...»

11. Вправа «До наступної зустрічі» (див. заняття 1).

Заняття 3.

Тема: «Інтернет-небезпеки»

Мета: надати об'єктивну інформацію про Інтернет-небезпеки, сприяти формуванню навичок безпечного користування Інтернетом.

1. Привітання.

2. Вправа «Поговоримо про попереднє заняття» (див. заняття 2).

3. Оголошення теми та мети заняття. Повторення правил групової роботи.

4. Вправа «Асоціація».

Мета: актуалізувати знання про Інтернет-небезпеки, налаштувати учасників тренінгу на ефективну роботу.

Учасники по черзі продовжують фразу «Для мене Інтернет – це...». Після чого тренер узагальнює відповіді.

5. Мозковий штурм «Інтернет-небезпеки».

Мета: визначити рівень обізнаності учасників про Інтернет-небезпеки, сприяти їх усвідомленню.

Запитання: На які небезпеки можуть наражатися користувачі Інтернету?

Усі відповіді тренер записує на фліп-чарті, пропонує їх доповнити, уточнити, узагальнити.

Запитання для обговорення: За яких умов віртуальні небезпеки можуть стати реальними?

6. Інформаційне повідомлення «Інтернет-небезпеки».

Наражатися на небезпеки можуть усі користувачі Інтернету. Важливо знати, що доросла людина завдяки життєвому досвіду набагато швидше може відчутти он-лайн небезпеку і вчасно на неї відреагувати. Набагато складніше зробити це дітям і підліткам, бо вони такого досвіду не мають.

Найбільша загроза для неповнолітніх в Інтернеті може загрозовувати від кіберзлочинців. Так називають людей, які використовують Інтернет для реалізації своїх негативних намірів – образити, отримати інформацію для подальшого неправомірного її використання, що може принести шкоду (моральну, фінансову тощо). Щоб увійти в довіру, кібер-злочинці найчастіше користуються такими прийомами:

- намагаються викликати жалість (прохання про допомогу тварині – домашньому улюбленцеві);
- пропонують подарувати (виграти, дешево продати) незвичні, яскраві іграшки чи речі за умови особистої з ними зустрічі;
- пропишуть про унікальність дитини, пропонують розуміння і підтримку (те, чого їй не вистачає в реальному житті);
- звертаються від імені знайомих, авторитетних людей (друзів батьків, співробітників правоохоронних органів тощо) і просять надати важливу конфіденційну інформацію про себе або членів родини.

Експерти стверджують, що за останні роки кіберзлочинність стала більш організованою і прийняла форму бізнесу.

В еру цифрових технологій людей легко ідентифікувати, використовуючи цифри (персональні дані), що містять паролі, номери банківських рахунків тощо, тому персональні дані стають основним предметом торгівлі для шахраїв у всьому світі. Кіберзлочинці використовують усілякі способи, що змушують користувачів самостійно розкрити конфіденційні дані, посилаючи, наприклад, електронні листи з пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на веб-сайт в Інтернеті, зовнішній вигляд якого повністю копіює дизайн відомих ресурсів.

Кіберзлочини можуть бути пов'язані не лише з комп'ютером, а й телефонами, банкоматами та іншими пристроями. Найпоширенішим прикладом кіберзлочинів щодо дітей є мобільні шахрайства. Дитина отримує анонімний дзвінок ніби від оператора сервісного центру. Голос повідомляє, що телефон заблокують, якщо він не пройде нову реєстрацію, і пропонує спеціальний номер для «порятунку». Налякана дитина виконує вказівки, що надійшли. Потім із рахунку зникає чимала сума коштів. Дзвінки також можуть містити повідомлення і про виграш призу.

Швидко поширюються в Інтернеті погрози й образи ровесників з використанням SMS або соціальних мереж. Це – кібербулінг, що є популярним у підлітковому та молодіжному середовищі.

За європейською статистикою, близько 32% дітей були об'єктом глузувань, образ або погроз в Інтернеті. Дехто у відповідь починає використовувати аналогічні прийоми. Та слід пам'ятати, що в більшості дівчат і хлопців критика стосовно зовнішності чи особистих проблем викликає негативні емоції, які супроводжуються станом пригніченості. Багато хто сприймає образи й погрози, як особисту проблему і на одинці страждає від негативних переживань.

Щоб попередити такі ситуації, необхідно знати правила безпечного користування Інтернету. Наприклад, коли хтось занадто нав'язливо цікавиться особистою інформацією, блокувати цього користувача, повідомляти батькам про кожний випадок зацікавленості вами незнайомою людиною тощо.

7. Вправа «Як захистити себе від Інтернет-небезпеки».

Мета: навчити учасників визначати рівень небезпеки Інтернет-контенту, формувати навички впевненої поведінки

Учасники формують групи з 4–5 осіб для обговорення ситуацій.

Ситуація 1. На своїй сторінці в соціальній мережі ви бачите лист від незнайомої людини, яка стверджує, що знає вас із дитинства і дуже хоче зустрітись, щоб поспілкуватися. Ця людина «згадує» випадки з вашого дитинства і дуже наполягає на зустрічі.

Ситуація 2: На вашій сторінці в соціальній мережі невідома людина почала розміщувати різні образливі коментарі, погрози, писати таємні повідомлення на зразок: «Я знаю, хто ти і де ти живеш. Я прийду до тебе...» тощо.

Ситуація 3: Незнайома (малознайома) людина активно цікавиться вашим віртуальним життям, часто оцінює ваші фотографії, пише коментарі й дуже хоче з вами зустрітись в реальному житті.

Ситуація 4: На одному із сайтів є посилання на «дорослий сайт», який пропонує отримати 1\$ за кожний «like» фотографій з їх сайту та 50\$ за розміщення власної фотографії (ніби таємно).

8. Вправа «Соціальні мережі»

Мета: покращити групову взаємодію, актуалізувати отримані знання.

У приміщенні виділяють чотири зони: «Особиста» (тут розміщені різні ілюстрації чи фотографії з журналів), «Мої друзі», «Друзі моїх друзів», «Усі». Перший учасник вибирає «своє» фото із зони «Особиста» і передає його в зону «Друзі». «Друзі» швидко переглядають його, коментують, за бажанням, домальовують і передають у зону «Друзі друзів», а потім – у зону «Усі». У кожній зоні учасники можуть усно або письмово коментувати та змінювати зображення на свій розсуд. Кожний учасник має побувати в усіх зонах.

Запитання: Як ви почувалися в різних зонах? Що вам не сподобалося? Що сподобалося?

9. Вправа «Інтернет-безпека»

Мета: сприяти формуванню культури користування Інтернетом, розвивати навички відповідальної поведінки.

Учасники формують групи з 4–5 осіб для визначення правил безпечного користування Інтернетом. Групам пропонується скласти правила безпечної поведінки в соціальних мережах, на сайті знайомств, користування електронною поштою. Кожна група обговорює і записує правила на аркуші паперу і презентує результати роботи. Після групового обговорення (доповнення, уточнення) правила вивішують на видному місці.

Запитання: Чи важливі ці правила? Чому? Чи важко буде їх дотримуватися? Що може допомогти (завадити) їх виконанню?

10. Вправа «Закінчити речення».

Мета: виявити рівень розуміння проблеми, сприяти розвитку навичок рефлексії.

Запитання: Що нового ви дізналися на сьогоднішньому занятті? У чому ви вбачаєте користь від сьогоднішнього заняття?

11. Вправа «До наступної зустрічі».

Заняття 4.

Тема: «Емоції і почуття»

Мета: актуалізувати досвід і знання учасників про емоції та почуття в реальному і віртуальному житті; тренувати вміння виражати свій емоційний стан; сприяти формуванню відповідального ставлення до емоційного та психологічного здоров'я; розвивати навички рефлексії.

1. Привітання.

2. Вправа «Поговоримо про попереднє заняття».

3. Вправа «Намалюй свій настрій».

Мета: формувати навички самоаналізу.

Кожен учасник малює свій настрій. Після виконання завдання малюнки розміщують на фліп-чарті. Учасники презентують свою роботу.

Запитання: Що ви відчували, виконуючи завдання? Від чого залежить ваш настрій?

Тренер підсумовує відповіді й визначає, які емоції переважають зараз у групі.

4. Інформаційне повідомлення «Емоції».

Поняття «емоція» в перекладі з латинської мови означає «вражаю», «хвилюю». Емоції віддзеркалюють навколоишній світ у формі безпосереднього переживання явищ і ситуацій. Дуже складно уявити життя людини без емоцій. Усі емоції можна поділити на позитивні й негативні. Будь-яка ситуація, інформація, що сприяє задоволенню потреб (або збільшує таку ймовірність) викликає позитивні емоції. А ситуація чи інформація, що призводить до зниження вірогідності задоволення потреб людини, сприяє виникненню негативних емоцій. Тому часто ми вибираємо поведінку, що призводить до задоволення наших потреб і сприяє виникненню позитивних емоцій. Таким чином емоції керують нашою поведінкою.

Емоції та почуття – найважливіший регулятор людського спілкування. Спілкуючись з іншими людьми, ми вчимося відчувати їхній стан, співпереживати, розуміти мотиви своїх і чужих вчинків.

5. Мозковий штурм «Емоції в нашому житті».

Мета: сприяти усвідомленню значення емоцій у житті людини.

Учасники формують групи з 4–5 осіб в кожній. Завдання для груп: записати на аркуші емоції, що супроводжують життя людини, поділити їх на негативні та позитивні. Питання для обговорення: – Як люди виявляють емоції? Що спричиняє позитивні (негативні) емоції? Значення емоцій у житті людини.

6. Вправа «Смайлики».

Мета: активізація діяльності учасників, створення сприятливої психологічної атмосфери.

На підлозі розміщують обручі, у середину кожного з них кладуть зображення смайлика з відповідною емоцією. Тренер зачитує ситуації, що здатні викликати ті чи інші емоції, а учасники швидко займають місця в обручі, відповідно тієї емоції, що викликає в них відповідна ситуація. Ті, хто не встиг зайняти місце в колі на рахунок «три», разом «озвучують» відповідну емоцію (голосно сміються, голосно плачуть тощо).

Ситуації. 1. Ви зустрілися з другом, якого давно не бачили. 2. Ви знайшли річ, що довго шукали. 3. Ви потрапили під дощ, а парасольки немає. 4. Ви посварилися з найкращим другом. 5. Ваш публічний виступ був успішним. 6. Ви залишилися на цілий день без Інтернету.

Запитання: Які емоції викликала у вас гра? Яка ситуація була для вас найбільш приємною (неприємною)?

7. Вправа «Спілкування реальне та віртуальне».

Мета: сприяти усвідомленню власного емоційного стану, формуванню відповідального ставлення до емоційного здоров'я, розвиток навичок рефлексії.

Кожен учасник має записати в першій колонці назви почуттів (позитивні, негативні), які були ним пережиті, позначити місце, де це почуття виникало (позначок може бути кілька), оцінити інтенсивність почуттів за 10-бальною системою.

Назва почуття (емоції)	Місця, де я зазвичай відчуваю ці почуття (емоції)					
	Удома	У школі	На занятті гуртка	У колі друзів	У іншому місці (де саме?)	За комп'ютером

Запитання: Яких почуттів (емоцій) переважають у вашому житті? Де ви більше отримуєте позитивних емоцій? Яких емоцій більше в реальному світі? У віртуальному? Як можна простежити емоції співрозмовника під час віртуального спілкування? Чи завжди вони відповідають дійсності? Як

можна пояснити той факт, що багато ваших однолітків проводять занадто багато часу за комп'ютером? Якими можуть бути наслідки такої поведінки?

8. Інформаційне повідомлення «Емоції у віртуальному світі».

Життєво важливі позитивні емоції, що ви отримуєте під час віртуального спілкування з цікавими людьми, будуть підкріплюватися повноцінною взаємодією з ними в реальному житті. Якщо спілкування обмежується лише віртуальним простором (комп'ютерні ігри, прослуховування музики, спілкування в соціальних мережах, перегляд фільмів тощо), то зростає ймовірність виникнення емоційної напруженості, яка призводить до того, що в реальному житті негативні емоції (страх, злість, тривожність тощо) починають переважати. Так, за результатами соціально-психологічних досліджень у 80% підлітків, які зловживають віртуальним спілкуванням, спостерігається підвищений рівень тривожності й неадекватна самооцінка.

Проте, небезпечними є не емоції, що виникають, а автономізація емоційної сфери – неспроможність контролювання власних емоцій, що призводить до стресу.

У процесі спілкування Інтернет не надає можливості стежити за інтонацією, мімікою, жестами і поглядами, що є надзвичайно важливим для продовження чи зупинення спілкування. Порушення емоційного компонента спілкування в Інтернет-залежних користувачів, неможливість проаналізувати зазначену вище невербальну поведінку співрозмовників призводить до того, що людина втрачає здатність адекватно реагувати на поведінку людей у реальному житті. Інакше кажучи, навичка «розмовляти смайликами», сформована під час віртуального спілкування не може стати в пригоді в реальному житті.

Отже, спілкуючись у віртуальному світі, люди прагнуть отримати позитивні емоції, задоволення, радість. Тривале спілкування має й зворотний ефект: людина починає страждати від втоми, стає дратівливою й виснаженою. Часто перебування в Інтернеті стає нагальною потребою та самоціллю, що негативно впливає на розвиток особистості, її фізичний і психічний стан.

9. Обговорення в групі.

Мета: зорієнтувати учасників із віртуального на реальне життя.

Учасники формують групи з 4–5 осіб, шукають можливості розв'язання проблеми *«Що робити, якщо віртуальне життя цікавіше за реальне?»*

Після закінчення роботи презентують свої напрацювання.

Запитання: Чи легко було розв'язувати проблему? Яке рішення найбільш прийнятне для ваших однолітків? Які висновки ви зробили для себе?

10. Вправа «Закінчити речення».

Мета: розвиток навичок самоаналізу та рефлексії.

Учасники по черзі закінчують речення *«Це заняття допомогло мені зрозуміти, що ...»*

11. Вправа «До наступної зустрічі».

Заняття 5.

Тема: «Життєві цілі»

Мета: навчити учасників ставити життєві цілі, формувати вміння брати відповідальність за свої дії, розвивати комунікативні здібності, здатність до самопізнання.

1. Привітання.

2. Вправа «Поговоримо про попереднє заняття».

3. Вправа «Хто я?».

Мета: розвиток здібностей до самопізнання, уміння аналізувати й визначати психологічні характеристики (свої та людей, які нас оточують).

Учасники підписують аркуші, поділяють їх на три частини вертикальними лініями: у першій частині швидко записують слова-відповіді на питання «Хто я?». У другій частині – як на це питання відповіли б батьки чи хтось із близького оточення. Після цього кладуть аркуші на стіл, перемішують їх. Кожний учасник, не дивлячись на прізвище, бере один. Прочитавши прізвище, заповнює третю частину аркуша. Потім кожний отримує свій аркуш, у якому заповнені всі частини.

Запитання для обговорення: Чи мають місце повтори особистих якостей у кожній частині? Про що це може свідчити? Чи добре ви знаєте себе (кількість слів, записаних у першій частині)? Як ви ставитеся до себе (співвідношення позитивних і негативних якостей)? Що ви відчували під час виконання завдання? Чи було це завдання складним? Чому?

4. Вправа «Зигзаг».

Мета: формувати навички ведення дискусії, толерантного ставлення до тих, хто має інший погляд на проблему.

Учасники формують дві команди. Завдання для команд: обговорити проблему «Чи потрібні людині життєві цілі?». Одна команда незалежно від особистої позиції учасників шукає аргументи «за», інша «проти».

Починає дискусію один учасник команди, аргументуючи свою позицію. Учасник з іншої команди, відповідає йому, починаючи зі слів: «Якщо я тебе правильно зрозумів...», далі передає зміст почутого.

Переконавшись, що він правильно зрозумів свого опонента, озвучує протилежну думку і аргументує її. Далі наступний учасник із першої команди пояснює, як він зрозумів почуте і аргументує своє бачення проблеми. Інший учасник з другої команди висловлює власну позицію в такому ж порядку. Вправа триває доти, доки всі учасники не візьмуть в ній участь.

Рефлексія. Учасникам пропонується закінчити речення «Ця вправа дала мені можливість зрозуміти, що....».

5. Інформаційне повідомлення «Життєві цілі»

Життєві цілі для людини дуже важливі. Їх наявність або відсутність суттєво впливає на її поведінку і вчинки. Відомий німецький письменник Й. Гете був переконаний, якщо в людини є мета, заради якої слід жити, то вона зможе вижити в будь-якій ситуації. У свою чергу письменник Ф. Шиллер зазначав, що людина зростає відповідно до того, як зростають її цілі. Якщо в людини відсутні цілі, її дії та вчинки визначаються людьми, які її оточують, обставинами, життєвими ситуаціями тощо.

Значно краще, коли ви самі будете визначати і використовувати свій потенціал і можливості, за їх допомогою рухатися вперед, ніж почуватися в інвалідному візку, що везуть за вас інші (С. Герман).

Визначення цілей допомагає краще оцінити доцільність дій, спонукати себе до діяльності, правильно організувати її й досягти бажаних результатів. Та однієї мрії про цілі недостатньо. Їх досягнення в будь-якій діяльності не можливе без особистої активності людини, її вміння їх конкретизувати і цілеспрямовано робити все, щоб досягти мети.

Серед нас завжди є ті, хто в досягненні мети, навіть за однакових умов з іншими, стають переможцями, влучають прямо в «десятку». Формула їхнього успіху: активність + усвідомлення особистісної важливості мети + креативність у формах і методах її досягнення.

6. Вправа «Автомобілі»

Мета: надати можливість учасникам зрозуміти значення власної активності в досягненні мети.

Учасники об'єднуються в пари, стають один за одним. Перший учасник – «автомобіль», другий – «водій». Другий учасник кладе руки на талію тому, хто стоїть попереду. За сигналом «автомобіль» починає рухатися, перший учасник рухається із заплученими очима, тримаючи руки перед собою, а «водій» повинен керувати автомобілем мовчки і вести машину так, щоб не потрапити в аварію. Потім учасники міняються ролями і гра продовжується.

Запитання: Чи сподобалась вам гра? Як ви думаєте, про що вона? У якій ролі ви почувалися комфортніше? У якій ролі краще рухатися до мети?

7. Вправа «Ставимо цілі».

Мета: навчити підлітків ставити цілі, конкретизувати їх, шукати шляхи їх досягнення.

Учасникам пропонується визначити важливі для них цілі (не більше трьох) і записати їх на аркуші. Цілі можуть стосуватися будь-якої сфери діяльності. Учасники озвучують написане. Після цього кожен обирає одну мету для реалізації в недалекому майбутньому.

Алгоритм подальшої роботи:

- сформулювати мету у стверджувальній формі (без частки «не»);
- яскраво (чуттєво) описати результат досягнення мети (що повинно відбутися за умови її досягнення);
- визначити, на скільки реальною вона є;
- оцінити, на скільки її досягнення залежить конкретно від вас (у %);
- оцінити ресурси для досягнення мети (що є: здібності, знання, навички, досвід, обставини, люди, які можуть допомогти; чого не вистачає);
- проаналізувати можливі труднощі та перешкоди (об'єктивні, суб'єктивні) на шляху до мети;
- проаналізувати, як вплине на вас (батьків, родичів, друзів) те, що ви досягнете бажаної мети;
- який перший крок і коли ви збираєтеся зробити в напрямку її досягнення.

Запитання: Що ви відчували під час виконання вправи? Що складно для вас було зробити? Чому? Що вам дало виконання цієї вправи? Як може допомогти (зашкодити) комп'ютер (Інтернет) в досягненні поставленої цілі?

8. Вправа «Мій портрет у променях сонця».

Мета: формувати в учасників позитивне ставлення до себе.

Учасники малюють сонце. У центрі сонячного кола пишуть своє ім'я або малюють автопортрет. Уздовж кожного променя пишуть позитивні якості, що їм притаманні.

Запитання: Що ви відчували, виконуючи цю вправу?

9. Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку, розвиток навичок самоаналізу.

Учасники відповідають на запитання: – Що вам сподобалось (не сподобалось) під час заняття? Що нового для себе ви дізналися?

10. Вправа «До наступної зустрічі»

Заняття 6.

Тема: «Відповідальна поведінка»

Мета: сприяти формуванню відповідальної поведінки.

1. Привітання.
2. Вправа «Поговоримо про попереднє заняття».
3. Оголошення теми та мети заняття.
4. Вправа «Футболка».

Мета: формування навичок самопрезентації.

Кожен учасник виготовляє свою візитку у вигляді футболки, на якій робить надпис, малюнок, що його характеризує. Після закінчення роботи учасники демонструють футболки, а всі присутні, орієнтуючись на зображення на футболці, дають характеристику її власника.

Запитання: – З яким настроєм ви виконували завдання? Чи вдалося вам презентувати себе так, як ви планували це зробити?

5. Колективне обговорення «Я – у віртуальному світі».

Мета: формувати знання про особливості спілкування в мережі Інтернет.

Запитання: Чи завжди презентація себе в Інтернеті є достовірною й відображає правдиві дані про власника персональної сторінки? Що може критися під псевдонімом (анонімністю)? До чого може призвести хибна інформація? Що впливає на налагодження стосунків із незнайомими людьми? Що означає «бути відповідальним» під час спілкування в мережі Інтернет?

6. Інформаційне повідомлення «Відповідальна людина».

Відповідальна людина – творець свого життя. На відміну від пасивної особистості вона не чекає, що буде відбуватися, а діє активно, впливає на події й досягає успіхів.

Така людина поважає себе і тих, із ким спілкується. Вона здатна вільно висловлювати свої думки і почуття. Вона може легко спілкуватися з незнайомими чи мало знайомими людьми.

Узяти на себе відповідальність – означає ніколи не звинувачувати інших у тому, що відбувається, адже перекладаючи відповідальність на інших, людина виправдовує свою поведінку. А це, у свою чергу, призводить до небажання змінити ситуацію, що не влаштовує. Якщо весь час перекладати відповідальність на інших, то неможливо навчитися діяти самостійно. Взяти відповідальність – не означає також звинувачувати себе. Бути відповідальним означає контролювати життєві обставини і впливати на них. Відповідальність передбачає свободу вибору. Кожен із нас має право вибирати. Робити вибір доводиться нам щодня. Тому маємо пам'ятати, що ми відповідаємо за свій вибір. Обирати варто такий шлях, що спонукає до розвитку, допомагає знайти гармонію в собі, порозумітися з оточенням.

Відповідальна людина – упевнена в собі людина. Вона здатна відмовитися від небажаної пропозиції, бути незалежною, сильною особистістю. Існує кілька етапів набуття навичок упевненої поведінки. Якщо ви опинилися в ситуації, коли необхідно відмовитися від того, що вам пропонують, спробуйте: усвідомити сутність проблеми (що вам не подобається в ситуації, що склалася, що ви дійсно хочете); пояснити своє ставлення до ситуації (висловіть свої думки й почуття щодо проблеми та своєї поведінки; напишіть, що вас хвилює чи не подобається тощо); сформулювати свою відповідь (сформулюйте, якою ви хочете бачити ситуацію «Я хотів би, щоб ти...»); з'ясувати, як поставився б співрозмовник до ваших висловлювань (наприклад: «Що ти про це думаєш?»; вислухати розповідь співрозмовника про його думки і почуття; подякувати (незалежно від реакції співрозмовника закінчити розмову словами вдячності).

У житті доводиться постійно робити вибір. Кожна людина вирішує для себе, як діяти. Вона несе відповідальність за рішення. Трапляються ситуації, коли треба вміти вчасно сказати «ні», демонструючи свою позицію і показуючи твердість характеру.

7. Мозковий штурм «Чому нам важко сказати слово „ні“»

Мета: сприяти усвідомленню мотивів невпевненої поведінки в ситуації психологічного тиску з боку оточення.

Учасники називають причини, що, на їхню думку, сприяють невпевненій поведінці, невмінню сказати «ні». Тренер підсумовує сказане.

8. Інформаційне повідомлення «Позитивна відмова».

Одним із підходів щодо набуття навичок упевненої поведінки є використання позитивної відмови. Ось кілька її способів. 1. Скажіть «ні», і поясніть причину відмови. Наприклад, «Я не можу цього зробити, тому що...». Слід говорити впевнено і не варто просити пробащення. Саме така поведінка допоможе співрозмовнику краще зрозуміти вашу позицію. 2. Скажіть «ні», а потім запропонуйте можливу альтернативу. Наприклад: «Сьогодні в мене на це немає часу, але завтра ввечері я зможу це зробити. 3. Скажіть спочатку слово «так», а потім поясніть, чому ви не можете це виконати й запропонуйте альтернативне рішення. Наприклад: «Так, я дуже хотів би піти з тобою в кіно, але сьогодні я повинен забрати молодшого брата із дитсадка. Давай сходимо у вихідний». 4. Поспівчуйте співрозмовнику, повторіть прохання своїми словами, а потім скажіть «ні». Наприклад: «Я розумію, що тобі потрібні гроші, але я не можу тобі їх дати...».

Якщо те, що вам пропонують не прийнятне для вас, повторюйте позитивну відмову незважаючи на те, що вам говорить інша людина. Такий підхід досить ефективний у спілкуванні з агресивними або схильними до маніпуляцій людьми.

10. Вправа «Як сказати „Ні“»

Мета: сприяти формуванню навичок відмови в ситуаціях провокації.

Хід вправи. Кожний учасник отримує таблицю з пропозиціями (фразами) у першій колонці. Тренер пропонує вписати в другій колонці можливі варіанти відмови. I етап – індивідуальна робота. II етап – робота в парах (один учасник активно пропонує – інший упевнено відмовляється). III етап – загальне обговорення.

Приклади фраз-пропозицій, що можуть бути запропоновані.

- * Доведи, що ти вже не маленький, приєднуйся до нашого гурту, отримаєш «дорослі відчуття».
- * Якщо ти мене поважаєш, ти підеш зі мною на вечірку.
- * Хочеш модні кеди за півціни, приходь за вказаною адресою сьогодні ввечері.
- * Ти така мила, надішли мені своє фото, на якому буде добре видно твоє чарівне тіло.
- * Зроби татуювання і тоді будеш крутим.
- * Ти хочеш зі мною посваритися? Якщо ти мій друг, ти повинен робити так, як я.

Запитання до учасників: Як ви сприймали пропозицію партнера (позитивно, негативно)? Чи хотілося вам погодитися з пропозицією? Чи важко було відмовити? Що ви відчували, коли говорили «Ні»? Якими намірами ви користувалися під час умовлянь? Чи відчували ви можливість схилити партнера до згоди? Відчувши, що умовляння марні, чи докладали ви додаткових зусиль? Що ви відчували, коли вам відмовили?

11. Вправа «Воскова паличка».

Мета: сприяти формуванню групової єдності учасників, звільненню від емоційного напруження.

Учасники стають у коло на невеликій відстані один від одного. Руки тримають на рівні грудей долонями в коло. У середині – один із учасників – «воскова паличка, нижнім кінцем міцно прикріплена до підлоги» (очі учасника заплющені) Завдання для тих, хто в колі, – обережно передавати один одному «воскову паличку», що хитається.

Роль «воскової палички» можуть виконувати всі бажачі.

Запитання для обговорення: – Чи відчувала «воскова паличка» довіру до учасників? Що відчували учасники, які стояли в колі? Чи змінювалися почуття залежно від того, хто перебував у центрі кола?

12. Рефлексія.

Учасникам пропонується по черзі висловитися про свої враження від заняття і закінчити фразу «Сьогодні я дізнався, що ...»

10. Вправа «До побачення».

Заняття 7.

Тема: «Цінуймо час»

Мета: формувати навички раціонального використання часу.

1.Привітання.

2.Вправа «Поговоримо про попереднє заняття» .

3.Оголошення теми та мети заняття.

4.Вправа «Годинник».

Мета: створити сприятливу емоційну атмосферу; згуртувати учасників, налаштувати їх на подальшу ефективну роботу.

Учасники сидять на стільцях, розміщених по колу. Тренер пропонує уявити, що група – це великий годинник (цифри на циферблаті годинника розподіляються між учасниками за часовою стрілкою). Тренер називає час, а учасники його «показують». Спочатку плескає в долоні той, кому дісталася цифра, на якій стоїть годинникова стрілка, а потім говорить «Бом!» той із учасників, у якого цифра, на якій стоїть стрілка, що показує хвилини. Якщо дві стрілки показують одну цифру, то один учасник спочатку плескає в долоні, а потім промовляє «Бом!».

Запитання: – Що ви відчували під час гри? Чи легко було впоратися із поставленим завданням?

5. Вправа «Моє відчуття часу»

Мета: удосконалювати вміння розрізняти емоційні стани та особливості сприйняття часу.

Тренер пропонує учасникам заплющити очі. За сигналом зосередитися на внутрішньому відчутті часу й відкрити очі (підняти руку) тоді, коли на їхню думку, мине одна хвилина. Тиша підтримується доти, доки всі учасники не розплющать очі (піднімуть руку). Після закінчення вправи тренер звертає увагу учасників на те, що вони розподілилися на три групи: ті, хто підняв руку раніше; ті, хто підняв руку пізніше; ті, хто підняв руку вчасно.

Запитання для обговорення: – Що ви відчували під час виконання вправи? Що, на вашу думку, впливає на сприймання часу? Коли час спливає дуже швидко?

6. Інформаційне повідомлення «Відчуття часу й раціональне його використання».

Відчуття часу – дуже важлива частина управління власним життям. На скільки це відчуття розвинене, залежить від багатьох чинників, серед яких вид діяльності людини, особистісні якості. У деяких людей добре розвинений «внутрішній годинник» – здатність відчувати час, сприймати його тілом, а не розумом. Такі люди краще контролюють час, що позитивно впливає на власне життя. Підвищити точність власного «внутрішнього годинника» може кожна людина. Для цього слід тренувати навички. Та важливо не лише відчувати час, а й раціонально використовувати його.

Багатьом молодим людям здається, що час є і буде завжди. Та насправді це не так. Послухайте притчу про цінність часу.

Один бізнесмен працював день і ніч, заробив три мільйони доларів. Він вирішив, що саме тепер може дозволити собі трохи відпочити, пожити в розкоші. Але йому не судилося це зробити, бо в цей день до нього спустився Ангел смерті. Бізнесмен був професіоналом у сфері торгівлі і думав, що зможе купити в Ангела смерті трішки часу, для того, щоб здійснити свою мрію. Він звернувся до Ангела смерті: «Дай мені три дні життя і я віддам тобі третину свого багатства – один мільйон доларів золотом». Але Ангел смерті відмовився це зробити. «Гаразд, залиш мені лише два дні життя і я віддам тобі дві третини свого багатства – два мільйона доларів золотом». Ангел смерті відмовив йому й цього разу. «Благаю, дай мені хоча б один день, щоб насолодитися красою землі та побути зі своєю родиною, якій я не приділяв належної уваги, і я віддам тобі все, що маю: три мільйони доларів». Та Ангел смерті був непохитний. Тоді бізнесмен попросив кілька хвилин, щоб написати прощальний лист. Це бажання Ангел смерті задовольнив. «Правильно використовуйте час, що відведений вам для життя, – написав мільйонер. – Я не зміг купити навіть годину життя за три мільйони золотих доларів. Перевірте, прислухайтеся до свого серця, чи всі речі, що вас оточують, мають цінність.»

Запитання для учасників: – Чому Ангел не погодився на жодну пропозицію? Як ви розумієте вислів «правильно використовуйте час»? Чи завжди час, проведений за комп'ютером, має істинну цінність? Чому вчить ця притча?

7. Групове обговорення.

Обговорення слів комп'ютерного генія Стіва Джобса «Ваш час обмежений, тому не марнуйте його, проживаючи чиєсь життя».

8. Інформаційне повідомлення «Як управляти своїм часом».

Ефективно використовувати час, щоб досягати бажаного – означає витрачати свій час на речі, що є дійсно важливими для вас. Вправа «Про скляну банку, велике каміння, дрібну гальку, пісок і воду» демонструє, як правильно використовувати свій час. Скляна банка символізує час, який ви маєте кожного дня, а кожен окремий предмет, покладений у банку – уявний символ діяльності (чим значиміша діяльність, тим більший розмір предмету).

Велике каміння – це найважливіші для вас справи. Головна ідея полягає в тому, що вам потрібно спланувати свій день навколо своїх найважливіших завдань (заповнити банку спочатку камінням). Це можуть бути не завжди термінові справи, але вони сприяють просуванню до здійснення ваших важливих життєвих цілей.

Галька – важливі й термінові справи. Галькою слід заповнити простір між великим камінням. Такі справи слід планувати заздалегідь і контролювати їх виконання, оскільки вони потребують багато часу та ресурсів. За умови, якщо їх залишити неконтрольованими, ці справи здатні заповнити весь день.

Пісок – термінові, але неважливі завдання. Іншими словами, після важливих завдань слід запланувати термінові. Зазвичай це рутинні справи, що не зразу не призводять до досягнення поставлених цілей, але без них неможливо їх досягнути (піском слід заповнити простір між великим камінням і галькою).

Вода – насамкінець, залийте у вашу банку воду. Вона – марнування часу – ні важливі, ні термінові справи, що відволікають вас від роботи над досягненням важливих цілей.

Якщо ви дотримуетесь такого підходу у своєму щоденному плануванні, ви розумієте, що можете досягати мети за більш короткий проміжок часу. Кожний ваш день буде більш продуктивним і корисним. Ви також помітите, що витрачаєте менше часу на діяльність, що не є цінною для вас.

Запитання: Яке враження справила на вас ця вправа? Яким справам ви присвячуєте більше часу? Чому? Скільки часу ви витрачаєте в день на роботу за комп'ютером. Що вона для вас: велике каміння, галька, пісок чи вода? (можливий варіант відповіді – у відсотках).

Заняття 8.

Тема: «Моє життя – мій вибір»

Мета: активізувати усвідомлення змістовожиттєвих орієнтацій, сприяти позитивним змінам у системі емоційної й мотиваційної сфер підлітків.

- 1. Привітання**
- 2. Рефлексія щодо попереднього заняття.**
- 3. Оголошення теми та мети заняття.**

4. Вправа «Вірш про нас»

Мета: актуалізувати творчі ресурси учасників, сприяти формуванню мотивації до саморозвитку; підсилення відчуття згуртованості.

Учасники формують групи з 4–5 осіб. Тренер пропонує кожній групі дописати рядки у віршованій формі: Ми –(найяскравіші позитивні характеристики)...Ми знаємо...Ми чуємо...Ми бачимо...Ми хочемо...Ми (повторення першого рядка)...Ми вміємо...Ми відчуваємо... Ми турбуємося ...Ми (повторення першого рядка)... ...Ми мріємо...Ми переконані ...Ми будемо... Ми стверджуємо...Ми (повторення першого рядка)...

Після виконання завдання кожна група презентує власний доробок. Запитання: – Чий вірш вам сподобався найбільше? Поділіться враженнями від виконання цієї вправи.

5. Вправа «Фахівець»

Мета: закріпити знання та навички щодо безпечного користування Інтернет і комп'ютерними технологіями.

Учасники формують групи з 4–5 осіб і, виконуючи роль фахівців з питань безпечного користування Інтернет і комп'ютерних технологій, готують тези для користувачів. Після виконання завдання кожна група презентує свій творчий доробок. Найбільш переконливі аргументи розміщуються на фліп-чарті.

6. Вправа «Автобіографія»

Мета: закріплення позитивного образу «Я – у майбутньому».

Тренер пропонує учасникам уявити себе, якими вони будуть за 15 років, і написати автобіографію. Після закінчення роботи кожний учасник читає свою біографію. Можливі окремі доповнення, обговорення думок і вражень.

6. Вправа «Яких результатів ми досягли»

Мета: аналіз та усвідомлення учасниками якісних змін, що відбулися в них після роботи в тренінговій групі.

Тренер пропонує учасникам подивитися на плакат «Наші очікування» у вигляді пісочного годинника, що символізує спливання часу, відведеного для тренінгу. На ньому ще на першому занятті всі учасники прикріпили свої наклейки з очікуваннями. Якщо вони реалізувалися, учасники переміщують наклейки в нижню частину символічного годинника.

Запитання до учасників: – Що ви отримали від тренінгу? Як ви оцінюєте свої досягнення? Який досвід, отриманий під час занять, стане в нагоді у вашому подальшому житті?

7. Вправа «Я бажаю вам ...»

Мета: покращення настрою, закріплення дружніх стосунків між учасниками.

Тренер пропонує висловити свої найкращі побажання всім учасникам, або комусь одному, продовживши речення «Я бажаю вам / тобі....».

Використана література

1. Анн Л.Ф. Психологический тренинг с подростками. – СПб.: Питер, 2005. – 271с.
2. Большаков В.Ю. Психотренинг. Социодинамика. Игры. Упражнения. СПЦ. – СПб., 1996 – 380с.
3. Ворник Б. М., Голоцван О.А, Коломієць В.П., Талалаєв К.О. модуль «Прояви турботу та обачливість»: Навч.-метод. Посібник. – К.: навчальна книга, 2002. – 152с.
4. Зимівець Н.В., Ситвогракова З.А., Лещу Н.О. та ін.. Твоє життя – твій вибір: Навч.-метод. посіб. – К.: Навч. Книга, 2002. – 190 с.
5. Петровская Л.А. Теоретические и методологические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: МГУ, 1982. – 162с.
6. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник. 3-тє вид. – Київ.: Либідь, 2004. – 288 с.
7. Технологія тренінгу / Упоряд.: О. Главник, Г. Бевз / За заг. ред. С. Максименко – К.: Главник, 2005. – 112 с.

VI. Адреси перспективного досвіду

АДРЕСИ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Педагогічний досвід як результат практики є критерієм істини: він або підтверджує, або відкидає ті чи інші нововведення. Такий досвід, як правило, результат творчих пошуків педагогів, у ньому зливаються воєдино творче, новаторське і традиційне начала.

Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю
м. Суми,
вул. Августовська 14, а

Тема досвіду

Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності в навчально-виховному просторі позашкільного навчального закладу.
Формування навичок здорового способу життя вихованців.
Формування екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку

Сумський міський центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді
м. Суми,
вул. Харківська, 13

Тема досвіду

Формування навичок здорового способу життя вихованців позашкільного навчального закладу.
Формування лідерських якостей вихованців в умовах позашкільного навчального закладу.
Упровадження проектної технології в навчально-виховний процес позашкільного навчального закладу як засобу активізації самостійної та пошуково-дослідницької діяльності вихованців.
Створення природо-заповідного об'єкту місцевого значення на базі позашкільного навчального закладу

Ямпільська районна станція юних натуралістів смт. Ямпіль,
вул. 50 р. СРСР, 23

Тема досвіду

Організація роботи аграрних учнівських об'єднань нового типу.
Створення природо-заповідного об'єкту місцевого значення на базі позашкільного навчального закладу.
Організація дослідницької роботи з квітництва

Шосткинська міська станція юних натуралістів
м. Шостка,
вул. Депутатська, 6а

Тема досвіду

Досвід акліматизації та інтродукції малопоширених видів рослин для Північного Полісся.
Організація моніторингових досліджень за станом довкілля.
Організація і проведення практичної та дослідницької роботи з вихованцями гуртків основного рівня в галузі квітникарства.
Формування екологічних компетентностей вихованців засобами екскурсійної діяльності у гуртках природничих профілів

Конотопська міська станція юних натуралістів
м. Конотоп,
вул. Драгомирова, 18

Тема досвіду

Реалізація загальноміського проекту зовнішнього озеленення «Ландшафтний дизайн».

Кролевецька районна станція юних натуралістів
м. Кролевець,
вул. Андріївська, 71

Тема досвіду

Організація просвітницької діяльності на базі природоохоронного об'єкту загальнодержавного значення.
Організація дослідницької роботи вихованців з картоплярства

Білопільський районний центр дитячої та юнацької творчості
м. Білопілья,
вул. О. Олеся, 10

Тема досвіду

Біологізація освітнього простору позашкільного навчального закладу.
Створення мінідендрарію рідкісних хвойних порід дерев на території навчального закладу.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект.

Випуск 2 / 2014

Засновник – Сумський обласний центр позашкільної освіти
та роботи з талановитою молоддю

Друкується з 2009 року

Віддруковано у видавництві «Нота-бене»

Свідоцтво про видавничу діяльність ДК 209
м. Суми, вул. Прокоф'єва, 38-а.
(0542) 36-91-75